

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ
Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜ. Σ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ
Ν. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ
ΜΑΗΣ 1944

ΧΡΟΝΙΑ Α'.
ΤΕΥΧΟΣ 5

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐκδότης: ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

Συνδρομές, συνεργασία καὶ ἀλληλογραφία στὸν κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟ ΣΑΛΑ-
ΜΑΓΚΑ, Γραμματέα τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁδὸς Δωδώνης 29
Ἰωάννινα.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Ἡπειρωτικὸ Δημοτικὸ Τραγοῦδι.	
Γεώργιος Γάγαρης	Ἀνέκδοτα ποιήματα τοῦ Κρυστάλλη
Νίκος Κοσμάς	Μνήμες (ποίημα)
Δημ. Β. Σιωμόπουλος	Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ (κριτικὴ μελέτη)
Νίκος Λεβέτσος	Τραγοῦδι (ποίημα)
Θεόκριτος (μεταφρ. Γιάννης Δάλλας)	Εἶδ. III. (ποίημα)
José Maria de Hérédia (μεταφρ. Ἄρ. Γεροντικός)	Ἀφιέρωση (ποίημα)
Ἰβάν Τουργκένιεφ (μεταφρ. Δ. Σαλαμάγκας)	Ἡ γρηά (διήγημα)
Νίκος Σημηριώτης	Ἀπόκοσμο (ποίημα)
Νιόβη Γεωργοπούλου	Οἱ πόθοι μου (ποίημα)
Χρῖστος Ι. Σούλης	Τοξίδι Τούρκου περιηγητοῦ σ' ἠν Ἡπειρο (μελέτη)
Γιῶργος Κιούρας	Βακχικὸ (ποίημα)
Δημ. Β. Σιωμόπουλος	Ἄτιτλο (σοννέτο)
Φάνης Ματοόπουλος	Εἰμι ἕως θανάτου... (ποίημα)
Λύρα Μιράντα	Ἄχ! πῶς θυμάμαι... (ποίημα)
Φοῖβος Τζιόβας	Ἡ λογοτεχνία τοῦ Μεσοπόλεμου (κριτικὴ μελέτη)
Μάρκος Κρόκος	Ἀπὸ τ' ἀστέρι Ἄλντεπαράν (ποίημα)
Κίμων Τζάλλας	Ἡ θύμησι (διήγημα)
Δ. Σαλαμάγκας	Ἄχ! μὴ σταθεῖς!... (ποίημα)
Κ. Φέφανωφ (μεταφρ. Ν. Σημηριώτης)	Ἡ σιγαλιὰ (ποίημα)
Θάλεια Ἰωάννου	Εἶναι ἀκόμα σύθαμπο... (ποίημα)
Δ. Σαλαμάγκας	Περίπατοι στὰ Γιάννινα (μελέτη)
Μιχ. Γάκης	Νοσταλγίες (ποίημα)
Νίκος Ἀθανασίου	Οἱ γάμοι στὰ Σουλιωτοχώρια (λαογραφικὴ μελέτη)

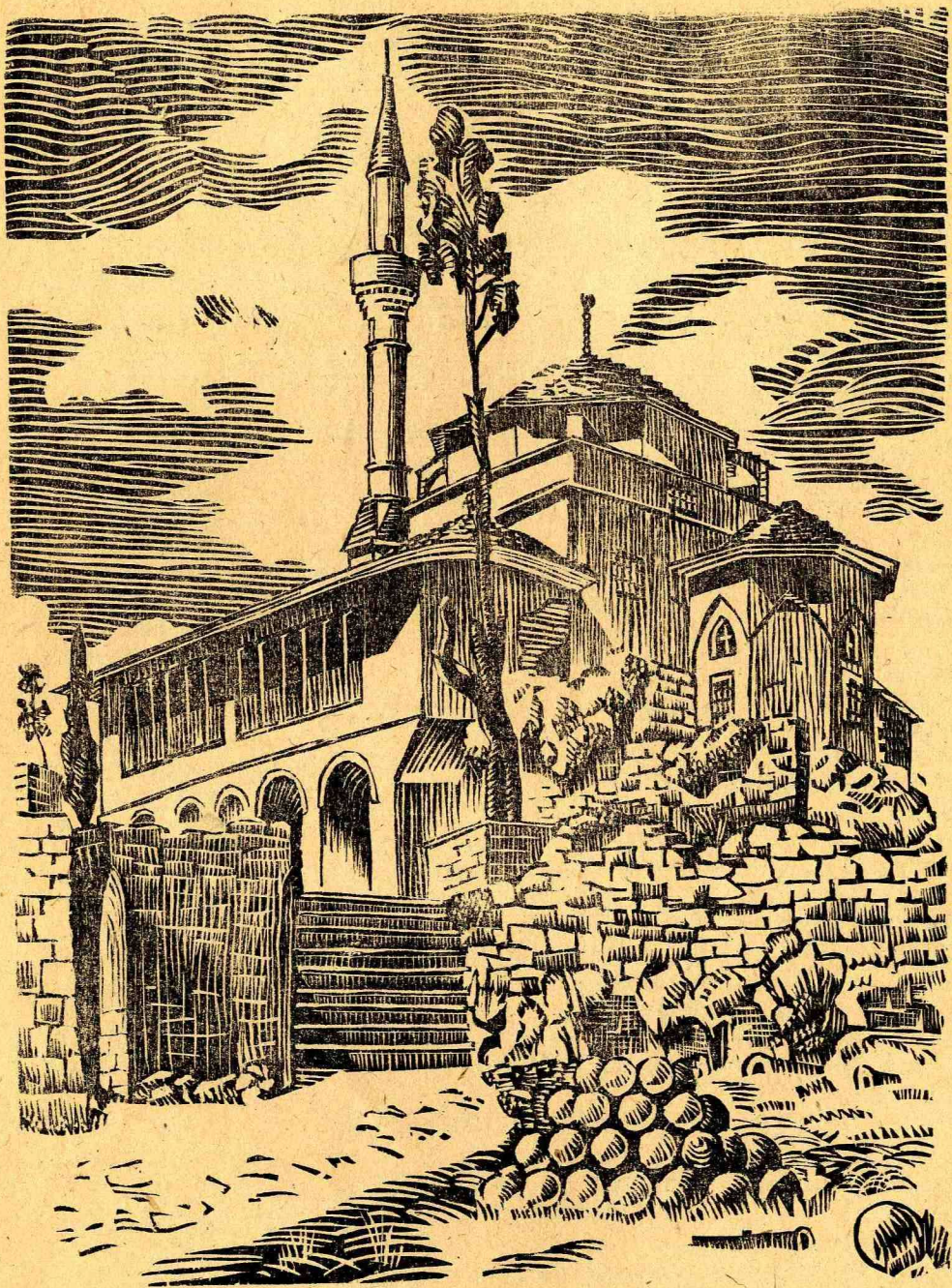
ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

Π. Φ. Κάθε μῆνα : Τὰ θαύματα τοῦ λόγου.—Μιά ἐπίσημη ἐπιδοκιμασία.
Βιβλιοκρισίες : (Κ. Δ. Σ. «Ἡ Λαϊκὴ κατοικία.»)

Οἱ ξυλογραφίες τοῦ τεύχους αὐτοῦ φιλοτεχνήθηκαν ἀπὸ τὸν κ. Ν. Σημη-
ριώτη.

Τυπώθηκε στὰ Καλλιτεχνικὰ Τυπογραφεῖα «Ἑρμῆς» Εὐθυμίου Τζάλλα

▲αγκλῆ 10—Γιάννινα

Ν. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗ

ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΕΣ ΓΩΝΙΕΣ
ΤΟ ΤΖΑΜΙ ΤΟΥ ΑΡΣΛΑΝ ΠΑΣΑ

Η ΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΩΤΗ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ

ΜΑΗΣ 1944

ΤΕΥΧΟΣ 5

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Μιά μάνα πολυστέναχτη, χαροκαμένη μάνα,
 'Οπώχει κόρη για παντρεία κι άγόρι για τ'ά ξένα.
 Φιλεί τ'ό γιό της με καημό κι ένα σταυρό του δίνει.
 — Σ'ορε, του λέει, στο καλό μονάκριβο παιδί μου,
 κι όντας γυρί' εις φέρ' τ'ό σταυρό χρυσό μαλαματένιο
 νά τόν κραμάσεις στο λαιμό της δόλιας άδερφης σου.
 Τ'ό μονοπάτι του'ι βουνού άρχίζει ν' άνεβαίνει
 κι όσα βουνά κι άν διάβηκε όλα τ'ά παραγγέλνει
 και κάμπους όσους διάβηκε όλους τ'ους παραγγέλνει.
 — Βοινά νά μη χιονίσετε, κάμποι μην παχιστήτε
 βρυσσόδες με τ'ά κρύα νερά νά μη κρουσταλωθήτε
 όσο νά πάω και ν' άρθώ και πίσω νά γυρίσω.
 Σ'ε τρία χρόνια είμαι έδω, βουνά, βρυσσες και κάμποι.
 'Αλλιώς αυτός λογάριάζε κι άλλιώς τ'ά φέρ'ή τύχη.
 Δώδεκα χρόνους έκαμε στα έρημα τ'ά ξένα
 στους δεκατρείς έγύρισε στον τόπο του νά πάει.
 Βρίσκει τ'ά χιόνια σταί βοινά, τ'ά κρούσταλλα στους κάμπους.
 Πηγαίνει στη μανούλα του, τόν γλέπει και γυρίζει.
 Πηγαίν' στην άδερφούλα του κι αυτή δέν τόν γνωρίζει.

(Από την ανέκδοτη συλλογή του κ. Χρ. Ι. Σούλη)

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

[Δημοσιεύονται παρακάτω τρία ανέκδοτα ποιήματα τοῦ Κουσιάλλη, τὸν εἶχε καὶ πάλι τὴν καλωσύνη νὰ στείλῃ ὁ κ. Γ. Γάργαρος. Τὸ πρῶτο τριστιχοῦ ἔχει σχέση μετὰ τὸ ποίημά του «Τὰ Γιάννινα» ποὺ δημοσιεύσαμε στὸ προηγούμενο τεῦχος τῶν «Ἡπ. Γραμμάτων». Τὰ ἄλλα δύο «Αἰ ὀδύνη μου» καὶ «Τὸ ὄρφανό» ἀναφέρονται στὴ μητροιά του, γιατί ἡ μητέρα του εἶχε πεθάνει στὰ 1880 καὶ τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ πρωτόδικα τοῦ ποιητῆ, μὲς εἶναι ὁμως σπουδαιότατα στοιχεία γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ Κουσιάλλη.

Ἡ κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε μετὰ τὴν μητροιά του φαίνεται ὅτι ἐπέδρασε βαθειὰ στὸν ἀσθενεὶ καὶ λεπτοκαμωμένο ποιητὴ καὶ ἦταν ἀσφαλῶς κι' αὐτὴ μιὰ ἀπὸ τίς αἰτίες ποὺ τὸν ἀνάγκασαν νὰ φύγῃ στὴν Ἀθήνα, γιατί τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι γραμμένα στὸ τέλος τοῦ 1888, τὸ χρόνο δηλ. ποὺ ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀθήνα.

Γεννίται ὁμως καὶ ἓνα ζήτημα ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ ποιήματα. Τὸν Σεβρίο τοῦ 1888 οἱ βιογράφοι λέγουν πὼς ὁ Κουσιάλλης φοιτοῦσε στὴ Ζωσιμαία Σχολὴ στὴν Ἀ' τάξη τοῦ Γυμνασίου. Πὼς ὁμως τὸν ἴδιο μῆνα βρίσκεται στὸ Συρράκο; Νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἔγραψε τὰ ποιήματα στὸ Συρράκο, ὅτι τὰ ἔγραψε μαζί του διανῆρθε στὰ Γιάννινα γιὰ νὰ φοιτήσῃ στὴ Ζωσιμαία Σχολὴ καὶ ὅτι τὰ πήρε μαζί του διὰ νὰ ἐδραπέτευσε ἀπὸ τὴ Σχολὴ γιὰ νὰ μὴν τὸν οὐλ λάβουν οἱ Τοῦρκοι; Φυσικώτερο νομίζω πὼς εἶναι νὰ τὰ ἔγραψε στὸ Συρράκο καὶ ἀπ' αὐτοῦ φεύγοντας κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1888 γιὰ τὴν Ἀθήνα νὰ τὰ πήρῃ μαζί του. Τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν τὴν κάνω γιατί στὰ Μαθητολόγια τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς μόνο κατὰ τὰ σχολ. ἔτη 1880-81 μέχρι 1884-85 εἶναι γραμμένο τὸ ὄνομα τοῦ Κουσιάλλη, ὅπως ἔγραφα καὶ στὸ προηγούμενο τεῦχος τῶν «Ἡπ. Γραμμάτων». Ἀλλὰ τότε πὼς συμβιβάζονται τὰ τεκμήρια καὶ γραφόμενα γιὰ τὴ σύλληψή του στὴ Ζωσιμαία Σχολὴ κατὰ τὰς βολὰς τοῦ σχολ. ἔτους 1888-89;]

ΛΡ. Γ. ΣΟΥΛΗΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΛΕΥΚΩΜΑ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΔΟΣ ΑΝΝΕΤΑΣ

Ἄννετα. Τὸ τραγοῦδι αὐτὸ ὅπου κι ἂν τραγουδῆς
Ἡ μέσα στὴν πατρίδα σου, ἢ μακριὰ στὰ ξένα,
Τὰ ξακουσμένα Γιάννινα μὴ λησμονῆς *

Ἰωάννινα 17 Νοεμβρίου 1886

*) Σ. τ. Η. Γ. — Ἐχομε τὴ γνώμη πὼς τὸ τραγοῦδι αὐτὸ δὲν εἶναι πλήρες. Ἐνα νεανικὸ ποίημα τοῦ Κ. δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι τὴ μεσοφῆ τοῦ τριστιχοῦ, χωρὶς ὁ β' στίχος νὰ ὁμοιοκαταληκτεῖ μετὰ τοὺς 2 ἄλλους. Πιθανώτατα πρόκειται γιὰ τεραστίχο, κι ὁ ποιητῆς

ἀργότερα παραλείπει τὸν τελευταῖον στίχο, ἴσως γιατί ἦταν πολὺ προσωπικὸς. Πιθανώτατα καὶ τὸν σὺν «μὴ λησμονῆς καὶ μένα». Μήπως θὰ μποροῦσε ὁ κ. Γάργαρος νὰ μᾶς διαφωτίσει σχετικά;

ΤΟ ΟΡΦΑΝΟ

Ἐνα μικρὸ παιδί προχθὲς στὸ δρόμο ξαπλωμένο
ἔπιανε τὴν καρδούλα του καὶ ἔσκουζε τὸ καημένο !
Κ' εἶχεν ἀχτένιστα μαλλιά, ποδάρια γυμνωμένα,
καταδαρμένο τὸ κορμί κ' ἐνδύματα σχισμένα.

— Τ' ἔχεις μικρὸ μου ; τὸ ρωτῶ, καὶ κλαῖς μετὰ τέτοιο δάκρυ
καὶ τέτοιους ἀναστεναγμούς στὸ δρόμου αὐτοῦ τὴν ἄκρη ;
Μὴν πείνασες κ' εἶσαι φτωχὸ ; θέλεις ἐλεημοσύνη ;

— Ἐλεημοσύνη ! φώναξε ἔγὼ ἐλεημοσύνη !
Ξέρεις τίς τινὲς παιδί εἶμαι ἐγὼ ; ξέρεις ἀπὸ τί σπιτί ;
Εἶνε ὁ πατέρας μου ἔμπορος πρῶτος εἰς τὴ Μαδρίτη.

Καὶ ἔπαυσε τὰ κλάματα κ' ἐπὶ τὸ πρόσωπόν του
ἔμεινε ἡ ἀγύλη μοναχὰ ἀπὸ τὸ παράπονόν του.

— Λοιπὸν τί κλαῖς στὸ δρόμο ἐδῶ ; — Ἀχ ! μοῦ πονεῖ ἡ καρδούλα !
— Καὶ δὲν σε συγυρίζουνε τ' ἀδέλφια σου, ἢ μανούλα ;

— Ἀ δ ἔ λ φ ι α , μ ἄ ν α . Μὴ τὰ λὲς αὐτὰ τὰ δύο λόγια,
γιατί μοῦ σφάζουν τὴν καρδιά, μοῦ φκιάνουν μοιρολόγια.
Δὲν ἔχω μᾶνα τ' ὄρφανό, οὔτε κι ἀδέλφια ἔχω.

Ἐχω στὸ σπιτί μητριὰ, γιὰ τὸ τοὺς δρόμους τρέχω
ξεγυμνωμένο σὰν φτωχὸ, κι ἂν μὲ πονεῖ ἡ καρδιά μου

λέγει πὼς κάνω ἐπίτιδες στὸ σπιτί ἢ μητριὰ μου
καὶ μὲ πεθαίνει στὸ δαρμό. Κ' εἶναι μακριὰ ὁ πατέρας.

Πατέρας ! εἶπα μετὰ τὸ νοῦ, ὄχι, δὲν εἶναι !... τέρας
κάλλια ὀνόμασέ τονε, τύραννο τοῦ παιδιοῦ του.

εἶπε τον, διὰν μητριὰ φέρει μετὰ 'στοῦ σπιτιοῦ του
τὴ μέση, λέγει πὼς μ' αὐτὴ τὰ ὄρφανὰ γιὰ τρεῦει

καὶ τοῦ σπιτιοῦ του τὴν ἔρμια. Καὶ ὁμως ἄς πιστεῦθῃ
ὅτι περισσότερη ἔρμια κι ὄρφανὰ μέσα φέρει.

Τοῦτο καθέννας ἀπὸ σὰς, πατέρας, ἄς τὸ ξέρη !
Στὸ σπιτί εἶνε ἡ μητριὰ
Καταστροφή καὶ ἔρμια.

Συρράκων Σεβρίος 1888

ΑΙ ΟΔΥΝΑΙ ΜΟΥ

Γιατί με βλέπεις πάντοτε εἰς σκέψεις βυθισμένον ;
με βλέπεις μελαγχολικόν, ρεμβόν καὶ τεθλιμμένον
καὶ φεύγουσάν με τὴν χαρὰν, ὦ φίλε, καθ' ἡμέραν
καὶ γενομένην βαθμηδὸν τὴν ὄψιν μου ὠχροτέραν
καὶ τ' ἄνθη ἀπεξηραμένα τῆς νεότητός μου
πρῶτως, πρὶν ἢ θάλλωσι, σβεννύμενον τὸ φῶς μου
τὸ σῶμα μου κυρτούμενον ἀπεσκελεθρωμένον
καὶ τὸ εὐρύ μου μέτωπον κατερυτιδωμένον
καὶ τίς ὀδύνη, μ' ἔρωτᾷς, με καθιστᾷ φεῖ ! οὕτω ;
Πολλὰ εἰς σε ἐκοίνωσα μάθε λοιπὸν καὶ τοῦτο.

Δουλεία και Ἀμάθεια και Μητριά τρεῖς εἶναι
αἱ δηλητηριάσασαι τὸν βίον μου ὀδύναι.

Συρράκον 7 Σ]βρίου 1888

Κ. Δ. ΚΡΟΥΣΤΑΛΛΗΣ

Γράφει εἰς τὸ ποιημὰ του «Τὸ ὄρφανό»
ὅτι ὁ πατήρ του εἶναι ἔμπορος στὴ Μαδρί
τη διὰ τὰ μὴ φανῆσαι ἐπρόκειτο περὶ τοῦ
πατρὸς του, νομίζον ὅτι θὰ ἀναγγιγώσκοντο τὸ
ἔργον του. Τὸ παραπλοῦς τοῦ παιδίου
τοῦ γερω-Κροιστάλλη ἐστρέφοντο κατὰ τῆς μη-
τρίας, διότι, ὡς και ἄλλοτε εἶπομεν, οὗτος με-
τὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του ἔργον πέντε
τέκνα, διέπραξε τὸ σφάλμα νὰ ξαναπαντρευθῆ
καὶ μάλιστα ἔλαβε τοιαύτην πολὺ νεωρὰν, ἣτις
ἤρχισε καὶ νὰ φέρῃ εἰς τὸν κόσμον νέους ἀ-
πογόνους. Ὁ ποιητὴς μετὰ τὸ ἀνάγνωσται ποίημα
«Τὸ ὄρφανό», ἀπεικονίζει τὴν ψυχικὴν του
κατάστασιν καὶ τὴν στάσιν τῆς μητρίας, ἣτις
ὅτι καὶ ἀν' ἀρχῆν τὰ πρόγονα, τὸ ἀποδίδει
εἰς ἰδιοτρολίαν, κακὴν θέλησιν καὶ ὀλοὴν ἀν-
τιδρασιν χωρὶς ποτὲ νὰ θελήσῃ νὰ ἐξετάσῃ
τὴν πραγματικὴν κατάστασιν. Προσεχῶς θὰ
δημοσιεύσωμεν καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Γούλα ἐκ
Συρράκου πρὸς τὸν ἀδελφὸν του ποιητὴν, ἐν
ἣ ἔγραφε (ἀρχῆς Ἰανουαρίου 1894) ὅτι ἠθέ-
λησε καὶ αὐτὸς συγγενῶς περιποιῆσαι κατε-
τρέχοντο ἀπὸ πυρετόν. Ἡ μητριά ἔγραψεν ἐν
τούτοις εἰς τὸν ἀν' Ἰωαννίνοις πατέρα του ὅ-
τι ὁ Γούλας ἔπασχεν ἀπὸ πολυφαγίαν. Πολυ-
φαγία! εἰς τὸ Συρράκο δὲν μόνον τέρας καὶ
νερὸ ἄφθονον ὑπάρχει. Ἐγὼ ὁ ἀτολῆς Γούλας
ἐζήτηται ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν του νὰ τοῦ στείλῃ
50 δραχ. διὰ νὰ ἀγοράσῃ μιὰ κατοικία νὰ πύ-

νη ἄφθονον γάλα διότι τίποτε ἄλλο δὲν ἠδύ-
νατο νὰ τὸν θρέψῃ.

Ἐννοεῖται ὅτι «Τὸ ὄρφανό» εἶναι ἀπὸ τὰ
πρῶτα σχέδια τοῦ ποιητοῦ τὰ ὅποια εἶχε γρά-
ψαι εἰς δύο μαθητικά τετράδια μεταξὺ τῶν ἔ-
των 1885—1888, καὶ τὰ ὅποια δὲν ἔλαβον ὑπ'
ὄψιν μου κατὰ τὸ 1912 ὅτε τὸ πρῶτον συνε-
κέντρωσα τὰ κυριώτερα καὶ σημαντικώτερα
τῶν ἔργων του καὶ τὰ ἐξέδωκα εἰς δύο τόμους.
Διότι τότε ἐπειράθη, παρὰ τοῖς λογίοις καὶ
κριταῖς, ἡ γνώμη ὅτι μόνον τὰ ἐξελεγκμένα ἔρ-
γα τῶν ποιητῶν καὶ λογογράφων ἔδω νὰ δη-
μοσιεύωνται εἰς τόμους. Ἐσχίτω ὅμως ἡ θε-
ωρία αὕτη ἀπεσκόραχίσθη ὀρθῶς ἀνερευνῶν-
ται καὶ δημοσιεύονται καὶ τὰ πρωτόλεια τῆς
ποιητικῆς ἐπιτελείας. Ἀκολουθῶν καὶ ἐγὼ
τὴν νέην θεωρίαν παραδίδωμι τὴν δημοσιό-
τητα τὰ ὀλίγα τριαντα ἀνέκδοτα. Χίρην μάλ-
ιστα ὅτι τοῦτο ἐπιτυγχάνεται δι' ἐνισχύσεως
ἀποκλειστικῶς ἡπειρωτικῶν περιηγητῶν, τῶν
«Ἡπειρωτικῶν Γραμμάτων».

Τὸ λυπηρὸν εἶναι ὅτι εἰς κάποιον νέαν ἐκδο-
σιν ἀνεμίσθη καὶ τις συνάγωγος τοῦ
ποιητοῦ—μὲ τὰ τοῦ ὄλου δὲν ἔξῃ δὲν θὰ εἶ-
χε καμμίαν ἐπιχειρησίαν—καὶ ἔγραψε διαφό-
ρους τερθροῖς ἀσυναρτήτους καὶ ἀκόμους.
Τὶ δουλεία εἶχε νὰ ἀναρτηθῇ εἰς ἔξῃ καὶ ἀκα-
τάλληλα καὶ ἀκατάληπτα δι' αὐτὸν!

Γεώργιος Γάγαρης

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

ΜΝΗΜΕΣ

I

Δὲν ἔζησα σὲ ξεγνοιασιά.
Καὶ στὰ γλαυκὰ τοῦ πέλαγου νησιά
δὲν πῆγα καλοκαῖρι.
Ἄνθους δὲν κράτησα στὸ χέρι
νὰ μοῦ θυμίζουσι τὴν χαρὰ
καὶ στ' ἀνοιξιάτικα γλυκὰ νερά
δὲν ἔλουσα τὸ σῶμα,
πού με βαραίνει σὰν τὸ χῶμα.

II

Στὸ στόμα μου δὲν ἔβαλα μιὰ
δροσερὴ ὀπώρα
καὶ στὸ μεγάλο Μάη δὲν ἔζη-
σα μιὰ ὄρα.

III

Δὲν εἶχε ἡδονὴ, δὲν εἶχε θέρημ
τοῦ βίου μου ἡ ὄρμη.
Κλαίγω, ψυχὴ ποῦ μένει ἔρημη
στ' ἀρρώστου τὸ κορμί.

Κλαίγω, ψυχὴ ποῦ γράφει
τὴ μνήμη τὴν πικρὴ.
Τὸ δεῖλι ὅταν ὁ ἥλιος βάφει,
ἀναστενάζουσι οἱ νεκροί.

IV

Μνήμη πικρὴ θὰ μείνω
σ' ἓνα κομμάτι γῆ.
Τραγουδοῦ μου σ' ἀφήνω
στὴν ἀναστρη σιγῇ.

ΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΑΣ

ΔΗΜ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

“Ἡ ΦΛΟΓΕΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ,,* ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Καὶ ἀκολουθοῦν οἱ πίνακες τῶν
Θεῶν. Κυρίως τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῆς Πανα-
ναχίας. Ὅπως, διαβάζοντας τὴν Βί-
βλο, ἀντιλαμβάνομαστέ τὸν μεγάλον
ἀγῶνα μεταξὺ Θεοῦ καὶ δαιμόνων,
χωρὶς νὰ γίνεταί ἐκεῖ μέσα ἀρκετὸς
λόγος, ἔτσι κι ἔδω βρισκόμαστε στὸν
θλιβερό ἐπίλογο τοῦ ἀγῶνος, ποῦ ἔ-
χει γίνεταί ἐξαι κριθεῖ. Ἡ Ἀθηνᾶ εἶ-
ναι διωγμένη. Σάν τὸν υἱὸν τοῦ ἀν-
θρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν
κλῖναι. Κάποια νύχτα χτυπάει τὴ
θύρα τοῦ Λύριου Πρόκλου, τοῦ τελευ-
ταίου νεοπλατωνικοῦ φιλοσόφου. Στὸ
ταπεινὸ κελλί του τὴ δέχεται ὁ φιλό-
σοφος καὶ τὴν αὐγὴ

«ἄχνος ἢ θεὰ καὶ πάει».

Μόνον ποῦ πρόλαβε νὰ διηγηθῆι στὸν
πιστὸν ὀπαδό της, τὸ πῶς τὴν ἐνίκη-
σε μιὰ ξένη.

«Πῶς ἄλλαξε! Πῶς τράνεψε! Πῶς
πῆρε τὴ θωριά μου,
τὸ νομα, τὸν ἀέρα μου κι ὅλη τὴ
λεβεντιά μου!»

Ἡ θεότης τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἡ μορ-
φή της χαρακτηρισμένῃ σὲ προηγού-
μενους λόγους δὲν κατέχει πολὺν τό-
πο ἔδω. Σάν κυρίαρχη στὸν ἀγῶνα,
κυρίαρχη καὶ στὴ σκέψη τοῦ ποιητῆ
ἢ Παναχία.

Δὲν εἶναι μόνον νικήτρια τῆς Ἀθη-
νᾶς. Σὲ κάθε τόπο ποῦ πέρασε καὶ
τῆς κάθε θεᾶς ποῦ ἐνίκησε καὶ κα-
τάργησε τὴ λατρεία της, ἐπῆρε τὴ
θέση της καὶ τὴν ἰδιαίτερὴ της λα-
τρεία.

Ἡ Χριστιανικὴ θεολογία δὲν ἔθεο-

ποίησε, οὔτε μποροῦσε, μονοθεϊστικὴ
καὶ μυστηριακὰ τριάδικη καθὼς ἦταν,
νι θεοποίησῃ τὴν Παναχίαν. Ὁ λαὸς
ὁμῶς ποῦ δύσκολα ὑποχώρησε στὸ
λατρευτικὸ ἰδίως μέρος καὶ δύσκολα
ἀποξενώθηκε ἀπὸ τοὺς Θεοὺς του,
πολλά πράγματα τῆς εἰδωλολατρεί-
ας τὰ πέρασε καὶ τὰ λάτρευσε με-
τὰ τοὺς τύπους τῆς νέας θρησκείας.
Στὴ θέση τοῦ Ἑρμῆ καὶ τοῦ Ἀπόλ-
λωνᾶ ἔβαλε τὸν Γαβριὴλ καὶ τὸν Μι-
χαήλ, ἰστὴ θέση τῶν δαιμόνων καὶ
τῶν ἡρώων, τῶν θεαινῶν καὶ τῶν ἡ-
ρωῶν, τοὺς ἀγίους καὶ τοὺς ὁσί-
ους, τίς ἀγίες καὶ τίς ὁσίες τῆς νέας
θρησκείας. Καὶ προπᾶντων λάτρευσε
τὴν μητέρα τοῦ Χριστοῦ ξεχωριστὰ
καὶ τῆς ἀπέδωκε χιλίους δυὸ τιμητι-
κοὺς τίτλους, ποῦ ἄλλοτε τοὺς ἔδι-
νε στὴν Ἡρα ἢ στὴν Ἄρτεμη, στὴν
Ἀθηνᾶ ἢ στὴν Ἑστία.

Τὴν ὠνόμασε μεγαλόχαρη, παρα-
μυθία, ἔλεοῦσα, γοργοεπήκοον, γλυ-
κοφιλοῦσαν κλπ. κλπ. Ἡ λατρεία
της καὶ ἡ τιμητικὴ θέση, ποῦ πῆρε
στὸν Χριστιανικὸν κόσμον, εἶναι τόσο
μεγάλη, ὥστε ὁ Χριστιανικὸς κόσμος
ὀλόκληρος, ὄχι μονάχα ὁ Ἑλληνικὸς,
νάκαταντῆσαι σάν εἰδωλολατρικὸς
πρὸς τὴ λατρεία της. Αὕτη εἶναι ποῦ
ἔλεεῖ, αὕτη εἶναι ποῦ παρηγορεῖ, αὐ-
τὴ εἶναι ποῦ ρίχνει τὴ σκιά τῆς χά-
ριτος σὲ φυλακισμένους, σὲ ναυα-
γοὺς, σὲ ἀρρώστους, σὲ κινδυνεύον-

1) Ὁ Μιχαήλ ποῦ παίρνει τίς ψυχὰς ἀντι-
κατέστησε τὸν ψυχοποιὸν Ἑρμῆ καὶ ὁ Γα-
βριήλ ποῦ μάχεται στὴν «ἐποκόλυψη» ἐναν-
τίον τοῦ δράκοντος ἀντικατέστησε τὸν Ἀ-
πόλλωνα, τὸν φονέα τοῦ Πύθωνος, τὸν ἀνα-
ιτηλέτην τοξότην.

* Σύνταξις καὶ τέλος

τάς. Ἀντικατέστησε στά ἔργα τους τὰ σχετικά μὲ τους ἀνθρώπους ὅλες τῆς ἀρχαίας μεγάλης θεᾶς ! Καί ἀκόμα εἶναι ἡ πονεμένη τοῦ νέου θρησκευτικοῦ κόσμου-κάτι ποῦ δὲν ὑπῆρχε στοῦ Ἀρχαίου Πάνθεο, ἔξω ἀπὸ τὸ φυσικὸ πένθος τῆς Δήμητρας γιὰ τὴν Περσεφόνη.

Οὔτε ἡ τέχνη ἔμεινε ἔξω ἀπὸ τὴν γενικὴν ἀφυσίωση τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου πρὸς τὴν Παναγία. Ἡ τέχνη ἄλλως τε πᾶν ἀντίπαλος πρὸ συχνὰ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἀισθημάτων ποῦ βρίσκουν τὴν ἐνοσάρκωσή τους καὶ τὴν ἔκφρασή τους στὴ ζωὴ παρά στὴν ἀφηρημένη σκέψη τοῦ σοφοῦ, πλησιάζει πρὸς πολὺ πρὸς τὴ ζωντανὴ πραγματικότητα, παρά πρὸς τὸ ἀφηρημένο ὄνειρο τοῦ μοναχικοῦ ἀνθρώπου. Τόσο ἡ ζωγραφικὴ, ὅσο καὶ ἡ ποίηση συμφωνοῦν μὲ τὴ μυστικόπαθη διάθεση τῶν πιστῶν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ δίνουν στὴν Παναγία ὅλα ἐκεῖνα τὰ χαρακτηριστικά, ποῦ τὴν προσεγγίζουν πρὸς τὴν Θεότητα.

Ἡ Ζωγραφικὴ τὴν ἐζωγράφησε μέσα στὴν κόγχη τοῦ ἱεροῦ ὡς «πλατυτέραν τῶν οὐρανῶν» κι ἡ ἐκκλησία δὲν ἀρνήθηκε τὸν τέτοιο χαρακτηρισμό τῆς δικαιολογώντας τὸ πρᾶγμα, ὅτι ζωγραφίζεται καὶ λέγεται ἔτσι, γιατί ἐχώρεσε στοὺς κόλπους τῆς τὸν ὑπέρτερον τῶν οὐρανῶν καὶ τὸν δημιουργὸν τους. Ὁ λαὸς ὅμως δὲν τὸ παραδέχονταν ἔτσι. Ὁ λαὸς ἐπίσης ποῦ τὴν ἐλάτρευε ὡς στρατηλάτισσα, σχεδὸν εἶχε ἀντικαταστήσει μὲ τὴν Παναγία τὴν πολεμικὴν Ἀθηνᾶ. Κι ὅταν ὁ ῥυμνῶδός στοῦ ἐγκώμιου τὴν ἐχαρκτηρίζε ὡς «πύρινον στῦλον» εἶχε πρὸς πολὺ κάτι τὸ πανθειστικὸ στοῦ νοῦ του, παρά τὴν Παρθένω τῆς Γαλιλαίας ποῦ ἔφερε τοπινα καὶ σεμνὰ τὴ στάμνα τῆς στὸν ὄμο ἀπὸ τὴ βρύση. Ἡ ἐκκλησία δὲν ἀρνήθηκεν οὔτε αὐτοὺς τοὺς ὕμνους, ἴσως γιατί δὲν μπόρεσε ν' ἀντιδράσει. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ξεχνᾶμε ὅτι πολλοὶ Χριστιανοὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἦταν ποτισμέ-

νοι μὲ τὰ νάματα τῆς Νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας καὶ θεληματικὰ καὶ συνειδητὰ ἐλάτρευαν ἴσως στοῦ πρόσωπο τῆς Παναγίας τὴν Παγκόσμια ψυχὴ, «τὴν ὑψηλότεραν τῶν οὐρανῶν». Αὐτὸ βέβαια δὲν φαίνεται ποθεν ἀ γραμμῆν ὅτι ἐπίσημα βιβλία τῆς ἐκκλησίας κι ἂν γράφτηκε ποθενά, ἡ μανία τῶν Ὀρθοδόξων κατὰ τῶν αἰρετικῶν θὰ τὸ ἐξαφάνισε κατὰ τοὺς χρόνους τῶν θεολογικῶν συζητήσεων μαζί μὲ τόσα ἄλλα σπουδαιότατα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ βιβλία. Μένουν ὅμως ἡ λατρεία, ἡ εἰκόνα, γράφια καὶ ἡ ποίηση, γιὰ νὰ μᾶς δεῖξουν καθαρά πῶς ἐνοιῶσαν τὴ χάρη τῆς Παναγίας καὶ πῶς τὴν νοιώθει ἀκόμα καὶ σήμερα ὁ Χριστιανικὸς κόσμος, ἀπὸ τὴ στιγμή, λέγει ὁ ποιητής.

ποῦ γύριζε ἀπὸ τὴν πηγὴ μὲ τὸ σταμνὶ δροσάτη
στὴ χώρα ποῦ ὅλα εἶν' ἡμερα καὶ
λαγγεμένα εἶν' ὅλα,
καὶ ξαγναντεύεις τὸ Θαβῶρ σὰ
στήθος μιᾶς γυναίκας,
ὡς τὴ στιγμή ποῦ ἀσύγκριη ση-
κώθηκε πρὸς πάνω
ἀπὸ τὸν ἔβδομο οὐρανὸ καὶ στὴν
ὑπερουσία
Τριάδα ἀγνάντια στάθηκε, σὰ νὰ
τὴν ἀψηφούσε,
θυμιατισμένη, λατρευτὴ, χιλιούμνο-
λογημένη
βασιλίσσα στὰ χερουβεῖμ, φωτα
πηγὴ τοῦ κόσμου.

Ὁ στίχος τοῦ ποιητῆ τῆς «Φλογέρας» γίνεται ἀντίπαλος αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων, κι ἐπαναλαμβάνει ὅλα τὰ ἐγκώμια καὶ ὅλους τοὺς ὕμνους γοῦς χαρακτηρισμοὺς πρὸς τὴν Παναγία-Θεότητα, κυρίαρχη τῶν οὐρανῶν ψηλότερη ἀπὸ κείνους, στήριγμα τῆς γῆς καὶ σκέπη τῶν κατατρεγμένων. Ὁ ἴδιος στοῦ συγκεφαλαιωτικὸ σημείωμά του λέγει ὅτι εἶναι «ὕμνολογικὸ ἀράδιασμα τῆς χάρης τῆς Παναγίας μὲ ὅλα τὰ ὀνόματα τὰ ἀ-

ποθεωτικά». Μὲ τὴ φράση τοῦ αὐτοῦ μᾶς βεβαιώνει ὁ ποιητῆς ὅτι ἀντιλαμβάνεται, πῶς τὰ ἐπίθετα αὐτὰ τῆς δίνουν ἕνα χαρακτηρὰ ἀποθεωτικό. Καὶ δὲν τὰ ἀρνεῖται καὶ δὲν τὰ καταδικάζει, ἀλλὰ τὰ δέχεται καὶ προθυμοποιεῖται νὰ τ' ἀναφέρει ὅλα μὲ τὴ σειρά γιατί ἀντιλαμβάνεται, πῶς ἐκείνη ποῦ ἔδωξε ἀπὸ τὸ θρόνο τῆς τὴν Ἀθηνᾶ, ἐκείνη ποῦ ἀντικατέστησε τῆς ἀρχαίας θηλυκῆς θεότητες, ἡ «χάρη» αὐτὴ, ἐπῆρε στὴ θρησκευτικὴ φαντασίω τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι στοῦ φιλοσοφικοῦ κελλί τοῦ σοφοῦ ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς θεότητας. Ἔτσι τὴν ἀντιλαμβάνεται ἡ ἐπική τοῦ λύρα, ποῦ τραγουδάει τὰ περασμένα καὶ τὰ σημερινά, «ποῦ ξαναδίνει νόημα σ' ἐκεῖνα ποῦ ἔχουν καταντήσει ἀκατανόητα», ἡ λύρα ἡ ἐρμηνευτικὴ μιᾶς μεγάλης καὶ πολὺ σημαντικῆς ζωῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Νὰ ἡ ἐπική σύγκρουση ποῦ δικαιολογεῖ τὸ ἔπος. Καὶ πέρα ἡ τραγικὴ συνέπεια τῆς νίκης, ποῦ τὴν ἔφερε ἐξ ἀνάγκης ὁ χρόνος. Ἡ ἐπιστήμη ἔρχεται πέρα πίσω, ποῦ καταργεῖ τὰ εἰδῶλα. Ὁ πλάστης, ποῦ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ ὅλους τοὺς θεοὺς, διαρκῶς δημιουργεῖ καὶ φθείρει. Παρηγορητικὸς μόνον μπορεῖ, νὰ χαρακτηριστεῖ ὁ δυνατικὸς λόγος τοῦ Βουλγαροκτόνου:

Μὰ ἐσὺ τοῦ τώρα δέσποινα, μπορεῖ
τοῦ πάντα ἀφέντρα.

Ἀλλὰ ὁ ποιητῆς θέλει νὰ ὀλοκληρώσει τὸν κύκλο τῶν ἰδεῶν, ποῦ πηγάζουν ἀπὸ τὴν στοχαστικὴ καὶ μυστικόπαθη ἐνατένιση τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ τῶν νεωτέρων θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων, τῶν μύθων καὶ τῶν δοξασίων. Ἡ ἀρχαία λατρεία, ἡ νέα λατρεία, ἡ διαδοχὴ τῆς ἐπιστήμης καὶ τέλος ἡ νομοτέλεια στὴν ὁποία ὑπακούει ὀλοκληρὸς ὁ κόσμος, — ἀνθρώποι, δαίμονες, θεοί, — κρυμμένη, ἀφανής, ἀσύλληπτη, πλάθει καὶ ξαναπλάθει τοὺς κόσμους. Κι ἔτσι ὁ ἀνθρώπος θὰ λατρεύει πάντα κάποιον

ὑψιστο, θὰ παραδέχεται καὶ θὰ λατρεύει τῆς θεῆς δυνάμεις καὶ θ' ἀγωνίζεται στὴ γῆ γιὰ μιὰ δικαιοσύνη, ποῦ δὲν θὰ μπορεῖ νὰ τὴν βρεῖ, ἂν δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ τὴν ἐπιβάλλει. Αὐτὴ εἶναι, συγκεφαλαιωτικά, ἡ φιλοσοφικὴ καὶ μυστικιστικὴ διδαχὴ τῆς «Φλογέρας τοῦ βασιλιᾶ», ποῦ περιέχεται στοὺς τελευταίους λόγους τῆς.

Χυνὸ τώρα, μαγιάπριλα, χειμῶνες,
καλοκαίρια
οἱ ὄρες πάντα οἱ γνωστικὲς τὰ
φέρνουν καὶ τὰ παίρνουν
καὶ ρυθμισμένα τὰ μοιράζουν καὶ
τὰ ξαναφέρνουν
καὶ στῆς ψυχῆς τ' ἀπόβαθα καὶ
στὰ πλατεῖα τῆς πλάσης.

Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ συμπληρώνεται κι ἐπεξηγεῖται ὁ ἀφορισμὸς «στὰ πάντα γυρισμὸς τῶν πάντων». Καὶ εἶναι τὰ λόγια αὐτὰ ἕμμεση ἀναδίπλωση τῆς ἐννοίας τοῦ τελευταίου πανθειστικοῦ σονέτου τῶν «πατρίδων», διοῦ ὁ ποιητῆς δείχεται σύμφωνος μὲ τὴν πυθαγορικὴν περὶ φύσεως καὶ περὶ ψυχῆς θεωρία.

Θὰ μπορούσαμε νὰ τελειώσουμε ἐδῶ, ἂν δὲν εἶχαμε ἀφήσει γιὰ τὸ τέλος τὰ ὅσα γράφει ὁ ποιητῆς γιὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς τόπους, ποῦ ἔδωκαν στὸν αὐτοκράτορα τοὺς ἀνδρείους καβαλλαροὺς του καὶ τοὺς πεζοὺς του. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔχουν καινούρια ὀνόματα, τὰ παλὰ εἶναι ξεγασμένα. Ἀλλὰ ἡ μοῖσα ἡ ἐπική ποῦναι «τῆς μοῖρας ἀντίπαλος, τῆς ἱστορίας κράχτης» σαλπίζει τὰ δικαιώματα τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, νὰ γραφοῦν στὰ ἐπίσημα βιβλία καὶ νὰ γίνουν γνωστά, γιατί ἀντιπροσωπεύουν αὐτὴ τὴ μοῖρα κι αὐτὴ τὴν ἱστορία τοῦ τόπου. Καὶ ὄχι μόνον τὰ ὀνόματα, ποῦ εἶναι γνωστά στὴν ἐποχὴ τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματα, ποῦ μέλλουν νὰ πάρουν ἀργότερα, πόλεις, ἐπαρχίες, ποταμοὶ καὶ βουνὰ τὰ ἐμφανίζει μὲ σχῆμα πρῶτοστορο στὰ 1018. Δὲν φθάνει ὁ ποιητῆς μήπως τὰ ξενόηχά αὐτὰ

τοπωνύμια ἀλλάξουν τὸν χαρακτήρα τοῦ τόπου, ποὺ μένει πάντα Ἑλληνικός καὶ μὲ ὅλες τὲς ἐπιδρομὲς καὶ μὲ ὅλες τὲς καταστροφές ἢ τὲς κατακτήσεις. Μιὰ πρὸς μιὰ, ἐπίσης, ἀναφέρονται οἱ ὀμάδες τῶν μαχητῶν τοῦ Βουλγαροκτόνου ποὺ προέρχονται ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς «Ρωμανίας». Ἀκρίτες τῆς Ἀνατολῆς καὶ καρβαλαρέοι τῶν Εὐρωπαϊκῶν θεμάτων. Ἀναφέρονται ἀκόμα καὶ μισθοφόροι Βάραγγοι ποὺ ἦρθαν ἀπὸ μακρὰ καὶ ἄλλοι ποὺ κατάγονται ἀπὸ τὴν πολὺ μακρυνὴν Ἰσλανδία. Λυγῆς φυλὲς καὶ γλώσσες ἀνακατεύονται στὸ νικηφόρο στράτο ποὺ διαβαίνει νὰ προσκυνήσει τὴ χάρη τῆς Παναγίας στὴν Ἀκρόπολη.

Ἐκτός ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν τόπων, καὶ τοὺς διαφόρους Ἑλληνικοὺς λαοὺς χαρακτηρίζει σύμφωνα μὲ ἱστορικὰ περιστατικὰ ποὺ συνέβησαν ἀργότερα. Ἀναφέρονται τὰ Γιάννινα, ποὺ δὲν εἶναι βεβαιωμένο, ἂν ὑπῆρχαν στὰ 1018 κι ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν ἐπαίξαν τότε κανένα σημαντικό ρόλο στὴν ἱστορία τῆς Ἡπείρου. Ἀναφέρει τὴ Λευκάδα ποὺ ξέρεται ἀπ' ὄρματολούς, ἐνῶ οἱ ἄρματολοι ἐμφανίστηκαν στὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας.

Γενικῶς ὁ Παλαμῆς γράφει τὸν κατάλογο τῶν στρατευμάτων κι ἀπαριθμεῖ τοὺς Ἑλληνικοὺς τόπους χαρακτηρίζοντας ἀκριβῶς τὴν ἱστορία τοῦ καθενὸς ἀπὸ μιὰ χρονολογικὴ σκοπιὰ μεταγενέστερη βλέποντας τὰ γεγονότα. Ὁ κατάλογος αὐτὸς ἔχει τὴν ἀντιστοιχία του μὲ τὸν κατάλογό τῶν πλοίων στὴν Ἰλιάδα· ἀλλ' ὁ κατάλογος ἐκεῖνος συμπληρώθηκε ἀπ' τοὺς ραψωδοὺς ποὺ πρόσθεσαν μεταγενέστερα καὶ πόλεις ποὺ ἤθελαν νὰ τιμῆσουν, χωρὶς κανέναν ἄλλον ἰδιαιτέρου λόγου. Ὁ ποιητὴς ὅμως τῆς «Φλογέρας» ἐνδιαφέρεται πολὺ νὰ μᾶς δειξοῦ ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες καὶ μάλιστα οἱ Ἕλληνες μὴς κάπως μεταγενέστερης ἐποχῆς. Κυρίως ποιοὶ εἶναι οἱ Νεοέλληνες.

Αὐτοὺς κυρίως θέλει νὰ μᾶς δεῖξει ὁ ποιητὴς. Μὲ χρονικὴ σκοπιὰ μετακινούμενη ἀπὸ τὰ 1018 ἕως τὰ νεώτερα χρόνια ὁ ποιητὴς ρίχνει ἓνα ἐξεταστικὸ βλέμμα στὴ νέα Ἑλληνικὴ φυλὴ καὶ προσπαθεῖ νὰ βρεῖ τὴν προέλευσὴ τῆς. Βλέπει στὴν Ἀνατολὴ πολλοὺς Ἕλληνες στὰ παράλια τῆς Μικρῆς Ἀσίας, κι ἄλλους σκόρπιους στὰ βῆθη τῆς Καππαδοκίας, ἀνακατεμένους μὲ τοὺς Τούρκους. Ξέρεται ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου καὶ ἀπὸ τὰ Βυζαντινὰ χρονικὰ τὴν ἱστορία τῶν ἐξωμοσιῶν πότε τῶν Μωαμεθανῶν σὲ Χριστιανοὺς καὶ πότε τῶν Χριστιανῶν σὲ Μωαμεθανοὺς. Μωαμεθανοὶ σὲ Χριστιανοὺς δὲν συνέβη ν' ἀλλάξουν μετὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ κυριαρχία τοῦ Μουσουλμανικοῦ στοιχείου. Προηγουμένως ὅμως συνέβαινε. Αὐτὸς ὁ Βασίλειος Ἄγγελος Ἀκρίτας εἶναι γιὸς ἐξωμότη Σαρακηνοῦ. Τούρκοι βέβαια δὲν ὑπῆρχαν τότε ἀλλὰ μὲ σχῆμα πρωθύστερο ὀνομάζει ὁ ποιητὴς Τούρκους γενικὰ τοὺς Μωαμεθανοὺς. Ἐξωμοσίες Μουσουλμάνων ἔχουμε ἐπίσης στὴν Κρήτη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσὴ τῆς ἀπὸ τὸν Νικηφόρο Φωκά.

Στὴ χερσόνησο τοῦ Αἴμου πάλι διακρίνει ὁ ποιητὴς τὴν ἀθρόα κάθοδο τῶν Σλαύων ποὺ ἔχουν ἢ ὁμοιωθῆ ἢ συγκρατηθῆ στὰ βορειότερα μέρη τῆς χερσονήσου. Διακρίνει τοὺς Βλάχους, γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἱστορία δὲν εἶπε ἄκόμη τὴν τελευταία λέξη. Ἡ πρὸ πρόσφατη ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι προέρχονται ἀπὸ ἐκλατινισμένους γλωσσικά Μακεδόνες καὶ Ἡπειρώτες, ὅπως ἐρμηνεύει τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ πρόβλημα ὁ κ. Κεραμόπουλος. Ἐπειτα διακρίνει τὸν ἐπίσημο λατινικὸ χαρακτήρα τῆς Διοικήσεως ποὺ ἐπιμένει μέσα στὸν Ἑλληνικὸ κόσμο νὰ παραμένει Λατινικός, γιὰ λόγους ἱστορικῆς παραδόσεως καὶ διεθνοῦς γοήτρου. Ἐνας δηλ. παράξενος διοικητικὸς γαμπρός τῆς γῆς αὐτῆς. Ὅλα αὐτὰ τὰ βλέπει, τὰ προσέχει ὁ ποιητὴς καὶ ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ

νέα Ἑλληνικὴ φυλὴ ποὺ δημιουργήθηκε γύρω ἀπὸ τὰ 1000 μ. χ. στηρίζεται ἀποκλειστικὰ στὴν πνευματικὴ παράδοση τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἶναι Ἑλληνικὴ στὴ γλώσσα, στὰ ἦθη, στὴν ὀρθόδοξη πίστη, στὸν πολιτισμὸ, στὴν ἐνιαυτέθνη συνείδηση. Αὐτὴ ἡ φυλὴ ἔχασε πολλὰ ἀπὸ τὰ παιδιὰ τῆς στάβάθης τῆς Ἀνατολῆς ἢ στὰ μακρυνὰ μέρη τῆς Δύσεως. Τὴν ἔχουν φυράνει οἱ καιροὶ. Δέχτηκε ἄκόμα αἷμα ξενικὸ, πὺ τὸ ἀρωμοίωσε καὶ τόκαμε δικό τῆς. Τὸ δέντρο τῆς φυλῆς χτυπήθηκε ἀπὸ τὸν καιρὸ κι ἀπ' τοὺς ἀνέμους τῶν ξενικῶν ἐπιδράσεων, ἀλλὰ πρὸς μὲν ἀβλαβῶ. Καὶ μὲ ἀντικειμενικότητα Ἑλληνικὴ γράφει.

Κι' ἄλλοι ἀπὸ τὰγγιχτα βρυνὰ κι
ἀπ' τὰ κλεισμένα κάστρα
τὴν πατρικὴ κληρονομία κρατᾶν ἀ-
ψύπιστα, ὅσο
κι ἂν τὴν φυράναν οἱ καιροὶ· κι
ἄλλους παιδιὰ τῆς χώρας
τῶν ἀνοιχτὸ κάμπων κομιὰ, ζῆμιὰ
ζῆμιὰ ἀπὸ τὸ
φύσημα πρωτοστάλαχτη, πρωτο-
ζωντανεμένη,
πνοὴ λατινὰ, βλάχισσα κι ἀπάνω
ἀπ' ὅλα σλάβα.
Μὰ ἡ ρωμηγεννήτοι, ἡ ρωμηοί, ἡ
τουρκοσποροί, μιὰ πίστη,
καὶ γλώσσα μιὰ καὶ ἰδέα μιὰ καὶ
μιὰ ψυχὴ, ἓνα Γένος.
Κοπιήματα, ἀνεμορριπές, κλαδέ-
ματα, πλημμύρες,
στηλώσανε ἢ λυγίσανε τὸ δέντρο·
δὲν τ' ἀλλάξαν!

Νομίζω ὅτι οἱ στίχοι αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὸν πυρῆνα τοῦ ἔπους. Γράφονται τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ», ὁ Παλαμῆς τὸ γένος εἶχε ὑπ' ὄψη, τίς περιπέτειές του καὶ τὸ καταστάλαγμα του. Γύρω ἀπὸ τίς τύχες καὶ ἀπὸ

1. Μὴν δὲν κάνει λόγο γιὰ τοὺς Ἀρβινίτες, ποὺ κατεβῆσαν ἀργότερα καὶ δὲν μπόρεσαν μὲ κανένα τρόπο νὰ συνδεθοῦν μὲ τὴν χροнологиὰ τοῦ 1018.

τίς ταλαιπωρίες του, περιπλέκονται καὶ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων οἱ ἱστορίες. Αὐτοῦ τοῦ γένους τὴν ψυχὴ προσπαθεῖ νὰ ἐκφράσει στοὺς δώδεκα λόγους τοῦ ποιήματος. Καὶ αὐτοῦ τοῦ γένους ἐπιγραμμικὸ ἔθνος, λογικὸ χαρακτηρισμὸ ἀποτελοῦν οἱ παρτιπάνω στίχοι. Τὰ ἔθνη μισοῦν δέχονται ξενικὲς ἐπιδράσεις, καὶ δὲν ὑπάρχει ἔθνος ποὺ νὰ εἶναι τελείως ἀμιγὲς ἀπὸ τὴν παλαιὰ ἐποχὴ ἴσως σήμερα. Τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος δέχτηκε αὐτὸ τίς ἐπιδράσεις του, ἀλλ' ἴσως λιγώτερο ἀπὸ πολλῶν ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν. Καὶ ἐνῶ ἄλλων ἐθνῶν οἱ ξενικὲς ἐπιδράσεις ὑπῆρξαν τέτοιες, ὅστε νὰ τοὺς ἀλλάξουν τὸν ἔθνο-λογικὸ χαρακτήρα, τὴ γλώσσα τοὺς ἢ καὶ αὐτὴ τὴν ψυχροσύνησὴ τοὺς ἀκόμα, δηλ. νὰ τὰ ἐκφυλίσουν, δὲν ὑπάρχει τίποτε ποὺ νὰ θυμίζει τὴν ξενικὴ ἐπίδραση στὴ διαμόρφωση τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ νεοέλλητος. Ἐλάχιστοι ἑτεροῖδοι στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ λίγοι τουρκογλωσσοὶ τοῦ Πόντου, ποὺ ἔχουν ἐπιστρέψει σήμερα κι αὐτοὶ στὴν ἐθνικὴ τους γλώσσα εἶναι τὰ μόνια σημάδια ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν Φράγκων καὶ τῶν Τούρκων. Γιὰ σλαβικὴ ἐπίδραση δὲν γίνεται πιά ζήτημα σήμερα· τὸ «ἀπάνω ἀπ' ὅλα σλάβα» τοῦ Παλαμικοῦ στίχου, δηλ. σλαβικὴ πνοὴ, σλαβικὴ ἐπίδραση, ἀναφέρεται στὴ γνωστὴ θεωρία τοῦ Φαλμεράιερ, ποὺ ξένοι καὶ δικοὶ μᾶς τὴν ἀντέκρουσαν ὡς ἀστηρικτὴ στοὺς κυριώτερους ἀποδεικτικὸς λόγους τῆς. Οἱ λίγοι καὶ σποραδικὰ ἐγκατεστημένοι Σλάβοι στὰ Ἑλληνικὰ μέρη καὶ ἰδίως στὴν Πελοπόννησο δὲν ἀντέξαν στὸν ἐπιβλητικὸν Ἑλληνισμό, ποὺ ἀνθοῦσαν ὀλόγυρά τους. Μένουν ἀκόμα βέβαια μερικὰ τοπωνύμια σλαβικά καὶ ἰδίως ὀνόματα καὶ ἐπωνύμια λατινικά ποὺ μᾶς ἦρθαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο. Ἄλλ' αὐτὰ ἔχουν πολιτογραφηθεῖ στὴν ἐπίσημη γλώσσα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βυζαντίου, ὅστε νὰ θεωροῦνται

σάν Βυζαντινά Ἑλληνικά.¹ Οἱ Βλάχοι ποῦ παρουσιάζονται δίγλωσσοι δὲν ξέρουμε ἂν εἶναι οἱ δίγλωσσοι Ἑπειρωτὲς τοῦ Στράβωνος,² ἂν ὁ ὄρος δὲν σημαίνει δυὸ διαλέκτους τῆς ἴδιας γλώσσας. Τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμά τους, ἡ στολή τους, οἱ παραδόσεις τους εἶναι Ἑλληνικὲς. Ἡ ἐπίσημη στολή τῶν ἀντρῶν-ἰδίως τοῦ Μετσόβου— ἴσως ἔχει κάποιαν ομοιότητα μὲ τὴ στολή τοῦ Ρωμαίου στρατιώτη, ὅποτε δικαιολογεῖται ἀκόμα περισσότερο ἡ γνώμη τοῦ κ. Κεραμοπούλου, ὅτι προέρχονται οἱ Βλάχοι ἀπὸ στρατολογημένους Μακεδόνες καὶ Ἑπειρωτὲς τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ.³ Ἄλλ' ὅποια κι ἂν θέλει νὰ εἶναι ἡ τελικὴ γνώμη τῆς ἱστορίας, σήμερα τὸ ζήτημα παρουσιάζεται ὡς ὅπως τὰ χαρακτηρισμοὶ παραπάνω. Πρόκειται δηλ. γιὰ ἓνα ἰδιαίτερο ἔθνος, τὸ νεοελληνικόν, ποῦ δέχτηκε διαφορὰς φυλετικὰς ἐπιδράσεις, ὅπως συνέβηκε παντοῦ, ἀλλὰ προέρχεται καὶ εἶναι κατ' οὐσίαν ἀπομεινάρει τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς φυλῆς, ποῦ

εἶχεν ἐπικρατήσει στὴν ἀρχαιότητα πολυάνθρωπη καὶ πρωτοπόρος τοῦ πολιτισμοῦ σ' ὀλόκληρη τὴν κεντρικὴ καὶ ἀνατολικὴ Μεσόγειο.

Αὐτῆς τῆς φυλῆς, ὅπως σχηματίστηκε, ἔπειτα ἀπὸ τὶς διαφορὰς ἐπιδράσεις κι ἐπιμειξίες, τραγουδεῖ, τὸν ἠρωϊκὸ χαρακτήρα καὶ τὸν ἐξελικτικὸ πολιτισμὸ τῆς ὁ Πηλαυᾶς μέσα στοὺς ἠρωϊκοὺς δεκαπεντασύλλαβους τῆς «Φλογέρας» ἀποκαλύπτοντάς τῆς τὴ βασιεὶα κληρονομία τοῦ μεγάλου Βυζαντινοῦ κόσμου καὶ τὴν ἀθάνατη αἴγλη τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτισμοῦ⁴, ποῦ παραμένει καὶ σήμερα ἀκόμα πρότυπο στὶς κύριες γραμμὲς του. Τὸν πολιτιστικὸ δαυτὸ αὐτῆς τῆς φυλῆς τὸν κράτησε ἀναμεινῶν ὁ ποιητὴς ἀφοῦ τὸν ἔκαμε νὰ ξεπετάξει νέες ἔντονες φλόγες μὲ τοὺς φλογερούς του στίχους, καὶ μᾶς τὸν παραδίδει σάν ἱερὴ παρακαταθήκη βροντοσαλπίζοντας :

«Ἡ Ἀθήνα ζαφειρόπετρα
στῆς γῆς τὸ δαχτυλίδι.»

ΔΗΜ. Β. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

1) Ὅπως π.χ. τὰ ἠπειρωτικὰ ἔθνη Κομάρης, Μέρτζος, Βρανᾶς, Δροῦνας κλπ.

2) Στράβωνος, Ἑπειρωτικὰ

3) Σ' ἓνα δημοτικὸ τραγοῦδι τοῦ χάρος (συλλογὴ Ν. Πολίτου σελ. 244) ὁ χάρος ἐνομάζεται Ἀντριόβλαχος, ὅπου τὸ βλάχο παίρνει τὴ σημασία «ἀνδρείος πολεμιστής», γιατί πάντα ὁ χάρος σάν σκληρὸς πολεμιστὴς χαρακτηρίζεται καὶ ὄχι σάν ἄξεστος βοσκός.

4) Μόνο μιὰ φορά μιλώντας γιὰ τὴ θυσία τοῦ Δεσπίνδα στὶς Θεσσαλίας: ὁ Παλιμᾶς μιλάει ἐπαινετικὰ γιὰ τὴ Σιάρτη :

Ἡρώας ἐφόθη μεγαλομάχης.
Γιὰ κείνον ἔγραψες ἱστορία
τ' ὄνομα ἀθάνατο καὶ τῆς Σιάρτης
πλάι στῆς Ἀθήνας τὴν πολιτεία.

(Περσάσματα καὶ χαιρετισμοὶ σελ. 201)

ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Τὶ νᾶγινε ἡ ξανθεὶα Παρθένα
μὲ τᾶρωμά της τὸ λεπτό ;
Δὲν εἶναι ποῦ νὰ τὴν ξεχάσω
μῆτε στιγμή, μῆτε λεπτό.

Τὶ νᾶγινε ἡ καρδιὰ ἐκείνη
ποῦχεν ἀκέρηρο θησαυρὸ
μιὰ καλωσύνη, μιὰ σεμνότη
καὶ ποῦ ποτέ πιά δὲ θά βρῶ;

Κι ὅμως κάτι ἔχει ἐντὸς μου μείνει
σάν ἀπὸ μάτια γάλανᾶ
σάν καλωσύνη, σὰ σεμνότη
καὶ σὰν ἡ τραγοῦδι ποῦ πονᾶ.

ΝΙΚΟΣ ΛΕΒΕΤΣΟΣ

ΘΕΟΚΡ. ΤΟΣ

ΕΙΔ. ΙΙΙ

ΑἰΠΟΛΟΣ Ἡ ΑΜΑΡΥΛΛΙΣ Ἡ ΚΩΜΑΣΤΗΣ

Γιὰ τὴν Ἀμαρυλλίδα μου θά βγῶ νὰ πῶ τραγοῦδι
κ' οἱ γίδες βόσκουν στὴν πλαγιά, κι ὁ Τίτυρος τὶς σέρνει.
Τίτυρε μ' ἀδερφοποιτέ, βόσκα μου ἐσὺ τὶς γίδες,
καὶ κεῖ στὴ βρύση, Τίτυρε, σαλάγα τες, καὶ πάντα
τὸ νοῦ σου ἀπὸ τὸ Λιβυκόν, βαρβάτο, μὴ σὲ ρίξει.

Ἦ θεία Ἀμαρυλλίδα μου, γιατί ὄξω πιά δὲ γέρνεις,
γλυκεῖά μου, τοῦ ἔρωτοῦλη σου ν' ἀποκριθεῖς δυὸ λόγια ;
Μὴ μὲ μισεῖς ; Γιὰ φαίνομαι μπροστὰ σου ἀσκημοῦρης,
νεράϊδα, καὶ τραγόνος ; καὶ θές νὰ μὲ κρεμάσεις.
Νά ! Δέκα μῆλα, σοῦχω δῶ, π' ἀπέκει τάχω σώσει
ποῦ ἐσὺ νὰ σώνω μ' ἔβανες, κι ἄλλα ταχιά σοῦ φέρνω.
Μα δὲς τὴ μαύρη μου ἄβανιά, κυρά μου, Π' ἄς μπορούσα
μέλισσα νάειμιον βομβερὴ στο σπήλιο σου νάρχόμιον,
μὲς ἀπ' τὴ φτέρη, τὸν κισσόν, π' ἀκέρηρο τὸ τυλίγει.

Τώρα θωρῶ τὸν Ἔρωτα. Τραχὺς Θεός, ποῦ λέαινας
μαστᾶρι αὐτὸν θά βύζανε, μὲς στὰ στεφάνια ἡ μάνα,
πῶς μὲ κεντᾶ κι ὡς τᾶδυτα βαθεῖα μὲ ροκανίζει.
Ἦ γλυκοθώρα, εὐωδερὴ σα μῦρο, μαυροφρύδῶ,
ἀγκαλιασέ με τὸ βοσκόν, ξωθιά, νὰ σὲ φιλήσω.
Τ' ἔχουν καὶ τᾶγουρα φιλιὰ τὴ γλύκα τους κ' ἐκεῖνα.
Γιὰ θές καὶ τὸ στεφάνι μᾶς κομμάτια νὰ σκορπίσω ;
ποῦ ἐγώ, καλή, μὲς στὸν κισσόν φυλάω, Ἀμαρυλλίδα,
πλεγμένο μ' ἀνθοπέταλα κ' εὐωδερα σελίνια.

Ἄχ ! τί παθαίνω ὁ δύσμοιρος. Δὲ μ' ἀπαντᾶ. Τί κρίμα!
Τὴν κάπα λυώντας στο γιαλόν, βαθεῖα θά πάω νὰ πέσω
νὰ, πέρα κεί π' ὁ Ὀλπίδας ψαρεύει ὁ ψαροπούλος.
Ποῦ κι ἂν χαθῶ, περὶκαλα γιὰ σένα θᾶχω κᾶνει,
Τ' ἔμαθα γῶ πρωτότερα ποῦ ρώτησ', ἂν μὲ θέλεις,
κόρη, π' οὐδὲ κι ὁ κίσσερας στὴ φύχτα μου ἀπλωμένος
δὲν ἔσκασε, μόν γλύστρησε στο χέρι κ' ἔμαράθη.
Καὶ μοῦπ' ἡ κοσκίνομαντοῦ τὴν πᾶσα ἀλήθεια ἐμένα
πολιώρα, σαν τὴν ἔλαχα ποῦ ἐσύναζε βοτάνια :
ποῦ ἐγώ πεθαίνω γιὰ τ' ἐσὲ κ' ἐσὺ μιλιὰ δὲ χάνεις.

Μὰ γώ μιὰ διπλορόγεννη χιόνα γιδούλα ρόχω
ποῦ καὶ τοῦ Μέρμονα ἡ σγουρὴ μοῦ ζητᾶ Ἐρυθακίδα
καὶ θά τὴ δώσω, μὰ τὸ ναί, τί ἐσὺ μοῦ καμαρώνεις.
Πετάει τὸ δέξιο μάτι μου, μὴν τὴν μαντέψω τάχα.
Κάτω ἀπ' αὐτὸν τὸν πεῦκο ἐδῶ θά πᾶ νὰ τραγουδήσω.
Κ' ἴσως γυρίσει νὰ μὲ ἰδεῖ, σκυλόγνωμη ἂν δὲν εἶναι.

Κι ὁ Ἴππομένης, ποῦθελε τὴν κορασιά δική του,
μῆλα στὰ χέρια του ἄδραξε κ' ἐπέτα... Κ' ἡ Ἀταλάντη
τὸν εἶδε κι ὄλη ἐσάλεψε, μαζί του ἐρωτευμένη.
Ἔτσι κι ὁ μάντης τὴν κοπή σὰν ἔφερε ὁ Μελάμπους,
στὴν Πύλο ἀπὸ τὸν Κίσαβο, στοῦ Βία εὐτὺς τὰ χέρια
πλάγιασε τὸτ' ἡ λιόχαρη τῆς Ἀλφεισίβοιας μάννα.
Καὶ τὴν Κυθήρειο, στὰ βουνὰ τὰ πρόβατα βοσκώντας,
παρόμοια μὴν κι ὁ Ἄδωνις δὲν ἔλυωσε ἀπ' ἀγάπη,
ποῦ καὶ νεκρὸν στ' ἀστήθι τῆς νὰ τὸν θερμαίνει ἀκόμα.
Κ' εὐγε σου, ὦ Ἐνδυμίωνα, ποῦ πιά βαρειοκοιμάσαι,
καὶ σὺ, Ἰασίωνα, κι ἀγνή γυναῖκα, σὰς ζηλεύω.
Ποῦ τέσσα κέρδισες καλά π' οὐδὲ στὸ νοῦ σου τᾶχα.

Σκοτώνω τὸ κεφάλι μου, κι' αὐτὴ... Μὰ πιά δὲν ψέλνω,
μὰ δῶ μπροστὰ θά σωριαστῶ νὰ μὲ σπυράξουν λύκοι.
Κι ἄμποτε αὐτὸ σὰ ζάχαρη νὰ τῆς σταθεῖ στὸ στόμα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ

Σημειώσεις. Στ. 3— Τί τυρε μ' ἄδε ο-
φοποιε... Εἶναι, θαρροῦ, ἡ καλύτερη μὰ
καὶ πιστότερη ἀπόδοση τοῦ ἀρχαίου: Τί τυρε',
ἐμίν τὸ πάλον κεφίλη μὲ
ν ε... (τόσο χριτωμένου κ' ἀνανταπόδοτου
στὴν ἀλλοσιὰ του κατὰ τὸν Βιγύλιο) μὲ τὴν
πλάτύτερη ἔννοια πῶς ἡ προσωπιὰ αὐτὴ
στὴν παιρὶδα μου, προσφιλέστατη ἄλλωστε
στὴ μοῦσα τοῦ Δημοτικοῦ Τραγουδιστῆ, τοῦ

Βιλιωρίτη καὶ τοῦ Κριστάλλη.

Στ. 54— ἀρχ.: Ὁς μέλι τοι γλυ-
κὺ τοῦτο κατὰ βροχθιοιο γέ-
νοι το. Προσπάθησα ν' ἀποδώσω πιστά,
ὅπως ἔλενα καὶ παντοῦ, τὴν παρσιατικὴν πού-
τη ἐκφραση τοῦ Θεοῦ. ἔξω ἀπ' τὴ μεταφο-
ρὰ τοῦ Πολέμη καὶ τῶν Γάλλων μεταφορὰ
στῶν.

Γ. Δ.

José Maria de Hérédia

ΑΦΙΕΡΩΣΗ

Τὴ σβάρνα, τὴ βουκέντρα του, τὸ κοφτερὸ δρεπάνι,
Ποῦ σὲ μιὰ μέρα σάριζε στάρια μὰ θημωνιά,
Ζυγὸ κι' ἀλέτρι καὶ σποριά, τ' ἀστραφτερά γυννιά
Καὶ τὸ χρειαστὸ στὸ φόρτωμα τῶν δεματιῶν δικράνι,

Τὰ γνώριμά του σύνεργα, τὴν πολὺ βαρειά,
Ἄθλιον Πάμις τάζει τα στὴ Ρέα, ποῦ μόνη κάνει,
Ἄθλιον, στὴν ἄγια γῆς ὁ σπόρος νὰ βλαστάνει.
Ἐκεῖνος ἀποδοῦλεψε: εἶν' ὀδοντάρης πιά.

Κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο, ἀπρόκοφτος, χρόνια πολλὰ ἔχει σκύψει,
Ἐύλιον ἀλέτρι σπρώχνοντας στὰ χερσοχώραφά του.
Ἄφοῦ ἔζησε χωρὶς χαρά, γεράζει δίχως τύψη.

Μ' ἀπότασε δουλεύονιας τὴ γῆς ν' ἀναγυρίζει,
Καὶ συλλογιέται πὼς μπορεῖ, στὴ χώρα τοῦ θανάτου,
Σκιές νὰ ὀργῶνε χωραφῶν ποῦ ὁ Ἐρεβος ποτίζει.

(Ἀπ' τὸ Γαλλικὸ) Μεταφρ. ΑΡ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

IBAN TΟΥΡΓΚΕΝΙΕΦ

Η ΓΡΗΑ

Περπατοῦσα μόνος μου σ' ἓναν
ἀπέραντο κάμπο. Ξαφνικά μου φά-
νηκε πὼς πίσω μου ἀκουγότανε ἀ-
νάλαφρα καὶ φευγαλέα βήματα. Κά-
ποιος ἀκολουθοῦσε μὲ προφύλαξη τὰ
ἴχνη μου.

Γύρισα πίσω μου κι εἶδα μιὰ γρη-
οῦλα γεμάτη ρυτίδες, ὀλόντυτη μέ-
σα σὲ σταχτιά κουρέλια, ἔτσι ποῦ
μονάχα τὸ πρόσωπό της φαινόταν :
σκοτεινὸ, ζαρωμένο, ξεδοντιασμένο,
μὲ σουβλερὴ μύτη.

Τὴν πλησίασα καὶ στάθηκε.

«Ποιά εἶσαι; τί θέλεις; εἶσαι μὴ-
πως ζητιάνη; γυρεύεις ἐλεημοσύνη;»

Ἡ γρηά δὲν ἀποκρίθηκε ἔσκυφα
πάνω της κι εἶδα πὼς τὰ μάτια της
ἦταν σκεπασμένα μὲ μιὰ ἀσπρου-
λιάρικη μεμβράνη, ὅπως σὲ μερικά
ζῶα ποῦ τὴν ἔχουν γιὰ νὰ τὰ προ-
στατεῦει ἀπ' τὸ πολὺ δυνατὸ ἥλια-
κὸ φῶς.

Μόνος ποῦ σ' αὐτὴ τὴ γρηά, ἡ μεμ-
βράνη δὲν κουνιότανε, δὲν ἀπεκά-
λυπτε τίς κόρες τῶν ματιῶν της· καὶ
συμπέρανα πὼς ἦσαν τυφλὴ.

Τῆς γύρισα τὴν πλάτη κι ἔξακο-
λούθησα τὸ δρόμο μου.

Μὰ νὰ ποῦ ξανακούω πίσω μου
τὰ ἴδια ἀλαφριά, ρυθμικά καὶ φευ-
γαλέα βήματα.

«Πάλι αὐτὴ ἡ γυναῖκα; σκέφτη-
κα· τί τὴν ἐπίασε καὶ κολλήθηκε ἔ-
τσι στὰ βήματά μου;»

Μ' ἀμέσως πρόσθεσα μέσα μου :

«Μπορεῖ, τυφλὴ καθὼς εἶναι, νάχει
χάσει τὸ δρόμο της, κι ἀκολουθεῖ
τὰ βήματά μου μὲ τ' αὐτὴ γιὰ νὰ
φτάσει μαζί μου σὲ κανένα κοι-
κῆμένο μέρος. Ναι! ναι! ἔτσι θα-
ναί!»

Μὰ λίγο-λίγο μιὰ παράξενη ἀνη-
συγία ἄρχισε νὰ κυριαρχεῖ στὸ πνεῦ-
μά μου. Μοῦ φάνηκε σὰν πὼς, στὴν

πραγματικότητά, νὰ μὴ μὲ παρακο-
λουθοῦσε ἡ γρηά, μὰ νὰ μὲ κυβερ-
νοῦσε, νὰ μ' ἐσπρωχνε πότε δεξιά,
πότε ἀριστερά, κι ἐγὼ ὑπάκουα ἀκού-
σιά μου.

Μῶλα ταῦτα ἔξακολούθησα νὰ
περπατῶ, ὅταν ξαφνικά, μπροστὰ
στὸ δρόμο μου, κάτι τίς ἄρχισε νὰ
μαυρίζει, νὰ πλαταίνει, κάτι σὰ μιὰ
μεγάλη τρύπα στὴ γῆς. Ἦταν ἓνας
τάφος! Αὐτὴ ἡ σκέψη μὲ διαπέρασε
σὰν ἀστραπή. Νὰ λοιπὸν ποῦ μὲ
σπρώχνει!

Γυρίζω ἀπότομα. Ἡ γρηά εἶν' ἐκεῖ
μπροστὰ μου καὶ μὲ κοιτάζει! Μὲ
κοιτάζει μ' ὀλάνοιχτα μάτι, μοχθη-
ρὰ κι ἀπειλητικά, μὲ μάτια ἀρπακτι-
κοῦ ὀρνέου. Σκύφτω στὸ πρόσωπό
της, στὰ μάτια της. Ἡ ἴδια ξανά
μεμβράνη, τὸ ἴδιο αἰνιγματικὸ πρό-
σωπο.

«Ἄ!, σκέφτηκα, ἡ γρηά αὐτὴ εἶ-
ναι ἡ μοῖρά μου, ἡ μοῖρα ποῦ κανέ-
νας δὲ μπορεῖ νὰ ἀποφύγει. Ὅμως,
ὄχι! ὄχι! τί εἶν' αὐτὴ ἡ εἰλία; πρέ-
πει τοῦλάχιστο ν' ἀποπειραθοῦμε...»

Καὶ κάθησα χάμου.

Ἡ γρηά εἶνε πίσω μου, δυὸ βήμα-
τα ἔδεν τὴν ἀκούω, μὰ τὴν αἰσθά-
νομαι.

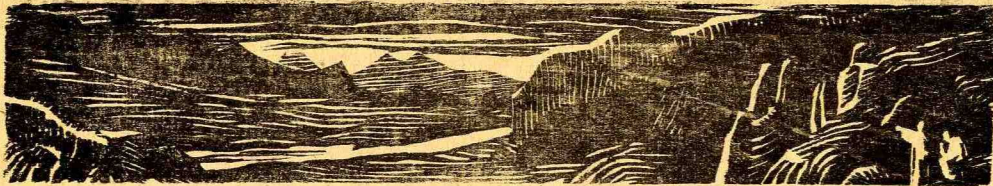
Καὶ ξαφνικά τί βλέπω; Ἡ κηλὶδα
ποῦ μαύριζε μπροστὰ μου, νὰ τη,
γλυστράει, σέρνεται, προχωρεῖ καὶ
μὲ πλησιάζει.

Θεὸ μου! γυρίζω καὶ κυττάω ἡ
γρηά καρφώνει ἀπάνω μου τὰ μάτια
της κι ἓνα μοχθηρὸ χαμόγελο στρι-
φογυρίζει στὸ ξεδοντιασμένο στόμα
της:

«Δὲ θὰ γλυτώσεις!»

(Ἀπ' τὸ γαλλικὸ)

Μεταφρ. Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

ΑΠΟΚΟΣΜΟ

Or discendiam quaggiù nel cieco mondo...

DANTE, Inf. IV. 13

Sad Acheron of sorrow, black and deep;

MILTON, Par. Lost, ll. 578

Σύναυγα και κατέβηκα στον 'Αδη
'Απ' τὸ βουνὸ τὸ στοιχειωμένο κάτω :
Τὸ γαλήνιο καὶ μ' ἔντυσε σκοτάδι
Πέρ' ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ θανάτου,
'Αγάπη μου,
Πέρ' ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ θανάτου.

Μὲ φέρανε οἱ ἀνέμοι, παγεροί,
Πάνω ἀπο ἀχνά, φανταστικά γιοφύρια,
Γκρεμοὶ μὲ ζῶσαν γύρω σκιαχτεροί
Γεμάτοι μ' ἀξεδιάλυτα μυστήρια,
'Αγάπη μου,
Γεμάτοι μ' ἀξεδιάλυτα μυστήρια.

Στ' ἀτέλειωτο βάλτωσε τέλμα τ' ἄτι μου.
Ποῦ εἶχε γι' ἀνθούς τὴν πάχνη τοῦ χειμῶνα...
'Ησκιὸι ἀκολούθαγαν τὸ μονοπάτι μου
Σὰν μπηκα στὸν 'Ασφοδελο Λειμῶνα,
'Αγάπη μου,
Σὰν μπηκα στὸν 'Ασφοδελο Λειμῶνα.

'Αρῆ ἀπερίγυρα, σκοταδερά,
Σύστροφα δέντρα γέρναν πεθαμένα—
Τοῦ Κωκυτοῦ τὰ ὠχρά, θολὰ νερά
Κυλοῦσαν στὴν 'Αχερουσία θλιμμένα,
'Αγάπη μου,
Κυλοῦσαν στὴν 'Αχερουσία θλιμμένα.

Κάτω στὶς γράνες, πίσω ἀπ' τὶς φραγές,
Κάποιο σὺρλιαχτὸ βαρειαντίλαλο ἀλύχτα,
Κι ἄκουσα ἀρχαῖες, νοσταλγικὲς κραυγές
Νὰ μὲ καλοῦνε ἀπ' τὴν αἰώνια νύχτα,
'Αγάπη μου,
Νὰ μὲ καλοῦνε ἀπ' τὴν αἰώνια νύχτα.

Μὰ ὡς βγήκα στὸν 'Αχέρωντα ἀντικρῶ,
(Ποτάμι ἀμίλητο), «'Απὸ δῶ περνᾶνε»,
Μοῦ λέει ὁ Χάρως, «μοναχὰ οἱ νεκροί,
Κι ὅσοι στὴ γῆ ἔχουν πάψει ν' ἀγαπᾶνε»,
'Αγάπη μου,
«Κι ὅσοι στὴ γῆ ἔχουν πάψει ν' ἀγαπᾶνε».

Καὶ γῶ, ποῦ σ' ἔχω πάντα στὴν καρδιά μου,
Μάκρυνα ἀπὸ τ' ἀπόκοσμο λαγκάδι :
Μὲ τὸν ἀθάνατο γιὰ σέ ἔρωτα μου,
'Ἴσως ποτὲ μὴν ξαναπάω στὸν 'Αδη,
'Αγάπη μου,
'Ἴσως ποτὲ μὴν ξαναπάω στὸν 'Αδη.

ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

ΟΙ ΠΟΘΟΙ ΜΟΥ..

Οἱ κοιμισμένοι πόθοι μου ριγῆσαν
στὸ πρῶτὸ γλυκὸ χάραμα τοῦ νοῦ
κοιμήθηκαν μπουμπούκια καὶ ξυπνήσαν
λουλούδια ξωτικά τοῦ τροπικοῦ.

'Εμέθυσά μὲ τὸ λεπτὸ τους μῦρο
καὶ τὸ γαλάζιο φῶς τοῦ δειλινοῦ,
ἀκόμα καὶ τὴν πίκρα μου θὶ σὺρῶ
στὰ χεῖλη μου χαμόγελο παιδιοῦ.

Οἱ πόθοι μου ἀμάραντοι θὰ μείνουν
ἀμάραντο λουλούδι γιασεμί
ὄνειρατα κι ἂν χάνονται, κι ἂν σβύνουν,
ἢ τέχνη θεῖο δῶρο, ποιητὴ ...

ΝΙΟΒΗ ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΑΞΙΔΙ ΤΟΥΡΚΟΥ ΠΕΡΙΗΓΗΤΟΥ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

Μνημόσυνο τοῦ ἀληθοῦς Γιαννάκη μου, ποὺ πάντα ἦσαν βοηθὸς καὶ παραστάτης στίς μελέτες μου.

Πολλοὶ ξένοι περιηγηταὶ ἔχουν ἐπισκεφθεῖ τὴν Ἠπειρο. Οἱ περισσότεροὶ τὴν ἐπισκέφθηκαν κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, καὶ τοῦτο γιατί τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ Ἠπειρος μετὰ τὴν Ἀλῆ Πασᾶ, τὴν αὐλὴν του, τὴν διοίκησίν του καὶ τοὺς πολέμους μετὰ τοὺς Σουλῶτες καὶ τίς πολιτικὲς μηχανορραφίαις του παρουσίαζε μεγάλο ἐνδιαφέρον στὴν Εὐρώπῃ. ἔκτος τούτου ὑπῆρχε τότε ἀσφάλεια γιὰ τοὺς ξένους στὴν Ἠπειρο. Γι' αὐτὸ ἡ Ἠπειρος τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ (1788-1822) μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ ὅλες τίς πλευρὰς της, ἐνῶ τῶν προηγουμένων ἐποχῶν μᾶς εἶναι σχεδὸν ἀγνωστὴ. Ὁ Πουκεβίλ, ὁ Λήκ, ὁ Χιουζ, ὁ Χόλλαντ, ὁ Μανζούρ καὶ ὁ Χαμπχάους εἶναι οἱ κυριώτεροι περιηγηταί, ποὺ ἤρθαν στὴν Ἠπειρο καὶ τὴν ἐμελέτησαν καὶ μᾶς ἄφησαν σπουδαία συγγράμματα, ποὺ περιέχουν ἀνεκτίμητα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἱστορία, ἀρχαιολογία, γεωγραφία, ἐθνολογία καὶ λαογραφία τῆς Ἠπείρου.

Πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ σπανίως περιηγηταὶ ἐπισκέπτονται τὴν Ἠπειρο καὶ μάλιστα τὸ ἐσωτερικὸν της. Οἱ λίγοι ποὺ τὴν ἐπισκέφθηκαν περιορίζονται στὰ παράλια καὶ ἐλάχιστες καὶ ἀσαφεῖς πληροφορίες μᾶς δίνουν.

Πρῶτος περιηγητὴς ποὺ ἐπισκέφθηκε τὴν Ἠπειρο εἶναι ὁ Ἑβραῖος Ραββίνος Βενιαμὴν ἀπὸ τὴν Τουδέλαν τῆς Ἰσπανίας γνωστὸς μετὰ τὸ ὄνομα

Βενιαμὴν ὁ ἐκ Τουδέλας καὶ ὁ Βενιαμὴν ὁ ἐκ Τουδέλας ἐπιχειρήσε κατὰ τὸν 12ο αἰῶνα ταξίδι, ποὺ διήρκεσε δέκα χρόνια (1162-1172) μετὰ σκοπὸν νὰ ἐπισκεφθεῖ τίς πόλεις τῆς Εὐρώπης ποὺ ζοῦσαν Ἑβραῖοι. Γιὰ τὸ σκοπὸν αὐτὸ ἀναχώρησε ἀπὸ τὴ Σαργύσσα τῆς Ἰσπανίας στὰ 1164, περιηγήθηκε ἐπὶ νότιο Γαλλία καὶ ὀλόκληρη τὴν Ἰταλία καὶ ἤρθε στὴν Κέρκυρα. Πρῶτη καὶ μόνη πόλις τῆς Ἠπείρου ποὺ ἐπισκέφθηκε εἶναι ἡ Ἄρτα, γιὰ τὴν ὁποία μᾶς δίνει σπουδαῖες πληροφορίες. Ἐπὶ τὴν Ἄρτα ὁ Ἑβραῖος περιηγητὴς ἔφτασε κατὰ τὸ 1166 ἀλλὰ ἐνῶ τόσα μᾶς γράφει γιὰ τοὺς Ἑβραῖους τῆς Ἄρτας σιωπᾶ τελείως γιὰ τοὺς Ἑβραῖους τῶν Γιαννίνων. Ὁ κ. Ν. Βέης ἔχει τὴ γνώμη ὅτι ἡ Ἑβραϊκὴ παροικία τῶν Γιαννίνων δὲν εἶχε τότε μεγάλην ἀξία, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν μὴ φαίνεται σαφές, ἂν λάβουμε ὑπὸ ὄψιν ὅσα γράφει τὸ χρυσόβουλλο τοῦ Ἀνδρονίκου Β' στὰ 1318 γιὰ τοὺς Ἑβραῖους τῶν Γιαννίνων.

1. Βλ. Ν. Βέης, Uebersicht über Geschichte des Judentums von Janina (Epirus). Byzantinisch-Neugriechisch Jahrbuch (τ. 2 τοῦ 1921 σ. 161) ὅπου λεπτομερῶς γράφει γιὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Βενιαμὴν τοῦ ἐκ Τουδέλας στὴν Ἄρτα. Ἐκεῖ γράφει γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Βενιαμὴν καὶ τίς μεταρρυθμίσεις του.

Δεύτερος περιηγητὴς ποὺ ἐπισκέφθηκε τὴν Ἠπειρο εἶναι ὁ Κυριακὸς ὁ ἐξ Ἀγκῶνος.² Ὁ Κυριακὸς ὁ ἐξ Ἀγκῶνος κατὰ τὸ 1435 ἤρθε ἀπὸ τὴν Ἰταλία στὴ Βουθρωτὸ τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπ' ἐκεῖ στὴ Νικόπολη. Ἀπ' ἐκεῖ φεύγοντας ἐπισκέφθηκε τοὺς Ρωγούς καὶ τὴν Ἄρτα—τὴν Ἀρτὴν περὶ σιντατεν ὅπως ὁ ἴδιος τὴν γράφει—καὶ ἔπειτα τὴν Ἀκαρνανία καὶ μάλιστα τὸ Ἀγγελόκαστρο ποὺ ἦταν τότε πρωτεύουσα τῶν Τόκκων. Καὶ τοῦ Κυριακοῦ οἱ πληροφορίες γιὰ τὴν Ἠπειρο εἶναι ἐλάχιστες, ἀλλὰ σπουδαῖες, γιὰ ἐκτός ἀπὸ τίς πληροφορίες ποὺ μᾶς δίνει μᾶς διέσωσε καὶ πολλὰ ἀρχαῖα ἐπιγραφεῖς.

Τρίτος περιηγητὴς ποὺ μᾶς δίνει πληροφορίες γιὰ τὴν Ἠπειρο εἶναι ὁ Γάλλος γιατρός Ἰάκωβος Σπὸν ὁ ὁποῖος μαζί με τὸν ἄγγλο Γουέλερ ἐπιχείρησε μακρὸ ταξίδι σὲ πολλὰς χώρες καὶ στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Σπὸν ἀπὸ τὴν Ἰταλία πέρασε στὰ παράλια τῆς Ἠπείρου κοντὰ στὰ Ἀκροκεραύνια ὅρη τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος τὰ ἀποκαλεῖ καὶ βουνὰ τῆς Χειμάρρας, «στὴν παραλία, γράφει, βρίσκονται 5 ἢ 6 χωριά ποὺ λέγονται Χειμάρρα, ἐπάνω σὲ βράχους στοὺς ὁποῖους ἡ ἀνάγκη ἔκαμε τοὺς κατοίκους νὰ ἀποσυρθοῦν». Γιὰ τοὺς Χειμαρριῶτες γράφει πὼς εἶναι Ἕλληνες καὶ καλοὶ πολεμισταὶ καὶ τοὺς παρομοιάζει με τοὺς Μανιάτες τῆς Πελοποννήσου. Ἀναφέρει ἔπειτα τὸν λιμένα τῆς Χειμάρ-

2. Βλ. Ε. Ζεβάρη Κυριακὸς ὁ ἐξ Ἀγκῶνος ἐν Ἠεῖρῳ (Ἠπ. Χρονικά τ. Α' τοῦ 1925 σ. 110-119) ὅπου ἔχει καὶ βιογραφικὰ καὶ βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Κυριακὸν.

1. Τὸ ἔργο του ἐπιγράφεται: Voyage d'Italie de Dalmatie, de Grèce, et du Levant.—Fait aux années 1675 et 1676 par Jacob Spon Docteur Medecin Aggregé à Lyon, et George Wheeler Gentil homme Anglois. A Lyon MDCLXXVI. (ἀποτέλειται ἀπὸ τρεῖς τόμους.)

ρας Πόρτο Πάνορμο δηλ. τὴν ἀρχαῖαν Πάνορμον. «Πνευματικῶς, λέγει, ὑπάγονται οἱ κάτοικοι τῆς Χειμάρρας εἰς τὰ Γιάννινα ποὺ εἶναι μεγάλη πόλις δυὸ μέρες μακρὰ ἀπ' ἐδῶ.» Καὶ οἱ τρεῖς οἱ περιηγηταὶ ποὺ ἀνέφερα ὡς ἐδῶ ἐλάχιστα μέρη τῆς Ἠπείρου ἐπισκέφθηκαν καὶ μάλιστα στὰ παράλια καὶ ἐλάχιστες πληροφορίες μᾶς δίνουν γιὰ τὴν Ἠπειρο.

Ὁ κυριώτερος ὁμοῦ περιηγητὴς ποὺ ταξίδεψε στὴν Ἠπειρο καὶ μάλιστα στὸ ἐσωτερικὸν της πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ εἶναι ὁ Τούρκος Ἐβλιὰ Τσελεπής. Ὁ Ἐβλιὰ Τσελεπής γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολιν στὰ 1610 καὶ πέθανε στὰ 1679. Ὁ πατέρας του ἦταν στὴ ὑπηρεσία τοῦ παλατιοῦ τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ τοῦ Α' (1603—1617). Ἡ μητέρα του, σκλάβαια Κιρκασία, ἀγορασμένη σὲ σκλαβοπάζαρο, εἶχε ἀδερφὸ σκλάβο κι' αὐτὸν, ποὺ μῆκε στὸ παλάτι τοῦ Σουλτάνου Μουράτ τοῦ Δ' (1624—1640) καὶ κατάρθωσε νὰ γίνῃ ὑπασιιστὴς του, ἔπειτα γαμπρὸς του καὶ στὰ 1649 μέγας βεζύρης.

Ὁ Ἐβλιὰ Τσελεπής ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου Ἰμπραήμ (1640—1648) ἔλαβε μέρος στὴν ἐκστρατεία τῆς Ἀζοφικῆς ὑπὸ τὴν ἰδιότητά τοῦ μουεζίνου. Ὁ μοιεζίνης πάλιν τοῦ χρόνου τῆς Κριμαίας καὶ μερικῶν Βεζυράδων περιηγήθη κατὰ τὴν Κριμαία καὶ τὴν Ἀνατολὴν ὄχι τὸ Ἰράκ, τὴν Δαμασκὸν, τὰ Ἱεροσόλυμα, τὴν Ἀραβία, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Περσία. Ἀργότερα ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου Μωάμεθ τοῦ Δ' (1648—1687) περιηγήθηκε τὴν Ρουμανία, Βουλγαρία, Σερβία, Ἑλλάδα καὶ ὕστερα, ἀποσπασμένος σὲ διαφορὰς πρεσβεῖες καὶ διπλωματικὲς ἀποστολὰς ἀπὸ τὸ Σουλτάνον περιηγήθηκε καὶ περιέγραψε τὴν Αὐστρία, Οὐγγαρία, Γερμανία, Ὀλλανδία, Δανία, Σουηδία, Πωλωνία καὶ Ρωσία. Στὴν Ἑλλάδα ἐπισκέφθηκε τὴ Θράκην, τὴν Μακεδονία, τὴν Θεσσαλία, τὴν Φθιώτιδα, τὴν Βιωτία (Θήβας), τὴν Εὐβοία (Χαλκίδα), τὴν Ἀττικὴν (Ἀθῆνα-Κηφισία), τὴν Αἴ-

γινα, τὴ Σαλαμίνα, τὰ Μέγαρα, τὴν Κόρινθο, ὄλην τὴν Πελοπόννησο, τὴν Κρήτη, τὴ Ζάκυνθο, τὴν Κεφαλληνία, τὴν Ἰθάκη, τὴ Λευκάδα καὶ τὴν Ἠπειρο.¹

Σάραντα χρόνια διάρκεσαν τὰ ταξίδια τοῦ Ἐβλιά καὶ τὶς ἐντυπώσεις του τὶς ἔγραψε στὸ δεκάτομο ἔργο του τὸ Ὀδοιπορικὸ. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος περιηγητὴς τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ μερικοὶ τὸν ὀνομάζουν Πausανία τοῦ 17ου αἰῶνα. Τὸ Ὀδοιπορικὸ τοῦ Ἐβλιά Τσελεπή εἶναι πολύτιμο γιὰ τὶς πληροφορίες πού δίνει γιὰ τὶς χώρες πού ταξίδεψε καὶ γι'αὐτὸ ἔχει μεταφραστῆ σὲ πολλὰ γλῶσσες. Φανερὰ φαίνεται φαντασιοκόπος Ἀνατολίτης, ἀγεωγράφος, ἀνιστόρητος, μυθομανὴς, ἀπεραντολόγος, καὶ μικρολόγος, ἀλλὰ ἀνάμεσα στὶς μικρολογίες καὶ φαντασιοπληξίες του ὑπάρχουν πληροφορίες πολύτιμες γιὰ τὴν ἐποχὴ του. Οἱ πληροφορίες του γιὰ τὴν Ἠπειρο τοῦ 17ου αἰῶνα εἶναι σημαντικές, γιὰτὶ ἀναφέρονται σὲ μιὰ ἐποχὴ γιὰ τὴν ὁποία ἔχομε λίγες πληροφορίες, τὴν ἐποχὴ μετὰ τὸ κίνημα τοῦ Σκυλοσόφου. Ὅσοι ἔγραψαν ὡς τώρα γιὰ τὴν Ἠπειρο ἀγνοοῦσαν τὸν Ἐβλιά. Γιὰ τὴν Ἄρτα, τὴν Πρέβεζα, τὰ Γιάννινα, τὴν Παραμουθιά καὶ πολλὰ χωρὶς τῆς Ἠπέρου πού πέρασε μὰς δίνει πολύτιμες πληροφορίες, ἀνάμεσα στὶς τόσες ὑπερβολές καὶ μυθοπλαστίες πού γράφει. Γιὰ τὰ Γιάννινα ἀφιερῶνει δέκα σελίδες καὶ τὰ περιγράφει μὲ τόσες λεπτομέρει-

ες πού νομίζει κανένας πὼς τὰ Γιάννινα ἐκεῖνα δὲν ἄλλαξαν καθόλου ἀπὸ τὰ σημερινά. Μὰς διασώζει ἐπιγραφὰς ἀπὸ τζαμιά, μὰς περιγράφει τὸ παζάρι, τὶς Γιαννιώτισσες καὶ τὸ Νησί, «τὸ νησί τῶν ἀπίστων» ὅπως τὸ λέγει, γιὰτὶ κατοικεῖται ἀπὸ Χριστιανούς. Τὸ ἔργο τοῦ Ἐβλιά Τσελεπή παρ' ὄλην μου τὴν ἐνασχόληση μὲ τὶς πηγές τῆς ἱστορίας τῆς Ἠπέρου δὲν τὸ γνῶριζα. Τὴ γνώση τῆς πηγῆς αὐτῆς τὴν ὀφείλω στὸν κ. Βασιγγε, καθηγητὴ τῆς Τουρκικῆς ἱστορίας στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου, πού εἶχε τὴν καλωσύνη, ὅταν ἦρθε στὰ Γιάννινα στὰ 1931, νὰ μοῦ μιλήσει γιὰ τὸν Ἐβλιά καὶ νὰ μοῦ στείλει τὶς ἐργασίες του γι'αὐτὸν. Κυρίως θυμῶς τὴν ὀφείλω στὸν κ. Midhat Frashari, τὸν λόγιον Ἀλβανὸ τῶν Τυράνων πού εἶχε τὴν εὐγενικὰ καλωσύνη νὰ μοῦ στείλει τὸν τόμο πού γράφει γιὰ τὴν Ἠπειρο, καὶ γι'αὐτὸ τοῦ ἐκφράζω ἀπ' ἔδω καὶ τώρα τὴ βαθειὰ μου εὐγνωμοσύνη. Ἡ μετάφραση ἔγινε ἀπὸ τοὺς κ. κ. Ἀντ. Κεχαγιόγλου καὶ Χρυσ. Λυγοθέτη, τουρκομαθεῖς, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐκφράζω τὶς εὐχαριστίες μου.

Γιὰ τὴν Ἠπειρο ὁ Ἐβλιά γράφει στὸν ὄγδοο τόμο τοῦ Ὀδοιπορικοῦ του (σελ. 638—685). Τὸ ταξίδι τοῦ στὴν Ἠπειρο ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Πρέβεζα, ὅπου ἀποβιβάστηκε ἐρχόμενος ἀπὸ τὴ Λευκάδα. Πρῶτα περιγράφει τὸ φρούριον τῆς Πρέβεζας «στὸ ὁποῖο μέσα γράφει, δὲν ὑπάρχει οὔτε ἴχνη ἀνθρώπου». Γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς δὲν κάνει καθόλου λόγο. Γράφει γιὰ τὰ ἰχθυοπροφεία τῆς καὶ ἀφιερῶνει ἀρκετὰ γιὰ τὴ Νικόπολη, «τὸ μεγάλο φρούριον» ὅπως τὴ λέγει. «Πουθενά, γράφει, δὲν ἐκτίσθηκε τόσο μεγάλο φρούριον» καὶ τὸ παρομοιάζει μὲ τὰ φρούρια τῆς Κωνπόλης, τῆς Καβάλλας, τοῦ Ἰράκ. Ἀναφέρει παράδοξες πληροφορίες γιὰ τὴν καταστροφὴ τῆς καὶ μὲ κάποια μελαγχολία γράφει. «Πόσα μεγαλοπρεπῆ ἀγάλματα, πόσα θολωτὰ κτίρια, πόσα ψηφιδωτὰ

καὶ ἄλλα κειμήλια ἔχουν καταστραφῆ». Φεύγοντας ἀπὸ τὴ Νικόπολη στὸ δρόμο συναντᾷ μερικοὺς ἀνθρώπους πού εἶχαν πέσει σὲ ληστὲς καὶ περιγράφει μὲ λεπτομέρειες τὸ ἐπεισόδιον.

Μετὰ τὴν Πρέβεζα καὶ τὴ Νικόπολη ἐπισκέφθηκε τὸ χωριὸ Λούρο πού ἦταν τσιφλικί, ὅπως γράφει, τοῦ Μεμπρῆ μπέη ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Φεύγοντας ἀπὸ τὸ Λούρο πέρασε ἀπὸ τὸν Κανιτζί καὶ ἔπειτα ἀπὸ τοὺς Ρωγούς. Μὲ λεπτομέρεια περιγράφει τὸ φρούριον τῶν Ρωγῶν, τῆς μεσαιωνικῆς αὐτῆς πολιχνῆς τῆς Ἠπέρου πού μαζί μὲ τὴν Κοζύλη χάθηκαν. «Τὸ φρούριον, γράφει, εἶναι παραθαλάσσιον καὶ ἔχει σχῆμα πεντάγωνον καὶ ἐξάιρετο. Ἡ περιφέρειά του εἶναι χίλια βήματα, τὸ ἔξωτερικόν του ἔρημον καὶ τὸ ἐσωτερικόν του κατοικημένον καὶ καλλιερῆμενον. Δὲν ἔχει φρούραρχον καὶ στρατό. Μέσα μένον μερικοὶ ἄραβες (ἴσως γύφτοι), μὲ μελαψὸ πρόσωπον, πού ἐπιδίδονται στὴν καλλιέργειαν».¹

Τὸ φρούριον τῶν Ρωγῶν δὲν εἶναι παραθαλάσσιον, ἀλλὰ ὁ Ἐβλιά προφανῶς γελάστηκε ἀπὸ τὰ νερά τοῦ ποταμοῦ Λούρου πού τὸ περιβρέχουν. Περιγράφει ἔπειτα τὸν ποταμὸ Λούρο, τὸν ὁποῖον ὀνομάζει Ροσμπάτη. Λέγει ὅτι πηγάζει ἀπὸ τὰ βουνὰ τῶν Γιαννίνων καὶ τῆς Παραμουθιάς καὶ ὅτι χύνεται στὴ θάλασσαν κοντὰ στὴν Πρέβεζα. Ἀναφέρει γέφυρα κοντὰ στοὺς Ρωγούς, πού εἶναι ἐξάπαντος ἡ σημερινὴ γέφυρα τοῦ Καλογήρου καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἔρχεται στὸ Ἰμαρέτ, χωριὸ πού εἶναι κοντὰ στὴν Ἄρτα. «Ἐχει, λέγει, τὸ Ἰμαρέτ πενήντα σπίτια, καὶ ἀμπέλια καὶ περιβόλια. Οἱ κάτοικοι του εἶναι μωαμεθανοί, καὶ τὸ τζαμί, τὸ χάνι, ὁ μεντρεσῆς (ιεροδιδασκῆριον) εἶναι ἰδρύματα τοῦ Φαίκ πασᾶ». Περιγράφει ἔπειτα τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας, πού τὸ ἔκτισε κι αὐτὸ ὁ Φαίκ πασᾶς.⁽¹⁾

1. Γιὰ τὸ φρούριον τῶν Ρωγῶν βλ. : Γ. Σωτηρίου, Τὸ καστρό τῶν Ρωγῶν («Ἠπ. Χρονικόν», τ. Β' (1927), σ. 98—109).

«Ἡ κεντρικὴ καμάρᾳχει, λέγει, ὕψος πενήντα μέτρα, τὸ δὲ μήκος τοῦ γεφυρίου εἶναι ὀχτακόσια βήματα». Μνημονεύει τὸν Ἄραχθον πού τὸν ὀνομάζει «ποτάμι τῆς Ἄρτας» καὶ περνώντας ἀπ' αὐτὸν ἦλθε στὴν Ἄρτα.

Γιὰ τὴν Ἄρτα γράφει ἀρκετὰ, ἀλλὰ τὰ περισσότερα εἶναι μυθοπλαστίες καὶ ἀνατολίτικες ὑπερβολές. Ἀνάμεσα ἀπ' αὐτὲς ὁμοῦς εἰσφαίνεται ὁ πλοῦτός της, ἡ ἀκμὴ της καὶ ἡ μεγάλη ἐμπορικὴ κίνησή της. Περιγράφοντας τὸ φρούριον λέγει: «Ἀπέναντι ἀπὸ τὴν πόλιν, μέσα στὸ φρούριον, εἶναι τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον μὲ πολλὰ πατώματα καὶ μὲ ἕνα ἐκκλησάκι ἐρεῖπωμένο. Στὸ ἀνάκτορον μένει ὁ Φρούραρχος. Μέσα στὸ φρούριον δὲν ὑπάρχουν καθόλου καταστήματα, οἱ δρόμοι του εἶναι λιθόστρωτοι καὶ ἀνώμαλοι καὶ δέντρα δὲν ἔχει ἐντελῶς. Ἐχει δύο ὀρόφους τριγύρω καὶ τάφρον στὸ δυτικὸν μέρος, καὶ δέκα ὀχτῶ πύργους. Ἀνατολικά ἀπὸ τὴν πύλιν τοῦ φρουρίου εἶναι ἡ πολιτεία, τριγυρισμένη ἀπὸ βουνά». Ἐχει 2000 σπίτια μὲ κεραμίδια, ἀνώγεια καὶ πολυτελῆ, μὲ ἀμπέλια, περιβόλια καὶ δεξαμενές. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 17 συνοικίες ἀπὸ τὶς ὁποῖες τρεῖς εἶναι τουρικικές, τέσσαρις ἐβραϊκές καὶ οἱ λοιπὲς δέκα χριστιανικές. Ἀρμένιοι καὶ Φράγκοι δὲν ὑπάρχουν καθόλου. Λατίνοι εἶναι πολλοί». Ἀναφέρει ἔπειτα ὅτι ὑπῆρχαν τότε στὴν Ἄρτα τέσσαρα τζαμιά ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ σπουδαιότερον ἦταν τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζήτ καὶ λέγει ὅτι στὸ νότιον μέρος τῆς πόλεως ὑπάρχει τεκῆς (τουρκικὸ μοναστήριον) Δερβισηδῶν ἀρχαίας κατασκευῆς. Περιγράφει ἔπειτα τὸν πύργον μὲ τὸ ὠρολόγιόν του καὶ τὴ μεγάλη καμπάνα του καὶ λέγει ὅτι «τόσο τεχνικὰ εἶναι φτιασμένο ὥστε δὲν ὑπάρχει σὲ κανένα ἄλλον τόπον παρόμοιον». Ἐπειτα μιλεῖ γιὰ τὰ καταστήματα τῆς Ἄρτας καὶ λέγει ὅτι ἔχει τετρακόσια καταστήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλὰ εἶναι ὑποδηματοποιεῖα

1. Ὁ τὸ ταξίδι ἔχον μεταφραστῆ τὰ ἔχει μὲ τὸν Ἐβλιά σχετικὰ μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Δ. Τζωντζόγλου, Ταξίδι Ἀθηνῶν καταλατὰ τοῦ Ἐβλιά Τσελεπή, («Ἑλληνικά» Δ' (1931), σ. 111—113). — Σ. Α. Χουδουβαρλόγλου—Θεοδότου, ὁ Ἐβλιά Τσελεπή ἀνά τὰς ἑλληνικὰς χώρας, («Ἑλληνικά» Δ' (1931), σ. 429—433). — Γ. Σιαθᾶλη, Ἡ δυτικὴ Θράκη κατὰ τὸν Ἐβλιά Τσελεπή, περιηγητὴν τοῦ 17ου αἰῶνος, («Θρακικά» τ. Δ' (1933), σ. 113—123). — F. Babinger, Ewlijâ Tschelëbis. Reise-weg in Albanien, Berlin 1930 ὅπου καὶ ὡς συμπειλισμῶναι καὶ τὴν Ἠπειρο στὴν Ἀρβανία.

καί μαχαιροποιεία καί ὅτι ἀγορά (μπεζεοτένι) δὲν ὑπάρχει. Κάμνοντας λόγο γὰ τὸν περίφημο ναὸ τῆς Παρηγορήτριας λέγει τὰ ἑξῆς : « Ὑπάρχουν δέκα ἐκκλησίες ἀπὸ τῆς ὁποῖας ἢ μία εἶναι στὸ ἄκρο τῆς πόλεως πρὸς νότον πρὸς τὸ μέρος τῶν περιβολίων. Εἶναι ἡ Βασιλική, μεγάλη ἐκκλησία, πολὺ ὠραία καὶ καλλιτεχνική. Ἐχει πενήντα ἱερεῖς καὶ πολλὰ κελλιά». Αναφέρει ἔπειτα καὶ μιὰ ἄλλη ἐκκλησία, ποὺ τὴν ὀνομάζει Πατριαρχική, ποὺ εἶναι κοντὰ, καθὼς λέγει, στὸ σεράγι τοῦ Γιουσούφ ἀγᾶ, ποὺ εἶναι καλοφκιασμένη καὶ ἔχει πολλὰ ὀφιερώματα. Ἴσως νὰ εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Θεοῦδῶ-

ρας. Ὁμιλεῖ ἔπειτα γιὰ τὸ νοσηρὸ κλίμα τῆς Ἄρτας καὶ τοὺς ἀσθενικοὺς κατοίκους τῆς, γιὰ τῆς ἀσχολεῖες τοὺς καὶ τὸ ἐμπορικὸ τοὺς πνεύμα καὶ θαυμάζει τὴν εὐφορία τῆς, τὰ φροδιὰ τῆς καὶ πρὸ παντὸς τὰ ὠραία πορτοκάλια τῆς. Φεύγοντας ἀπὸ τὴν Ἄρτα ἔφθασε σὲ μιὰ κρεμαστὴ γέφυρα τὴν ὁποία περιγράφει. Ἀπὸ τὴν γέφυρα αὐτὴ, λέγει, πηγαίνουν στὰ Τρίκκαλα καὶ στὴν Καλαμπάκα καὶ συμπεραίνουμε πὼς εἶναι τὸ γεφύρι τοῦ Κοράκου στὸν Ἄσπροπόταμο. Ἀπ' ἐκεῖ γύρισε στὴν Ἄρτα καὶ ἔφυγε γιὰ τὰ Γιάννινα.
(Ἀκολουθεῖ)

ΒΑΚΧΙΚΟ

Ἀπόψε κάτι μέσα μου σαλεύει,
— σκλάβου πουλιοῦ φτερουγιόμος —
Τὸ λαρωμένο πάθος ζωνταῦ ὑεῖ
κι' ὁ λαῦρος ἐρωτοκαημός.

Τὸ χέρσο τῆς καρδιᾶς μου περιβόλι,
ποῦ λειπε χρόνια κάθε ἀνθός,
τὸ φωτολούζουν ἥλιοι ἀχιδοβόλοι,
κι ὁ ὄργιοφάντης, ὁ ξανθός

καρδιοδυνάστης, λάγνους ἀνασταίνει
Σατύρων καὶ Νυμφῶν χοροὺς,
Καὶ τὴν ψυχὴ μου, ποθοπλαντασμένη,
τὴν πάει σὲ τόπους ἀνθηρούς.

Δὲν εἶμαι ὁ καταφρονητὴς τοῦ κόσμου
κι οὔτε χιμαιροκυνηγός :

Ὁ σαρκολάτρης Σειληνὸς μιλάει ἐντὸς μου
καὶ δάσκαλός μου κι ὁδηγός.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΙΟΥΡΑΣ

Δὲν τραγουδᾷ τὴν Ἄνοιξη, μ' ὕψη κι ἄν ἔχει χάρη.
Παράξενα μοῦ μίλησαν σὲ ὦρα μυστικὴ
ὁ Ἥλιος ὁ χρυσόθωρος καὶ τὸ λαμπρὸ Φεγγάρι,
οἱ ραψωδίες τῶν θεῶν κι ἡ μοῖρα ἡ τραγικὴ.

Ποιὸς ἄνεμος ὀρητικὸς, βαρκούλα, σ' ἔγει πάρει
καὶ σ' ἔρριξε στὰ πέλαγα, γιὰ νὰ πνιγεῖς ἐκεῖ;
Ποιὰ φλόγα σὲ φωτόκαψε, χιλιόχρονο πουρνάρι;
Ποιὸ θάμα δίχως ὄνομα ζητᾶς ἐδῶ, ψυχῆ;

Εἶμαι ἡ βαρκούλα ἡ ταπεινὴ στὰ πέλαγα ριγμένη,
εἶμαι τὸ δέντρο, ποὺ τὸ καίει ἀδάμαστη φωτιὰ,
εἶμαι ἡ ψυχὴ, τοῦ Ἰδανικοῦ ζητιάνου κουρασμένη.

Ἄχ, Ἄνοιξή μου, τί ζητᾶς, πσνῶρη μου, ἐδῶ κάτω ;
Δὲν ἔχω ἐρωτικά γιὰ σὲ τραγούδια στὴν καρδιά.
Ἐχω τὴν ἄρμη τοῦ νεροῦ, τὴν πίκρα τοῦ θανάτου.

ΔΗΜ. Β. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΙΜΙ ΕΩΣ ΘΑΝΑΤΟΥ ...

Ὁδέβεις σ' ἓνα μούχρωμα βαθὺ
ψυχῆ, στὴ βραδυνὴ μελαγχολία,
λάφυρο ὠχρὸ καὶ ματωμένη λεία
τοῦ δνείρου ποὺ γιὰ σένα ἔχει χαθεῖ..

Ραίνει ὁ οὐρανὸς τὴ θλιβερὴ ἀκεφιά
καὶ σὺ σφιχτὰ δεμένη σ' ἓνα γκρίζο
σύννεφο ποὺ στὴν ὄψη του ἀντικρύζω
τοῦ ἄρρητου ὀδυρμοῦ τὴ ζωγραφιά..

Πνέει ὁ ἀγέρας πένθιμος κι' ἀργὸς
ρυθμὸς μέσα στῶν ἀστρων τὴ γαλήνη
κι' ἀμφίβολο τὸ φῶς ἀπ' τὴ σελήνη
περίλυπος σοῦ γνέφει λειτουργός..

Πορέβεις, ψυχῆ, πάνω ἀπ' τὴ γῆ
τῆς χιμairας τὰ ἐρείπια ἀπ' τὸ κάστρο
ν' ἀναστηλώσεις νεῖρες σ' ἓν' ἄστρο
μὲ βᾶθρο ἀπὸ μιὰ θεῖα μαρμαρυγῆ..

Καὶ φτάνεις σ' ἓνα ἀστέρι-ῶ συμφορά!
σκληρὰ ποὺ τῶχει ἡ μοῖρα τουδικάσει
νὰ πέσει στὸ βυθὸ πρὶν νὰ προφτάσει
γ' ἀγαπηθεῖ μὲ τὴ Σελήνη μιὰ φορὰ..

Βαρυθυμιὰ σὲ πνίγει καὶ πονεῖς..
— Ἄχ! πὼς ποθεῖς ψυχῆ νὰ ξαποστα-
[σεις..
κλείνεις τὰ μάτια βαρετὰ κ' αἰμάσσεις..
γιὰ τ' ὄραμα ποδὸ σβύστη κι αἰ θρηνεῖς.

Τα ὄμματά σου ἔχουν ὑγρανθεῖ
κι' ἐνῶ τὸ δάκρυ καίει τὴ βλεφαρίδα
θωρεῖς μαζί μὲ τ' ἄστρο τὴν Ἐλπίδα
νὰ πέφτει σ' ἓνα βᾶραθρο βαθύ..

Διπλὸς ὁ συντριμμὸς σὲ τυραννεῖ..
— ὦ, νᾶναι τὸ γραφτὸ σου μὲς τὰ ρεῖ-
[θρα
νὰ ποντιστεῖς; ἢ τάχα ἀπ' τὴν κερή-
[θρα
τοῦ πόνου σου ἡ Ἀλήθεια νάφανεῖ;..

.. Μὰ τὸ ἱλαρὸ χαμόγελο ἀθυμεῖ
κατωᾶπ' τὰ βλέφαρα ποὺ κλείν' ἡ ἀλόη
κι' ἀκούω ὀρφανὴ ψυχῆ τὸ μοιρολόι:
« Περὶλυπη ἕως θανάτου εἰμί... »

ΦΑΝΗΣ Γ. ΜΑΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΧ! ΠΩΣ ΘΥΜΑΜΑΙ...

"Αχ! πώς θυμάμαι τοῦ Νοέμβρη κάποιο βράδυ
πού πέφτανε τὰ κίτρινα τὰ φύλλα
καί στρώναν μὲ μιὰ τόση ἀνατριχίλα
τὰ πάρκο πού πνιγόταν στὸ σκοτάδι...

Θυμάμαι κάτω ἀπ' τὴ μηλιά μας τραγουδοῦσα
σὲ πένθιμο σκοπὸ τὴ μοναξιά μου
κι ἦτανε ξέπλεχα στοὺς ὤμους τὰ μαλλιά μου,
ἄχ! καί τὰ δέντρα τὰ γυμνά πῶς τ' ἀγαποῦσα!

Δὲν ἦταν ἄστρα κι ὁ ἀγέρας πού φυσοῦσε
χώθηκε κλέφτης καὶ ψυχρὸς στὴν ἀγκαλιά μου·
κοίταξα τότε τρομαγμένη ὀλόγυρά μου
καὶ κάποιος δαίμονας σιὰ στήθια μου βογγοῦσε!

Δὲν ἦταν τίποτα στίς πλάτες μου ριγμένο,
κι ὅπως τρεμόφεγγε στίς γρίλλιες τὸ καντῆλι
ἄνθισε ξάφνου τὸ λευκὸ μου τὸ μαντῆλι
σαν κάποιο κόκκινο λουλουδι μαδημένο...

Τότε τὰ σύννεφα ταξίδεψαν μὲ τρόμο
καί τὸ φεγγάρι κρεμασμένο σὲ μιὰν ἄκρη
πλημμύρισε τὴν ὄψη του μὲ δάκρυα
πού χύθηκαν χρυσάφια στὸ δρόμο...

Σάρωσε ὁ ἀνεμος τὰ κίτρινα τὰ φύλλα
καὶ τᾶστρωσε στὴν ἄρρωστη ἀγκαλιά μου·
ἔγιναν ἓνα μὲ τ' ἀχτένιστα μαλλιά μου
κι ἔγινε ἐγὼ ἡ βραδυτὴ ἀνατριχίλα!

"Αχ! πῶς μοῦ μίλαγεν ἐκείνη ἡ ἀτμοσφαῖρα
γιὰ σανατόρια κι ἀμφίβολα κοιμητήρια
καὶ μάντευα στὰ λόγια της τὰ μύρια
τὸ θάνατο πού θάφτανε μιὰ μέρα...

Ξάφνου πετάχτηκα ὀρθή κι ὄλο γελοῦσα,
γελοῦσα ξέφρενη καὶ τόσο ἀφηρημένη!..
ἄχ! ποῦ τὴ βρῆκα τὴ φωνὴ τὴν ξένη
γιὰ νὰ σοῦ πῶ πῶς πιά δὲ σ' ἀγαποῦσα;

ΑΥΡΑ ΜΙΡΑΝΤΑ

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

(1922-1940)

Στὸ Νάσο Χριστίδη

Μέσα στίς κραυγὲς τοῦ πολέμου,
στίς ὄρες αὐτὲς πού χιλιάδες νέων
στὰ πεδία τῶν μαχῶν νεκροί, στέ-
κουν φρουροὶ τῆς τιμῆς τῶν ἰδεῶν
τους γιὰ πάντα, πού τὰ νέφη τῶν ἀ-
εροπλάνων σπέρνουν τὸν ὄλεθρο, πού
τὰ περισκόπια ἐνεδρεύουν καὶ τὰ
τάνκς πολτοποιοῦν θερμὲς σάρκες,
ἴσως εἶναι ντροπὴ καὶ ἀνευλάβεια
νὰ μιλοῦμε γιὰ τέχνη.

Μὰ, ὁ ἀνθρωπὸς εἶναι σύνθεση
πολλῶν ψυχικῶν καταστάσεων, ρο-
πῶν καὶ αἰσθημάτων παράταιρων.
Ἔχει τὸ πάθος τῆς ἀναζήτησης καὶ
τοῦ ὀραματισμοῦ, τὴν αὐτοκολακεία
ὅτι δισιοῦνται τὰ μακρυνά, τὰ ἐρ-
χόμενα καὶ προσπαθεῖ νὰ πεῖ τὰ ἄχθε-
σινά, πρὶν ἢ ἐποχὴ ὀριστικὰ τὰ προσ-
περάσει. Ἀπὸ τὴ συντριβὴ καὶ διάλυ-
ση τοῦ ἐγῶ μας καὶ τῶν γύρα πραγ-
μάτων, στὴν ἐποχὴ αὐτὴ, ἀναζητᾶ
καὶ ἐπιθεωρεῖ τὴν περασμένη ζωὴ,
θυμᾶται τὰ γεγονότα πού ἔπαιξαν
σημαντικὸ ρόλο στὸν τομέα πού ἀ-
γᾶπησε.

Τὰ οἰκονομικά, πολιτικά καὶ ἠθι-
κὰ γεγονότα εἶναι ἔξω τοῦ κύκλου
μου, ἀλλότρια, ἐδάφη παρθένα. Ἡ
κρίση μου δὲν τὰ πατεῖ. Θέλω νὰ
μιλήσω περιληπτικὰ γιὰ μιὰ περιο-
χὴ τῆς τέχνης, ὅπου τὸ φυσικὸ μου
κλίμα, ὅπου τὰ βήματά μου πατοῦν
κάπως στέρεα, ὅπου «μνήμη γλυκεία
μὲ φέρει».

Ἡ πεζογραφία τοῦ μεσοπολέμου
στὴν Ἑλλάδα, παρουσιάζει μέστω-
μα καὶ λαμπρὴ ἀνθιση. Φέρεται ἡ
λογοτεχνία ἀπὸ τὴν ἠθογραφία τοῦ
παρελθόντος, σὲ πεδία κοσμοπολιτι-
κὰ καὶ ψυχολογικὰ.

Ὅχι σὰν ἀπλὰ δείγματα, μὰ σὰν
ἔργα διαρκοῦς πνοῆς διακρίνομε :

Τὴν Ἐρσικα καὶ τὴς Τρεῖς γυναῖ-
κες τοῦ Κοσμᾶ Πολίτη. Ἡ Ἐρσικα
λυρικὸ μυθιστόρημα τοποθετημένο
στὴν παιδικὴ ἡλικία. Ὑμνος στίς ἀ-
ρωματώδεις σιωπὲς τῶν κήπων καὶ
στὴ νυκτερινὴ ἀκίνησι τοῦ ἀπείρου.
Ἡ μορφή τοῦ Λοῖζου, μιὰ ὄνειρο-
παρμένη, κλειστὴ καὶ ἵπποικὴ φύ-
ση. Ἀκαλουθεῖ, ἀσυνείδητα, δρόμο
διαγραμμένον ἐπὶ προγόνους. Ἔχει
τὴν τόλμη νὰ σπάσει τὰ κανονικὰ
καὶ καθιερωμένα αἰσθήματα, ἔχει τὴν
τόλμη τὰ παραδοθεῖ στὴ μαγικὴ φυ-
γὴ τοῦ ἀνοιχτοῦ χώρου μὲ τίς σχε-
δὸν ἀπερίοριστες διαστάσεις. Εἶναι
τόσο δυνατὰ γραμμένος ὁ τύπος καὶ
τὸ σχῆμα τοῦ Λοῖζου, πού θυμίζει
μιὰς ἄλλης τέχνης μορφές, τοὺς ἀρ-
χαίους ἐφήβους. Ἡ Μόνικα, φευγα-
λέα καὶ γοητευτικὴ, πλάσμα μεταξὺ
πιθανοῦ καὶ ὄνειρικοῦ. Μᾶς
λείπει σὰν φλόγα ἔρωτος καὶ μαγεί-
ας, σὰν ἐξαισιο συναίσθημα εὐτυχί-
ας καὶ σὰν πίκρα παντοτεινοῦ χωρι-
σμοῦ. Ὁ Γκαεῖνο, παιδί πού κινεῖ-
ται σὲ ψυχικὸ κλίμα σπάνιο γιὰ τὴν
ἡλικία του, ἔλκυστικὸς καὶ ἀπρόσιτος
Τὰ ἄλλα παιδιά, οἱ ἐπιθυμίες των, τὰ
αἰσθηματάτων... Ρομάντσο εὐτυχισμέ-
νης ἡλικίας. Οἱ Τρεῖς γυναῖκες, τρία
διηγήματα μὲ τὴ γυναῖκα κίνητρο πα-
ράνοιας, ὄνειρου καὶ οὐτοπίας. Ἄ-
φθονο καὶ πυκνὸ τὸ λυρικὸ καὶ ὄνει-
ρικὸ στοιχεῖο. Κι' ἐδῶ ἡ βλάστηση
παρθενικὴ καὶ ζωερὴ, ἡ μαγεία τοῦ
ἀπείρου, τὰ μοναδικὰ στὸ εἶδος τοῦ
ὄνειρου, οἱ παραξενιὲς τῶν ἡρώων θελ-
κτικὲς, εὐρήματα παράξενα καὶ ἐπι-
αλτικὰ, εὐρήματα γεμάτα τρυφερό-
τητα καὶ ποιητικὸν οἶστρο. Τὰ βιβλί-
α τοῦ Κοσμᾶ Πολίτη, ὑπερβαίνουν
κατὰ τὴ γνώμη μου ὅλα τὰ γνωστὰ
νεοελληνικὰ κείμενα σὲ πεζό.

Ο Πέδρο Κάζας, ή Βασάντα, και οι Φοβερές Ιστορίες του Κόντογλου είναι μία παράδοση και βαθειά αισθητική συμφωνία. Ιστορίες πραγματικά φοβερές μās διηγείται για κουρσάρους, Ισπανούς ληστές (περίφημος ο Ιγνάτιος Φόβος), και τέτοια καθάρματα του δέκατουεβδόμου αιώνα, για καλογέρους, για ζωγραφίες, και για τοπία μυθικού χώρου. Έχει το χάρισμα να δίνει στις σελίδες του την αξία του παλαιού μὰ πολύτιμου κειμένου. Το ύφος του λαϊκό, μοναδικό για τη νεοελληνική τέχνη. Ζωντανεύει τις μορφές και τὰ πάθη με μέσα λιτά που είναι κατόρθωμα συγγραφικό. Οι ήρωές του δέν κινούνται στο λυκόφως ενός λυμφατικού ταλέντου, μένουν ζωντανοί σε κάθε στιγμή, σε κάθε κίνηση και λόγο, σαν ξένες άνα γνώστη μου στην πιο καλή σου ώρα.

Το Νο. 31.328, ή Γαλήνη και ή Αιολική Γη, του Βενέζη, τρία μυθιστορήματα που αποτελούν σταθμό στη νεοελληνική πεζογραφία. Το πρώτο, ή ρεαλιστική μὰ και ευαίσθητη αφήγηση ενός αλχημαλώτου στη Μικρή Ασία. Άγγίζει το δράμα του, το πολύ βαθειά. Είναι γραμμένο με αίμα και σπαραγμό. Ο άνθρωπισμός του δέν διατυμπανίζεται, έρχεται και σε κυριεύει άπαλά, μὰ ολοκληρωτικά. Ένα μεγάλο παράπονο ανθρώπου μουρμουρίζεται σ' όλη την ιστορία. Ένα μοναχικό και πολιτισμένο άτομο στα βάθη μιας άξενης γης και στη διάθεση ενός φανατισμένου ύψω. Ένα φλογισμένο έρωτηματικό ύψωνει με άγωνία προς τόν ουράνό. Γιατί ; Στο Νο 31.328 σηκώνουν τεράστιο τὸ άνάστημά τους, όπως συναντιούνται, σε λίγους γεωργούς ή καλωσύνη, σε κάποιον γιατρό ο πολιτισμός. Η Γαλήνη, είναι τὸ βιβλίο άντιρροπο. Έδώ τὰ ξεριζωμένα πλήθη άποχτούν με κόπους σώματος και ψυχής, έπαφή με τή νέα Γη. Είναι τὸ θωρυβώδες προανάκρουσμα μιας νέας έποχής για τούς ανθρώπους που έχασαν τὰ χώματά και τὰ δέντρα της

πολύ παλιάς πατρίδας. Κάποιος δέν προσαρμόζεται, θά φύγει ή θά χαθεί, ο δρόμος χαράσσεται από τὰ πλήθη που μένουν. Η Γαλήνη είναι τὸ βιβλίο—έπος της προσφυγικής άποκατάστασης Η Αιολική Γη, πολλές τρυφερές και μελαγχολικές νότες. Περνά όλη ή συναισθηματική κλίμακα της παιδικής γεωργαστικής ήλικίας μέσα σε εύρηματα τραγικού μεγαλείου, μέσα σε παθητικούς τόπους της Άνατολής, όπως ιστορούνται.

Η Ζωή εν Τάφω και ή Δασκάλα με τὰ χρυσά μάτια, του Μυριβήλη. Πολεμικό βιβλίο τὸ πρώτο. Στις σελίδες του περνά ή φρίκη του πολέμου, τῶν όβίδων, τῶν άμπρι, ή κάλωσύνη και ή βιβλική άγαθότης ενός κόσμου ήμερου και ταπεινού. Είναι από τὰ πιο δυνατά ρεπορτάζ πολέμου, έφαμιλλο του «Τίποτα νεώτερο από τὸ δυτικό μέτωπο», του Ρεμάρκ ή τῶν «Ξύλινων σταυρών» του Ντορζελές. Περιήγηση λυρικό μυθιστόρημα τὸ δεύτερο, όπου τὸ συναίσθημα και ή περιγραφή κρατούν στο διαπασών από τήν άρχή ως τὸ τέλος. Η γλώσσα του Μυριβήλη υπόδειγμα δημοτικής.

Οι Παραστρατημένοι, της Νάκου, είναι ένα κοσμοπολιτικό μυθιστόρημα. Οι τύποι του βιβλίου, παιδιά μιας έξαλλης έποχής, γεμάτοι αντιθέσεις και άλλοκοιές. Το πρώτο μέρος γραμμένο με άπαρήμελλη τρυφερότητα, τὰ άλλα μέρη μιά συμφωνία πάθους και ύστερισμού, άγάπης και καταστροφής. Μας δίνεται θαυμάσια τὸ μάταιο κάθε άγώνα για να ξεφύγουμε τήν έποχή μας, τήν οργανωμένη έλαττωματικά κοινωνία, τούς δεσμούς του υλικού και ήθικού περιγυρα.

Ο Γιούγκερμαν, του Καραγάτση, τὸ πιο συνθετικό μυθιστόρημα της γλώσσας μας. Διαβάζεται από τήν άρχή ως τὸ τέλος με εύχαρίστηση. Μοιάζει έξωτερικά, τὰ γαλλικά βιβλία του 1870, σαν θέση όμως είναι πολύ σημερινό. Ο ήρωας Γιούγκερ-

μαν, ένας ρωσος αξιωματικός πρόσφυγας άνήθικος και άσπρήκτος κοινωνικά, έρχεται στην Ελλάδα και με τὸ διαβολομυαλό του πειραχίνει έκπληκτική κοινωνική και χρηματική άφοδο. Η όλη έργασία του Καραγάτση, μās δείχνει ένα νευρώδη πεζογράφο γεμάτων χυμούς και συγγραφική μαεστρία.

Τὸ, Γη και Νερό, του Άμποτ. Ένα μυθιστόρημα που δέν πολυπροέτηκε! Ένα σπαρχνικό βιβλίο για τούς λεπρούς της Σπιναλόγκα. Οι ρυπαρές μορφές που παρελαύνουν με τήν ψυχική και σωματική παραμόρφωση, τὰ ξηρά τοπία του νησιού, ή άδιαφορία της κοινωνίας, οι σκηνές έπισκοπης μεγαλείου, δημιουργούν άξέχαστες συγκινήσεις. Το βιβλίο αυτό, κάποτε θ' άνασυρθεί από τή λησμοσύνη για να γνωρίσει τή μεγάλη έπιτυχία.

Τὸ Γον Παρθενάγωγείο, της Άλεξίου, παρ' όλη τήν άδειότητα στη σύνθεση, αναδίνει ήχους θερμούς, ανθρώπινους και άγνους. Διηγείται τόν πρώτο χρόνο μιας δασκάλας σε δημοτικό σχολείο του Ηρακλείου.

Τὰ διηγήματα του Νίου Νικολαΐδη, μεγάλα ύφους και λεπτής ποιότητας άτμόσφαιρας.

Διακρίνουμε άκόμα τὰ βιβλία του Πετσάλη, του Λουντέμη, του Καστανάκη, του Φλώρου και του Τερζάκη. Οι ταξιδιωτικές έντυπώσεις του Ούράνη και του Καζαντζάκη είναι νέα θέματα έπιτυχή της σημερινής μας πεζογραφίας. Το S'il y S'entend του Ούράνη, ένας ύμνος μαγευτικός της Ισπανίας. Δίνεται ή εύκαιρία στον ποιητή να άναπτύξει σε πεζό οτι πιο φευγαλέο, μυστικό, γοητευτικό και άρωματώδες υπάρχει άπάνω στη γη και μέσα μας. Μεθοδευε από τή μουσική τῶν άναβρυτηρίων, τή λαγνεία τῶν ρόδων και τῶν γυναικῶν, τή γοητεία τῶν θρύλων, του Έλ-Γκρέκο και του Δόν Κιχότση. Το S'il y S'entend είναι ένα βιβλίο ήρεμης όμορφ-

φίας, φτερωτού λόγου, γνήσιας μελωδίας και άπευθύνεται «στούς φίλους μιας άλλης χαράς». Οι ταξιδιωτικές έντυπώσεις του Καζαντζάκη, κείμενα άλλης ύφης. Έδώ ταξιδεύοντας γράφει ένας περισσότερος στοχαστής παρά καλλιτέχνης, ένας μυστικιστής παρά ώραιολάτρης.

Τὰ δοκίμια και τὰ κριτικά του Παράσχου πολιτισμένα, εύκίνητα στη φράση και δυνατά. Παρακλολουθούν με κατανόηση και θαυμαστή δευδερκεια τὸ παλιό και τὸ μοντέρνο. Οι άνθρωποι της λογοτεχνίας που τόν ενδιαφέρουν, όψώνονται σ' ένα κριτικό φῶς καθαρῶτατο και ή όπτική μας, χάρις σ' αυτόν, γίνεται πολυεδρική.

Τὰ δοκίμια του Θεοτοκά μεστὰ άπό στοχασμού, είτε καλλιτεχνικά, είτε πολιτικά.

Ένα βιβλίο που σχίζει σαδιστικά με τὸ ψυχαναλυτικό νυστέρι τή ζωή μιας μεγάλης υιοφής «Ο Μπωντλαίος τὰ τριάντα του χρόνια» του Μπεράτη. Έχει τόση φωσφορίζουσα σκέψη, τόση παραστατική δύναμη, που νομίζεις πώς είναι γραμμένο από τὰ δάκρυα και τή μεταμέλεια, από τὸ βουρκο και τή χυδαιότητα του ίδιου του ποιητή. Ένα μεγάλο βιβλίο ενός νεαρού συγγραφέα!

Γενικά παρατηρούμε πώς ή ουσία τῶν παρτιάνω βιβλίων είναι βαθειά ανθρώπινη, έναλλασσόμενη με λεπτες ποιητικές καταστάσεις και συχνά τραγικό μύθο. Το μυθιστόρημα του μεσοπολέμου, φέρει τή σφραγίδα, μιας άκαταστάλαχτης, ιαργαμένης, άκατανόητης σε πολλά, έποχής που έχασε τόν έαυτό της ή ψάχνει έναγωνία να βρη καινούργια θέση, ουσία και θεός. Η έπιτυχία του είδους αυτού στον τόπο μας δέν είναι τυχαίο γεγονός, μὰ, πιστεύω, είναι προΐον κοινωνικής ώριμότητας. Απεικονίζει και άπεπροσπεύει όσο τίποτε άλλο τή σημερινή άστική Έλληνική κοινωνία.

Άγαναχτώ μόνο που ξεχνούν οι

νέοι μας πεζογράφοι, κατὰ κανόνα, τῆ θαλάσσια καὶ τὸν ἥλιο. Τὸ Αἶγαί ο καὶ τὰ νησιά μας εἶναι μελωδικότατο στημόνι. Τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο δταν περνᾷ στὶς σελίδες τῶν μένει σχεδὸν νεκρὸ, μικρὸ καὶ ἀνοπολόγητο. Εἶναι κρῖμα, δταν ἓνας βόρειος συγγραφέας, σάν τὸν Λῶρενς, ἀνάσταίνει σὲ διηγῆματά του τῆ μεσογειακῆ θάλασσα μὲ τὸν ἥλιο τῆς καὶ τὴν ὑψώνει σὲ γλαφυρὴ θεότητα, δταν οἱ Ἰταλοὶ πεζογράφοι τὴν χιλιотραγουδοῦν, ἔμεις νὰ τῆς γυρίζουμε τίς πλάτες, ὅπως θὰ γινόταν μὲ μιὰ ταπεινὴ καὶ ἀσημαντὴ μελωδία.

Ὁ ὑπερμωτικὸς ἔσωτερικὸς μονόλογος, ποὺ ἀποκλειστικὰ σχεδὸν ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τὸν κύκλο τῆς Θεσσαλονίκης (Ξεφλούδας — Δέλιος — Πεντζίκης, κ. ἄ.), δίνει τὴν ἐντύπωση τοῦ μισοτελειωμένου αἰσθητικὰ ἔργου. Τὸ μεγάλο πρότυπο, ὁ Προῦστ, μένει γιὰ τὰ ἔργα τοῦ κύκλου αὐτοῦ, σὰ μὴ μορφὴ μόλις διακρινόμενῃ σὲ ὑψηλὸ δμικλῶδες βουδ.

Ἡ ποίηση ποὺ κατὰ βάθος δὲν ἀκολουθεῖ πηλικτικὴς κατευθύνσεις, ποὺ δὲ σκοτίζεται γιὰ τὰ περίγυρα, ποὺ ὑψώνει τείχι—φιλικὰ μόνο γιὰ τοὺς ψυχικὰ εὐγενεῖς—ἀκολουθεῖ αὐτὴ τὴν ὁδοτῆς ἀνόδου. Μόνιμες ποιητικὲς μορφές δὲν περιβάλλουν ὅπως σὲ παλαιότερες ἐποχὲς. Τὸ ἀνέβασμα εἶναι ὁμαδικό, ἡ ποιητικὴ χροιά καὶ κατεύθυνση αὐτῆ. Μποροῦμε νὰ διακρίνουμε ὁμάδες, μὰ ἡ ὁρμὴ καὶ τὸ βάθος τοῦ ποιητικοῦ λόγου, οἱ ἐπιτεύξεις τοῦ εἶναι ἰσάξεις. Ὁ στίχος ἐκπορεύεται ἀπὸ τὴ μυστικὴ ἐνδοχώρα, ὅπου τὰ πάντα εἶναι ἀχλὺς ὁνείρου καὶ μουσικῆ, βαθειὰ σιωπὴ καὶ εὐδαιμονικὴ διάθεση. Τὸ ὅποιο βίωμα μεταλλάσσεται καὶ ρέει ἔργονικὲς στροφές μὲ ἔσωτερικὴ μουσικότητα, σπᾶνισ, ἐκλειπτικὸ ἐπίθετο καὶ ὑποβλητικὴ φράση. Τὸ θέμα ἀποφεύγεται, οἱ ἰδέες—ποιήματα ἔχουν ἐντελῶς ἐξοστρακιστεῖ.

Ἀναφέρω τὸν τρυφερόστασινοπουλο, τὸ νόσηρὸ, παθητικὸ καὶ ἀγαπη-

μένον μου Ἄγρα, τὸν εὐαίσθητο καὶ περιπαθῆ Οὐράνη, τὸν θρησκευτικὸ καὶ ἀριστοκρατικὸ Παπασιῶνη, τὸν σαρκαστὴ Καρυωτάκη, τὸν θαλασσινο τραγουδιστὴ Καββαδία, τὸν λεπτό, μουσικὸ καὶ εὐκόλο Λαπαθιώτη, τὸν ἐξοχο μεταπραστὴ ποιημάτων Παπανικολάου, τὸν ὑποβλητικὸ καὶ πονεμένο Μ. Ἀλεξίου, τὸ ἀστέρι τοῦ ἐλευθέρου στίχου Σεφέρη μὲ τὸ λαμπρὸ ἐπίθετο, τίς θαυμάσιες εἰκόνες καὶ τὰ ὄνειρώδη τοπία, μὲ τὸ μεγάλο αἶσθησι ποὺ τρέχει συγκλυμένο σὲ μὴ λογικοφανεῖς φράσεις καὶ νοήματα. Τὸν Ἐλύτη μὲ τίς πρῶτικὲς θαλασσογραφίες του καὶ τὸ βαθύ τραγουδισμὰ τοῦ νεοειδωμένου αἰτικοῦ τοπίου. Τραχὺς, ἄλογος καὶ στυλιπνὸς σάν ὅλα τὰ νέα καὶ τολμηρὰ πράγματα. Τὸν Ἀντωνίου μὲ τίς περίφημες «Ἰνδίες», ὅπου τὰ ἀπτά καὶ τρυφερὰ ντύνονται τὸ ὄνειρο καὶ τὸ μακρινὸ, γιὰ νὰ ταξιδέψουν ἀσώματα σάν σκιές πάνω σὲ νερὰ τῶν ὠκεανῶν, σάν νότες πιάνου ἑξαιτίας ποὺ ἐκούστηκαν σὲ κάποι παλιές, ἀσημένιες νύχτες.

Τέλος, στὰ ποιήματα τῶν παραπάνω, ὅλα τὰ ἀντικείμενα, π.χ. τὰ τριαντάφυλλα, δὲν εἶναι σάν τὰ φυσικὰ, μὰ προσφέρονται μέσα μας τεράστια, ἐκπληκτικὰ, σάν ἥλιος κί εὐτυχημένα. Τὸ νερὸ δὲν τρέχει ἀπλᾶ, μὰ σοῦ φαίνεται πὼς ἀποχτᾷ νεῦρα, γίνεται ψυχὴ ζωντανή, αἰσθάνεται. Ὁ ἀέρας μοιάζει μὲ παλῆ παιδικὸ μας φίλο. Τοπία καὶ βλάστηση μυθικῆ, ὅπου—δηθεν—κάποτε εἴχαμε ξεπλώσει γυμνοί. Κραυγὲς ὀξυτάτες ἢ φωνές ἀπαλές, εἰσέρχονται βαρεῖα φορτωμένες ἀπὸ τὴν πολὺτιμη λυρικὴ οὐσία, ὡς τὰ κατάβασθὰ τοῦ εἶναι μας. Αὐτὸ ποὺ λέγεται μαγεία, μὰς τυλίγει στίχο τὸ στίχο, ποίημα τὸ ποίημα. Τὸ πᾶν ἡχεῖ γνήσιο.

Ἡ ποίηση τῶν τελευταίων ἐτῶν προσανατολίζεται ὀριστικὰ πρὸς τὰ πρὸ ἄδολα, λεπτὰ καὶ αἰθέρια συμβαίνοντα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι σὲ μιὰ κατάσταση θελ-

κτικῆς ὠριμότητος. Μεστὴ ἀπὸ αἰσθημα, ντελικάτη, μὲ τρυφερὴ ἀντίληψη καὶ ψυχικότητα. Εἶναι ἓνα εἶδος νέου ρομαντισμοῦ, βαθύ καὶ μυστηριακό. Φέρει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ, ὅλη τὴ γοητεία μιᾶς ποιητικῆς ἀντίληψης ποὺ διαγράφει τὰ τελευταῖα βήματα μιᾶς εὐτυχισμένης πορείας.

Ὁ στίχος σπάζει πᾶ τὸ καθιερωμένο, τὸ κλασικὸ, τρέχει συχνὰ μὲ θεληματικὴ ἔκτασι, ριμάρει ὅσο τὸ δυνατό πρὸ ἀπαλά. Ὁ ρυθμὸς δὲν χτυπᾷ σάν βῆμα στρατιώτη, ἀλλὰ χύνεται ὅπως οἱ ἀπροσδιόριστοι ἀ-

νοιεῖατικὲς πνοές. Ὁ ἐλεύθερος στίχος μὲ τὴ δύναμη τοῦ νέου καὶ ἰσχυροῦ, κάνει τὰ μεγάλα βήματά του στοὺς ποιητικοὺς ἀνθρώπους. Θὰ εἶναι ἡ αἰσθητικὴ ἀλήθεια ποιὸς ξέρει γιὰ πόσον καιρὸ!

Τὰ ποιήματα τοῦ μεσοπόλεμου, ἕκτος ἀπὸ τὴν προσωπικότητα καὶ τὴ μοιραία, ἀσυνείδητη ἐνοχὴ τῶν παρασμένων ποιητικῶν γενεῶν, φέρουν ἐνστικτωδῶς κάπως, τὴν ποιητικὴ μαγεία τοῦ μέλλοντος, τὰ σπέρματα τοῦ νέου αἰσθητικοῦ αὔριο.

ΦΡΙΞΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

ΑΠΟ Τ' ΑΣΤΕΡΙ ΑΛΝΤΕΜΠΑΡΑΝ

Ἀπὸ τ' ἀστέρι Ἀλντεμπαρᾶν μὲ μιὰν ἀχτίδα τοῦ χλωμῆ
Μήνυμα μοῦστειλες κρυφὸ στίς νύχτας τὸ σκοτάδι,
Πὼς κάποιιο αὔριο θὰ βρεθεῖς στὴ γῆ μας μὲ θεοῦ ὄρμη.
Γκρεμίζοντας παντοτινὰ τὴ βασιλεία τοῦ Ἄδη.

(Γιατὶ τοῦ κάκου ἡ τυφλὴ γενιά τ' Ἀνθρώπου κυνηγᾷ
Στὸ χάος τὴν ἀσύλληπτη κί ἀπόλυτην ἀλήθεια,
Τὸ ἀναπάντητο γιατί, τὸ νοῦ μας σάρακας ὄργα
Καὶ ὄξω ἀπὸ τὴ χίμαιρα δὲ βρίσκει ἄλλοῦ βοήθεια).

Ἔτσι καθὼς στὸν πυρετὸ τῆς σκέψης κύμβαλα βαρᾶν
Κί ἑκατομύρια οἱ σάλπιγγες τῆς Κρίσης ἀλαλάζουν,
Ἔφτασε μήνυμα κρυφὸ ἀπὸ τ' ἀστέρι Ἀλντεμπαρᾶν...
«Τοῦ μακροκόσμου τ' ἄγνωστα ὄρια μὴ σὲ τρομάζουν!»

Ἀχ! πόσο τῶνοῖσα βαθειὰ τὸ μακρινὸ σου μήνυμα
Κί ἤμουνα μόνος, κί ἔτρεμα σ' ἀνείπωτη εὐτυχία,
Ἀπὸ τ' ἀστέρι Ἀλντεμπαρᾶν ἔστειλες φῶς καὶ φίλημα
Στοῦ μελλοθάνατου ἀδελφοῦ τὴν τρομερὴν ἀνία.

Ξέρω... Μὲ παίρνουν γιὰ τρελλό, γιατί μὲ σὲ κρυφομιλῶ
Καὶ φωσφορίζ' ἡ σκέψη μου ἀπ' τῆς ψυχῆς τὸ μάτι
Μὲ πόθου ἀγνοῦ μι' ἀναλαμπὴ ἀπὸνα σῶμα ἀμαρτωλό
Ποῦ σκύβει, σκύβει στίς ζωῆς τ' ἄδοξο μονοπάτι.

ΜΑΡΚΟΣ ΚΡΟΚΟΣ

Η ΘΥΜΗΣΗ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Στόν κ. Ν. Σημηριώτη

Τὸ φριχτὸ ξενοδοχεῖο ἑκτῆς τῆς ξηρῆς, μετὰ τὴν στενὴν, ξύλινην σκάλα, τοὺς πνιγηροὺς διαδρόμους, σκοτεινοὺς, ὥρα μεσημέρι—μόνο ἓνα κίτρινο γλομπάκι στὴ μέση τῆς ὀροφῆς πού ξεσκέπαζε μυστηριώδικες σκιές νὰ κυκλοφοροῦν δισταχτικὲς καὶ ν' ἀνοίγο-κλείνουν ἀόρατες πόρτες, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ. Κι ὕστερα ἡ μυρουδιά—μιὰ ἀποκρουστικὴ μυρουδιά ἀμμωνίας, θερμοῦ τοξινωμένου δωμάτιου, καὶ ὑποπιτου ἀρώματος, πού χάιδευε γλυστερῆ τὸ πρόσωπο.

Ὁ κ. διευθυντῆς, ἓνα ζαρωμένο, χλωμό, ὑποσιτισμένο προσώπακι μούμιαι, πού διαρκῶς χαμογελοῦσε—ἓνα χαμόγελο πού μέσα του στάλαζε ἓνας κόμπος ἀόριστης λύπης, καὶ τὰ χέρια πλεγμένα μπροστά, σάν μαθητοῦδι πού προσέχει καὶ μόνο προσέχει τὸν κ. καθηγητῆ, ἡ μέση νὰ τσακίζει ἐλαφρὰ σ' ἀπειρες ὑποκλίσεις—περιεργὴ ἀλήθεια ἢ ἐπίσκεψή μου τούτη, τὸ κοστοῦμί μου καινούργιο, ἡ γραβάτα καὶ τ' ἄλλα ἐπίσης, κτλ. κτλ.

Ὑστερα τὸ ἀτέλειωτο ἀνέβασμα στὴ σκάλα πού ἔτριζε, ἴσαμε τὸ τρίτο πάτωμα, δωμάτιο νούμερο 42, πού καθόταν «ἐκεῖνος»! Μιὰ ἀτμόσφαιρα τάφου, ἓνα αἶσθημα ἀσφυξίας, μιὰ νοσταλγία τοῦ ἰδῶσπρου φωτός πού κυμάτιζε ἡχηρὸ ἔξω στόν μεσημεριάντικο δρόμο...

Αὐτὰ, ἀλήθεια, εἶναι καιρὸς πού πέρασαν... Μὰ νὰ τώρα ἔδω πού εἶμαι στὴν κάμαρά μου καὶ ἡ νύχτα τοῦ καλοκαιριοῦ κατεβαίνει πολὺ πολὺ ρομαντικῆ καὶ ἐγὼ σιάχνω μετὰ τρομαχτικὴ ἐπιμέλεια τὸν κόμπο τῆς γραβάτας μου καὶ αἰγοσφυρίζω (ἓνα γλυκύτατο γαλλικὸ τραγουδάκι, ἀπ'

ἐκεῖνα τὰ museite πού σὲ κάνουν νὰ νοσταλγεῖς τὸ Παρίσι, δίχως νὰ τὸ ἔχεις γνωρίσει) καὶ ἡ σειρά ἀπὸ τίς ἀκακίες τοῦ δρόμου, πού μυρίζουν τρυφερὰ καὶ ὁ ἔρωτας πού κυκλοφορεῖ περιπατητικὸς στὴ δεντροστοιχία τους, ὅλ' αὐτὰ μοῦ φάνηκαν ἔξαφνα πολὺ ἀνούσια, τὸ ἀπόγευμα μετὰ τίς ἀκακίες, ἡ γραβάτα, τὸ τραγοῦδι, τὰ καθὼς πρέπει κορίτσια τῆς ἐπαρχίας, μετὰ τίς πολυχρωμίες τους, τὰ χαμόγελά τους καὶ τὶς ἀνοστίες τους. Κι οἱ φρόνιμοι ἔρωτές τους, πού μυρίζουν ρετσετές τῆς miamiam καὶ κουζίνας...

Καὶ θυμήθηκα τὸ ξενοδοχεῖο αὐτὸ τῆς ἑκτῆς τάξης, ἓνα μεσημέρι καλοκαιριοῦ στὴν Ἀθήνα, μετὰ τὰ νυσταγμένα τράμ, τὴ σκόνη καὶ τὸν κατακόρυφο ἥλιο. Ἦταν, ἀλήθεια, πολὺ φῶς στοὺς δρόμους τὸ μεσημέρι ἐκεῖνο, τὰ τετράγωνα τῶν σπιτιῶν στάζαν φῶς καὶ οἱ ἀνθρώποι περνοῦσαν, μετὰ τὰ μάτια μισόκλειστα, ὑπνωτισμένοι.

Μὰ μέσα κεῖ, ἦταν πολὺ σκοτάδι καὶ ὑγρασία τόσο πού ὁ ξενοδόχος μετὰ τὸ μούτρο κινέζου καταστραμμένου ἀπὸ τὸ ὄπιο, τουρτούριζε, τρίζοντας τὰ ὀόντια του.

Πρώτη καὶ τελευταία φορὰ πού πήγαινα ἐκεῖ. Πάντα ἐρχόταν «ἐκεῖνος» σέ-μένα. «Ἐκεῖνος» φυσικὰ μετὰ χρειαζόταν, τί δουλειὰ εἶχα ἐγὼ, ἓνας καθὼς πρέπει σπουδαστῆς τῆς Νομικῆς καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, μετὰ τυπωμένες κάρτες καὶ ὑπέροχο μέλλον, σ' ἐκεῖνο τὸ ἄντρο, πού δὲν ἔβλεπε ἥλιο, ὅταν ἔξω ἡ Ἀθήνα καιγόταν;

* *

Ὅταν ἐρχόταν στὸ δωμάτιό μου

δισταχτικὸς καὶ φοβισμένος μοῦ ἄρεζε ἐκεῖνη ἡ εὐγενικὴ γραμμὴ τῆς χαμηλῆς ρεμπούμπλικας καὶ τοῦ ἀπλοῦ τοῦ κοστουμιοῦ, κάτι πολὺ λεπτὸ καὶ ἀγνό καὶ ὕστερα τὰ μάτια, τὰ παιδικὰ, πρᾶα, λυπημένα τοῦ μάτια. Ἔτσι ἦταν πάντα ντυμένος, μετὰ τὴ μαύρη ἐπιμελημένη του φορεσιά, ὅσο καὶ ἂν γυάλιζε ἀπ' τὴν πολυμέταχέριση, τὸ παντελόνι πάντα μετὰ τσάκισι, χυτὸ, δίχως ρεβέρ, ἡ καφεὲ ρεμπούμπλικα μετὰ τὸ μπῶρ κατεβασμένο καὶ τὸ αἰώνιο μεταξωτὸ κρέμ κασκὸλ—κάτι ἀμυδρὰ καλλιτεχνικὸ «ὅπως εἶχον συνήθειαν καὶ εἰς Βενετίαν, ὅπου ἐπὶ δέκαετην διετελέσα ἱεροψάλτης εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἐκεῖ εὐφήμως δρώσης Ἑλληνικῆς παροικίας» ὅπως μοῦ ἔλεγε μετὰ τὴν ταπεινὴ, συμμετρικὴ του φωνὴ καὶ μετὰ κοιτοῦσε στὰ μάτια μετὰ τὸ καθαρὸ, ἄκακο βλέμμα του—ἦταν ὀρισμένως ὡμορφο τὸ βλέμμα αὐτό, κατὰ τὰ ἄλλα τὸ μούτρο του μετὰ τὸ πατηκωμένο μέτωπο, τὴν καμπουρωτὴ μύτη, ἔμοιαζε μετὰ τρακτικὸ, ἓνα φτωχὸ, τρομοκρατημένο τρακτικὸ. Μιὰ φοβισμένη, κατακομματιασμένη ἀπὸ τὴ ζωὴ καρδιά, πού δὲν γογγύζει καὶ ὅταν τὴν ποδοπατεῖς—μόνο μετανοιῶνει πού βρέθηκε στὸ δρόμο σου καὶ γι' αὐτὸ ζητάει χίλια συγγνώμην...

Μιλοῦσε σιγὰ, γυρόφερνε γύρω στὸ θέμα δισταχτικὸς, ὥσπου νὰ μπεῖ σ' αὐτό, ντρεπόταν ἴσως πού μοῦ ἀνοίγε τὴν καρδιά του, εἰς μάντευε τὴν εἰρωνεία πού μειδιοῦσε στὰ μάτια μου, πότε ἦταν αὐτὸ μπορετό. «Γνωρίζω ὅτι αἱ σπουδαῖ θέλουν χρόνον καὶ ἡρεμίαν καὶ ἐγὼ μετὰ τὰς ἐνοχλήσεις μου συνεχῶς σὰς... (τὰ μάτια τρομάζαν κωμικὰ, ἡ κανονικὴ στάσις στὴν καρέκλα κινδύνευε, ἡ ρεμπούμπλικα γυρνοῦσε στὰ χέρια του νευρικὰ). Ἀγαπῶ ἐπίσης καὶ ἐγὼ τὰ βιβλία, εἰς τὴν Βενετίαν εἶχον ὅλον τὸν χρόνον, ξεφύρετε, ἤμουν μοναχὸς τότε καὶ εἰς τὰς ὥρας τῆς ἀργίας ἐμελέτων, μοῦ ἤρεσκε ἡ ἡσυχος ζωὴ. Γνωρίζω συνεπῶς ὅτι αἱ σπουδαῖ... Συγ-

χωρήστε μου λοιπὸν τὰς ἐνοχλήσεις αὐτάς. Μετὰ, ὅταν ἐπέστρεψα εἰς Ἑλλάδα,—ἐβλάβη ἐν Βενετία ὡς γνωρίζετε ἴσως ὁ λάρυγξ,— ὅποτε ὅλα ἤλλαξαν αὐτομάτως». Ἐνα σταμάτημα ἀπότομο. Κάτι σάν δάκρυ στὰ μάτια του.

(Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου σκέφτομαι, εἶναι ἓνα σύνολο συμπτώσεων. Ἀπὸ ἓνα τίποτα, ἀπολύτως τίποτα, ἀλλάζει ἡ τροχιά τῆς καὶ εἶναι πιά ἀργὰ νὰ τὴν ξαναφέρεις καὶ ὑποτάσσεσαι στὸ μοιραῖο, ἀδύνατος καὶ νικημένος).

Ἐκ Βενετίας, λοιπὸν, ἔνθα ἐβλάβη σοβαρῶς ὁ λάρυγξ, κατέληξε στὴν Ἑλλάδα, ἄγνωστος ἐν μέσῳ ἀγνώστων. Κι ἀπὸ τότε ἄρχισε τὸ μοιραῖο ξέφτισμα. Δὲν ἔπεσε ἀπότομα, αὐτὸ εἶναι κάτι, εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τῆς μεγάλης ἤττας. Μὰ μ' ἐκεῖνο τὸ μεθοδικὸ, ἀμείλιχτο, διαβρωτικὸ ξέφτισμα, σήμερα λείπει ἐτοῦτο, αὔριο κόβουμε κείνο, τὰ κρύα βλέμματα τῶν ἀνθρώπων, ἡ μισοδιάφανη εἰρωνία τῶν κ. κ. πού ἔχουν γραφεῖα μετὰ ἐπιτραπέζια, πολυχρωμα κουμπιά καὶ κλητῆρες καὶ ξέρουν θαυμάσια πότε νὰ χαμογελοῦν διάπλατα καὶ πότε νὰ γίνονται παγεροὶ σάν συγκλητικοί.

Ὑστερ' ἀπὸ μαρτύρια, κατέληξε στὴν πατρίδα μου, ἐρείπιο, μετὰ τὸ αἰώνιο κρέμ κασκὸλ, τὴν μαύρη κοστουμιὰ καὶ τὴν χαμηλὴ ρεμπούμπλικα. Καὶ τὰ παιδικὰ μάτια, καταφοβισμένα ἀπ' τὸ ἀναπάντεχο παραστράτημα. Ἐκεῖ κάπως ἰσορρόπησε, τὸν πῆρσαν ἀριστερὸ σὲ μιὰ ἐξοχικὴ ἐκκλησία, κάποια ἄλλη θεοοἰα τοῦ ἐξοικονόμησε ὁ Μητροπολίτης. Κι ἡ ζωὴ τοῦ χαμογέλασε γιὰ λίγο.

Μὰ μόνο γιὰ λίγο. Κάτι ἀναπάντεχο καὶ σπάνιο γίνηκε σ' αὐτὸν τὸν ἀνθρωπάκο (Ταρζάν τὸν παραγκωμιάζαν οἱ μάγκες τῆς ἐνορίας καὶ τοῦτο ἐξ αἰτίας τῆς ξεμονταρισμένης του φωνῆς—ἄχ αὐτὸ τὸ λαρυγγί) πού πάτησε τὰ πενήντα: Μιὰ γυναῖκα πού τὸν περιφάριζε σπῆτι τῆς καὶ τὸν νοικοκύρευε καὶ τὸν συγκλίνεσε

μέ τη στοργή, τὴν παρηγοριά καὶ τὴν θέρμη ποὺ μόνο τὰ γυναικεῖα χεῖλη καὶ χέρια γνωρίζουν νὰ δίνουν, τὸν κατάφερε νὰ τὴν παντρευτεῖ. Κι αὐτὸ ἦταν ποὺ τὸν ἀποχαντάκωτε. «Ἡ ἀπαρχὴ ὄλων τῶν δεινῶν ἦτο. Δὲν ἤμουν πλασμένος παρὰ μόνον διὰ μοναχικὴν, ἡσυχὴν ζωὴν καὶ αὐτὴ ἀλλέως μὲ ἀντελήφθη. Δὲν ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείψω τοὺς ψαλμοὺς καὶ τὰ βιβλία καὶ ἐτιμωρήθην. Αὐτὴ δὲν πταίει εἰς τίποτε. Πάντοτε ἡμεῖς πταίομεν.»

Τὸν ἀπάτησε γρήγορα, ἓνα ἐπεισόδιο, πιστόλια, κι ὁ καημένος ὁ Ταρζάν πῆρε πάλι τὰ μπαγάζια του καὶ ναυαγισμένος κατάστάλαξε στὴν Ἀθήνα, σὲ τοῦτο τὸ ξενοδοχεῖο ἔκτης τάξης, δωμάτιο, νοῦμερο 42 ταράτσα, μὲ τὸν διευθυντὴ ποῦχε φάτσα Κινέζου.

Ἡ γυναῖκα του ἦταν γειτόνισσά μου καίγι' αὐτόδέρχόταν ἐκείνοσταχτικά σὲ μένα, εἶχε τὴν ἐλπίδα πὼς ἴσως κάτι ἄλλο μποροῦσε ἀκόμα νὰ γίνει, ὕστερα ἐγὼ ἤμουν ἀπὸ κεῖ κι ὅλα αὐτὰ εἶχαν φαίνεται τὴ σημασία τους...

Ἐρχόταν βράδυ, ὅταν τέλειωνα τὴ μελέτη, τότε ποὺ ἡ νυχτερινὴ ζωὴ τῆς Ἀθήνας πυκνωνόταν, οἱ φωνὲς τῆς ἀγορᾶς καὶ τὰ τράμ καὶ τ' αὐτοκίνητα ὠρυγάζαν καὶ τὰ φῶτα ἀνάβαν ἀμέτρητα καὶ περίεργα...

Ποῦ καὶ ποῦ ἐρχόταν καὶ τὰ Κυριακάτικα δειλινά, τότε ποὺ οἱ λεωφόροι εἶναι τόσο ἄδειες καὶ θλιβερές. Καὶ τὸ τράμ περνοῦσε, βούτζε κάτω ἀπ' τὰ παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ κι ἔφευγε. Ἀπάνου στὴν Ἀκρόπολη ἀνέμιζε ἡ σημαία στὴν βραδυνὴ αὐρα κι' ὅλα ἦταν ἐκεῖ πολὺ ἀπαλὰ καὶ μελωδικά, ὁ ὀπάλλινος οὐρανός, ἡ ἀπῆριτη ὠμορφιά τῶν ροδίνων κιονοστοιχιῶν, ἡ μονάζια τοῦ βράχου...

Ἀνοίγαμε τὸ παραθύρι καὶ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἄπλερου δρίζοντα ἔπαλλε στὶς καρδιές μας...

«Εἶσθε νομικός καὶ πολλάκις μὲ διεβεβαιώσατε ὅτι τὸ διαζύγιον θὰ εἶναι ὑπὲρέμοῦ, «κακόβουλον ἐγκατάλειψιν» ὠνομάσατε τὸν λόγον τῆς διαζεύξεως... (Παύση, τὰ χεῖλη τρεμίζανε, καὶ ἔπαιζε λαμπρὸ στὰ ταπεινὰ μάτια).

...Θὰ ἐνθυμεῖσθε τὸ μικρὸ μας σπιτάκι ἐκεῖ κάτω, οἱ γραβανιές ποὺ μυρίζαν γλυκὰ τὴν Ἀνοιξή, σὰς εἶχα κατασκευάσει, ἂν ἐνθυμεῖσθε, μίαν μικρὰν βιβλιοθήκην διὰ τὰ μαθητικά σας βιβλία, ἐκ τοῦ προχείρου, ἐν ἀπόγευμα Κυριακῆς... Ἦσαν ὅλα ὠραῖα τότε, ὅλα τὸσον ὠραῖα!.. Δὲν γνωρίζω ἐάν κάθε ἐλπίς μὲ ἐγκατέλειψε πλέον...»

Τί ἔχει ὁ ἄνθρωπος καὶ δὲν λησμονάει; αὐτὸ τὸ γράφω τώρα, δὲν τὸ σκέφτηκα τότε. Ἐνα σπιτάκι βέβαια εἶναι κάτι, ἀφοῦ μάλιστα ἔχει στὸν κηπὸ του πολλὰς γαλάζιες γραβανιές ποὺ εὐωδοῦν τὴν ἀνοιξή κι ἔχει ἀκόμα ἓνα κλῆμα ἀπλωμένο μπρὸς στὴν πόρτα... Καὶ μὲς τὸ σπιτί εἶναι μίαν γυναῖκα μὲ γλυκὰ φωτεινὰ μάτια καὶ τὸ σπιτί εἶναι κατακάθαρο κι εὐωδιάζει ἀπὸ διατηρημένο μῆλο καὶ κυδῶνι, τὸ καλοκαίρι, ὅταν τὰ παντζούρια τῶν παραθυριῶν εἶναι κλειστά στὸ μεσημεριάτικο λιόπυρι κι οἱ κάμαρες εἶναι τόσο δροσερές κι ἀναπαυτικές!..

Μὰ ἡ παρένθεση ἔκλεισε καὶ γιατί ἐπιμένετε κύριε Ταρζάν; Γιατί; Ὅλα πεθάνανε, νοιώστε το λοιπόν, ὅλα πεθάναν για σὰς, δὲν σᾶς ἀγαπᾶ (νοιώστε το καλά, ὅσο κι ἂν δὲν μπορεῖτε νὰ τὸ πιστέψετε) ἴσως κάποτε σὰς ἀγάπησε ἢ σὰς συμπόνεσε—ποῦ νὰ καταλάβεις τὴ γυναῖκα!

Τοῦ τὰ ἐξηγοῦσα αὐτὰ μὲ πολλὴ εὐγένεια, μ' αὐτὸς τὸ δικό του, μίαν εὐχαρίστηση ἐνοιῶθε, νὰ μοῦ μιλάγι αὐτῇ, γιὰ ὅτι ἦταν σχετικὸ μ' αὐτῇ κι ἐγὼ κοιτοῦσα ἀπορημένος, τὸ κρεμεζί του κασκὸλ, τὸ μαῦρο κοστοῦμι, τὴν μαλακιά ρεμπούμπλικα ποὺ κρατοῦσε στὰ χέρια. Ἀργότερα, πολὺ ὀργότερα διδάχτηκα πολλὰ ἀπ'

τὴν ἱστορία αὐτῇ!...

Καὶ σιγά-σιγά σκοτεινίαζε ἔξω. Κι ὁ κύριος ἱεροψάλτης ἀνησυχόσσε ποὺ ἡ ὥρα περνοῦσε καὶ θὰ ξαναγύριζε πάλι στὴ μοναξιά του. «Σὰς ἐγκαταλείπω τώρα, οἱ φίλοι σας θὰ σὰς περιμένουν, Κυριακῆ σήμερα... Ἐάν θέλετε γράψατε ἀκόμη μίαν φορὰν κάτω, ἴσως κάτι γίνει...»

Καὶ σιγά-σιγά στὸ μεταξύ σήκωνόταν, στεκόταν μίαν στιγμὴν δισταχτικὸς κι ὕστερα χανόταν ἀθόρυβα. Μὰ κάτι ἔμενε γιὰ λίγο στὴν κάμαρα ἀπὸ τὴν ὑπαρξή του, ἡ ἀγνότητα τῆς ματιᾶς του καὶ τοῦ πόνου του, ἡ λεπτότητα τῆς γραμμῆς του, χαμηλὴ ρεμπούμπλικα—δρόσιον παντελόνι, ἓνα ἀπομεινάρι Εὐρωπαϊκῆς πολιτισμένης κομψότητος...

Κι ἐγὼ δὲν ξέρω τώρα, γιατί κάθουμ' ἐδῶ καὶ τὰ συλλογιόμαί ὅλα αὐτὰ, τὸ φριχτὸ ξενοδοχεῖο ἕκτης τάξης, τὸ δωμάτιο στὴν ταράτσα. (Τὸ κρεβάτι ποὺ ἦταν ξαπλωμένος—πάνου στὸ κίτρινο σίδερο τοῦ κεφαλαριοῦ τρεμπόπαιζε μίαν παραπλανημένη ἀχτίδα ἡλιοῦ κι ἀντιφῆγγιζε στὰ μάτια του ποὺ ἦταν ἡσυχὰ καὶ κουρασμένα...)

Τώρα, ποὺ τὸ δειλινὸ σβύνει τόσο ποιητικὰ—κάποιο λεπτὸ, ἀέρινο πνεῦμα εὐλογεῖ τίς καρδιές ποὺ εἶναι πρόσχαρες κι ἀναπαυμένες κι' ὅλα εἶναι δροσερά κι εὐτυχισμένα—νὰ κάθουσαι νὰ σκαλίζεις τούτῃ τὴ θλιβερὴ ἱστορία...

Καὶ νᾶμαι, ριγμένος στὴν παλῆά μου πολυθρόνα, μ' ἓνα σιγάρο στὸ στόμα—ὅταν ἀρχίσω νὰ θυμάμαι, δὲν μπορῶ πιά ν' ἀντισταθῶ, εἶναι μίαν δύναμη μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ θέλησή μου... Ζήτημα νεύρων καὶ τοῦτο...

Ὁ κύριος διευθυντὴς ποὺ τουρτεῦριζε κι ἀνοιγόκλεινε τὰ κουτὰ τοῦ ματάκια, μὲ τὰ χέρια δεμένα μπρο-

στά, σὰν μσθητόδιδι, νὰ προχωρεῖ στὴ σκάλα κι ἐγὼ ν' ἀκούουθῶ—θὰ εἶμασθε κι οἱ δύο πολὺ ἀφύσικοι καὶ παράξενοι καθὼς σκαμπανεβάζαμε στὴν ξύλινη σκάλα ποὺ ἔτριζε... Καὶ τὸ φῶς, σὰν ἓνα κίτρινο ἄρρωστιάτικο μάτι, κι ἡ ὕγρα μύρουδιά, ποὺ μᾶς χάιδευε ὑπουλη καὶ χαυνωτικῆ...

Ἦταν ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι, τρομαχτικὰ χλωμός. Μόνο τὰ μάτια, ἐμψυχωμένα ἀπ' τὸ φῶς, σαλεύαν ζωντανὰ ἀκόμα. Μὰ τόσο λυπημένα καὶ παραπονεμένα...

Κοιτοῦσα μίαν τὰ μάτια μὲ τὴν βεθεῖα λύπησῆ τους, τὸ αἰώνιο κασκὸλ, τυλιγμένο στὸν λιπόσαρκο λαιμὸ, τίς πολυκαιριασμένες ἐφημερίδες ποὺ χρησιμεῖαν γιὰ τζάμια, μίαν κουτσὴν καρέκλα, τὰ βρώμικα νερά τοῦ λαβομάνου. Ἦταν σ' ὅλα μίαν μεγάλη πικρὴ μοναξιά κι ἐγκατάλειψη. Μίαν ἀνυπόφορη, ὑπνωτικὴ πλήξη...

Προσπάθησα νὰ καθίσω στὴν κουτσὴν καρέκλα, ἔπρεπε κάτι νὰ κάνω στὴν ἀμηχανία μου.

Ὁ ἄρρωστος γύρισε καὶ μὲ κοίταξε: Κάτι σὰ χαμόγελο ταπεινὸ—αὐτὸ τὸ χαμόγελο ποὺ ζητοῦσε πάντα χίλια συγγνώμην καὶ σοῦ ράγιζε τὴν καρδιά—ἔπαιζε στὶς ἄκρες τοῦ στόματος καὶ στὰ μάτια. Καὶ τὰ χεῖλη τρεμίζαν στὴν προσπάθειά τους... Ἡ φωνὴ ἦταν σπασμένη, βραχνή:

«Σὰς ἐκάλεσα, ἔλαβον τὸ θάρρος νὰ σὰς καλέσω, νὰ σὰς ἐνοχλήσω... Διὰ τελευταίαν ἐλπίζω φορὰν... Ὁ λαιμός ἐπεδεινώθη, αἱ τελευταῖαι δοκιμασίαι καὶ στερήσεις συνέτεινον εἰς τοῦτο...»

Παύση. Ἡ σιωπὴ ἔπεφτε βαθεῖα, ἓνα ἀβάσταχτο τέλμα ἀναμεταξύ μας. Τὸ παράθυρο ἔβλεπε στὸν τοῖχο, ἀπέναντι μόνον ψηλὰ ἓνα κομμάτι οὐρανοῦ, εὐθυμο καὶ γαλάζιο... Κι ἔξω ἦταν πολὺ φῶς, ὅλο φῶς ποὺ πάφλαζε ἀδάμαστο καὶ ἠχηρὸ στοὺς δρόμους.

Τὰ φάρμακα στὴν κάμαρη μυρί-

ζαν, ένας νοσηρός! άγέρας νοσοκομειακού θαλάμου... Τά μάτια κοιτούσαν στην όροφή συλλογισμένα. Τό πρόσωπο όλο, ήταν μιά μάσκα συγκρατημένης άγωνίας. Ο θάνατος χτυπούσε τά φτερά του πάνω άπ' την φωχή, παραβοτσακισμένη ύπαρξη...

«Λοιπόν, θά ήθελα νά σάς ευχαριστήσω... Δι έμέ εις Ελλάδα, είσθε ό μοναδικός φίλος, παρά την διαφοράν της ηλικίας... "Ηθελα νά είπω, μοθ έκάματε την τιμήν νά ένδιαφερθήτε δι έμέ... Είχον ανάγκην ένός φίλου, και ή ψυχή τοθ ανθρώπου έχει ανάγκην άγάπης, ή μοναξιά είναι άφόρητος, ή ύπαρξις άδύνατος... Και όλη μου ή ζωή έπέρασε εις μίαν άπέραντον, λευκήν μοναξιάν... Διά τοθτο ίσως έξηγειται... Έννοείτε τί... (Τά άκίνητα μάτια παιχνιδίσαν ύγρά, τά χείλη σπαράξαν έλαφρά κι άκίνητησαν). Έγώ δέν έλύπησα κανένα εις την ζωήν, απέφυγα συστηματικώς τοθτο. Και εις Βενετίαν σάς είπον πολλάκις, ή μοναχική ζωή μου δέν έδιδε λαβήν εις τίποτα... "Αλλά εις Ελλάδα υπέφερα πολύ, ό λάρυγγήτο ή αίτια όλων των κακών...»

Άκουγόνταν τά τραυ άραιά νά περνοδν σίς ράγες και νά χάνονται ύστερα. Κι ή άχτίδα, τρεμόπαιζε στο κίτρινο σίδερο και στά ύγρά μάτια

«Και αύτην την συγχωρώ...»

Δι' αυτό σάς ήνόχλησα, διά τελευταίαν φοράν, όταν θά κατέβητε εις την πατρίδα τό καλοκαίρι, είπέτε της ότι δέν έκράτησα ούδεμίαν μνησικακίαν, δέν έπρεπε έγώ νά εύρεθώ εις τόν δρόμον της. "Αλλως τε έζησαμε και εύτυχισμένας στιγμάς, δι' έν διάστημα...

Η φωνή χαλαρώθηκε συγκινημένη, μιά σύσπαση παραμόρφωσε τό χλωμό, άφανισμένο πρόσωπο—ένάς πνιγμένος λυγμός. Και τό κασκόλ, πάντα τυλιγμένο στόν καταστραμμένο λαιμό...

"Ηταν αλήθεια, μιά τόσο λύπη στην καρδιά μου. Μιά τόσο βαθείά, άβάσταχτη λύπη. Κι όλα έγιναν άκατανόητα στό δωμάτιο μέ την ληθαργική, θανάσιμη μυρουδιά των φαρμάκων... Σά στό μυαλό μου νά πέρασε ένα θαμπό γυαλί και νά αισθανόμουν και νά σκεφτόμουν πίσω άπ' αυτό...

(Δι' έν διάστημα... Δι' έν διάστημα. Μόνο!.. Αυτό συμβαίνει πάντα. Τυπικά... Η ψυχή που φυτοζωεί άσκοπη, κάτι αναζητάει έναγώνια στη βαρειά της πλήξη, σαν ό σπύρος τοθ φυτοθ, που θαμμένος στό χώμα, τυφλά αναζητάει τό γαλάζιο φώς. Κι όταν αυτό τό κάτι έρθει, τόδ δίνεται μέ όλη της τήδύναμη και τό πάθος της. Μά όταν όλα τελειώσουν—όλα πρέπει νά τελειώσουν—μένει μετέωρη και έξαλλη, μην πιστεύοντας. Σάν ένα χέρι, έναγώνια τεντωμένο στό κενό, στό έξαισιο όραμα που πέρασε για πάντα...)

Μά δέν ξέρω, αν σκεφτόμουν αυτά τότε ή τώρα που ρουφώ τό τσιγάρο νευρικά...

«...Δι' έν διάστημα εις την μικράν οίκίαν της όδοθ... ό άνθρωπος, ή φύσις του, έχει ανάγκην στοργής... Το ση μοναξιά...»

Η φωνή συνέχιζε ή ίδια τον μονόλογό της που άρχισε νά γίνεται θλιβερός, άκατανόητος και μάταιος. Κι όλα ήταν πιά άκατανόητα και μάταια, σαν σ' ένα παράδοξο, πικρό όνειρο...

Τά μάτια είχαν κλείσει κι ή παραπλανημένη ήλιαχτίδα, είχε γλυστρήσει και τρεμόπαιζε στά χλωμά χείλη. Κι άπ' τό μισότυφλο παράθυρο, έβλεπα έξω τον ούρανό καταγάλανο κι άδιάφορο. Και μάντευα τό φώς μέ τούς χιμαιρικούς έκπαγλους κυματισμούς του.

Ο άρρωστος είχε πάψει πιά. Είχε μπει στό στάδιο της άσυνειδησίας, ένας ύποπτος ρόγχος άνεβοκατέβαινε άπό τό στήθος στόν καταστραμμένο λαιμό κι ανασήκωνε τά πικρά

χείλη.

"Όλα τελείωσαν... "Όταν ή νοσταλγία δέν αφήνει τόν άνθρωπο, την αφήνει αυτός! Τό σπίτι μέ τις γραβανιές που εύωδούσαν γλυκά τόν Μάη μήνα, και εύωδιά είναι τόσο γνώριμη κι άγαπημένη, ή άνάμνηση των ριαιτών που χαμογελοδυ μέ κρυφερότητα κι έμπιστοσύνη—τέλος πάντων ήταν σαν ένα παραδαρμένο σκυλί, που κουνάει άκόμα την ούρά του, μέ τά βλέμματα γεμάτα εύγνωμοσύνη, στις κλωτσιές τοθ άφέντη του.

**

Κι άπόψε που τά θυμάμαι όλα τούτα, έγινε ξάφνου πληχτική ή βρα-

δυά. Κι οι άστοί που σεργιανίζουν στη λεωφόρο μέ τις γυναίκες τους και τά κορίτσια τους και χαιρετιούνται άξιοπρεπέστατα κι ή μουσική που παίζει ένα καί παραγγελία ήδονικό βάλς, στην πλατεία, είναι βαρετά έως θανάτου...

Μόνο τό τσιγάρο που άνεβοκατεβαίνει στό μισοσκόταδο της κάμαρας μέ τη φιλοσοφία των γαλάζιων δαχτυλιδιών του, μοθ μιλάει στην καρδιά που είναι δεμένη στη σκέψη. Και μιά μακρυνή, άόριστη εύωδιά που άνεβαίνει άπ' τό νυχτωμένο κήπο.

KIMON TZALLAS

ΑΧ! ΜΗ ΣΤΑΘΕΙΣ!...

Βαρκούλα πρωτοτάξειδη πόσο δειλιάζεις στόν πρώτο που σε τόλιξε ψυχρό βορηά· κι άποζητίας περίφοβη—κι άχ πώς τρομάζεις!—μιά κοντινή στεριά.

Τοθ πέλαου τ' άγρια κύματα σ' ένα λιμάνι σε σπρώχνουν και σ' άπάνεμα βουβά νερά·—τά πρώτα τά όνειρά του τό πανί σου χάνει και κλείνει τά φτερά.—

Βαρκούλα μου, σαν πολιτεία σου φαντάζει, στους πρώτους τρόμους τό λιμάνι, μαγική·—φουντώνουν πάλι τά όνειρά σου και χαράζει ρόδινη μιάν αύγή—

"Όμως σ' αύτή, άχ! μη σταθείς την πολιτεία την πλάνα μέ τ' άκίνητα βουβά νερά· είναι καιροί όπου είναι ασάλευτη και κρούα δίχως καμιά χαρά.

Βαρκούλα νηόβγαλτη, στά πρώτα, άχ! μη δειλιάσεις τά όρμητικά παιχνίδια τοθ ψυχροθ βορηά. Νά τος ό Μπάτης! και σε λίγθ θά πλησιάσεις στη μυθική στεριά.

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

Κ. ΦΟΦΑΝΩΦ

Η ΣΙΓΑΛΙΑ

Θρηνοῦσε ἡ σιγαλιά μ' ἀθόρυβο ἓνα κλάμα,
Κι ἐπληττε ἡ σιγαλιά μὲς στὴν ψυχὴ πολὺ.
Καὶ σμάρι κλῶθαν τοῦ βραδυοῦ οἱ σκιές ἀντάμα
Μὲ τίς σκιές πού ἡ θύμηση ἔφερνε ἢ θολή.

Κι ἡ νύχτα ἀπλώθη, νᾶ, στὴν ὑπνωμένη πλάση,
Κι ἀπλώθη ἡ νύχτα στὴν ψυχὴ,—δυὸ οἱ οὐρανοί :
Ξάστερος ὁ ἓνας σπιθοβόλαε σὲ γιορτῆσαι,
Ἄναστρη-κι ἄθεη τοῦ ἄλλου ἢ ὄψη ἢ σκοτεινὴ.

Κι ἐμέ ἡ ματιὰ στὴν ἀστρινὴ ἔμεινε στημένη
Νύχτα, κι ἡ θύμηση στὴ νύχτα δίχως φῶς,
Κι ἡ δλόφωτη ἄβυσσο λίκνιζε τὴ θλιωμένη
Μαύρη ἄβυσσο, ποῦχα στὰ στήθια ἐντός!

(Ἄπ' τὸ Ρωσικὸ)

Μεταφρ. Ν ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

ΕΙΝΑΙ ΑΚΟΜΑ ΣΥΘΑΜΠΟ, ΑΚΟΜΑ ΕΙΝΑΙ ΑΥΓΗ...

Δειλὴ-δειλὴ ξεγλύστρο γε φῆς βράδυ ἢ σελήνη
μὲς' τὰ θαμπὰ μουχρώματα μιᾶς ἀγνωρῆς αὐγῆς
κι ἐμέ ἡ ψυχὴ μου ἄφησε τῆς νύχτας τὴ γαλήνη
καὶ διάβηκε, μαζί μ' αὐτὴ, τὴν πύλη τῆς ζωῆς.

Μέσα στὶς πρώτες τῆς αὐγῆς ἀνταύγειες τίς χρυσές
στὴ δὴνη τῆς ξεχούθηκα μὲ μιὰ μελαγχολία :
γιὰ μένανε ἦταν ἀγνωστες τοῦ ἡλίου οἱ χαρὲς
κι ἦταν γιὰ μένα μυστικὴ ἢ ξέχυτη εὐτυχία.

Κι ἔγειρα ἐκεῖ κι ἀκούμισσα στὸ πράσινο χορτάρι
καὶ βιαστικὴ σάν ἀνεμος δόθηκα στὴ ζωὴ
καὶ ἔεχασα τίς ὠμορφες τίς νύχτες, τὸ φεγγάρι,
κι ἦταν ἀκόμα σύθαμπο κι ἦταν ἀκόμα αὐγὴ.

Μά—χιμαίρες!—σκόρπισαγε τὰ ὠραῖα φτερά μου πέρα
καὶ γύρισα περίφοβη : ἡ πύλη ἦταν κλειστὴ
κι ἔμεινα μόνη ἐκεῖ ψηλά,—μ' ἄργεῖ νάρθει ἢ ἔσπερα—
γιατ' εἶναι ἀκόμα σύθαμπο, γιατί εἶναι ἀκόμα αὐγὴ.

ΘΑΛΕΙΑ ΙΩΑΝΝΟΥ

Α. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Β. ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

1 *

« Πασιάδες σάν ἐμβῆκαν στρατεύ-
ματ' ἄρκετὸ,
πὲς μου τί ὠφελουσι στὰ Γιάννινα
αὐτά ;
τὸ Κάστρο τοῦ Γιαννίνου εἶν' κά-
στρον τρομερόν
ἀπ' τὸν Ἄλῃ Μπαρούταν κτισμέ-
νον φοβερόν. »

Ὁ «λογιώτατος Κωνσταντῖνος Δι-
μάντου Ἰζουκαλάς, Ἰωαννίτης», ἱ-
στοροῦντας στὰ 1823, τὰ ἐργακαὶ
τίς μέρες τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ, δυὸ χρό-
νια μετὰ τὸ τραγικὸ του τέλος, σ' ἔ-
να μακροσκελέστατο, ἀπὸ 2320 στί-
χους ποίημά του (Ἠπ. Χρον. 1934),
ἔπου ἀνάμεσα σ' ἄλλα, λέει γι' αὐ-
τὸν ὅτι ἦταν

« Ἄλῃ μπαρούτας, Ἄλῃς τρομακτι-
κός !

Βεζύρης ἀκουσμένος, βεζύρης φο-
βερός »,

πού,
« παρόμοιος Βεζύρης πλούσιος δυ-
νατὸς
φρόνιμος δὲν ἐστάθη ἄλλος ὡσάν
αὐτός »,

αὐτὸ τὸ χαρακτηρισμὸ δίνει γιὰ τὸ
Γιαννιώτικο Κάστρο, ὅταν, ξετυλι-
γοντάς ἀρ.ονικά καὶ ἔμμετρα τὴν ἱ-
στορίαν τῆς πολιορκίας του ἀπὸ τὸ
Χουροῖτ καὶ τοὺς ἄλλους πασιάδες,

φτάνει στὴν περιγραφὴ τῆς τελευταί-
ας φάσης τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἀγῶ-
να : στὴν ἐποχὴ δηλ. πού ὁ Ἄλῃς, ἔ-
χοντας πιά ἐγκαταλείψει τὰ Λιθαρί-
τσια καὶ τίς κούλιες τους, κλείστηκε
μέσα στὸ Κάστρο, πού τῶχε μόνος
τοῦ «κτισμένον, φοβερόν».

Πολλὲς φορές συνέβηκε ν' ἀκούσω
νὰ λένε ὅτι τὸ Κάστρο μας εἶναι κτί-
σμα Βενετσιάνικο, κι ἀπορεῖ κανένας
πῶς νάχει δημιουργηθεῖ μιὰ τέτοια
ἀντίληψη.

Ὁ «ἐξαιρετικὸς» αὐτὸς ἄνθρωπος
τοῦ μὲ τὴν ζωὴ του καὶ τὰ κατορθώ-
ματά του ἔκανε γνωστὸ σ' ὅλη τὴν
Εὐρώπῃ τὸ ὄνομα Γιάννινα, εἶναι ἀ-
λήθεια πῶς ἀνάμεσα σ' ἄλλα πολλὰ
εἶχε καὶ τὸ προσωνύμιον «Λέων τῆς
Ἠπείρου» καὶ στὴν κεντρικὴ πύλη
τοῦ Φρουρίου, κάτου ἀπὸ τὸ Ρολοῖ,
δεξιὰ κι ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ τόξο τῆς,
τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ μυθολογικὰ ζῶα
πού ἔχουν χαραχτεῖ ἐκεῖ ἀνάγλυφα
σὲ δυὸ ἐντειχισμένες πλάκες καὶ
πού εἶναι σάν οἱ «ἄρμες», τὰ οἰκό-
σημα νὰ ποῦμε τοῦ Ἄλῃ, μοιάζει
πέρα πολὺ μὲ τὸν Ἐνετικὸ τὸ Λέον-
τα ἓνα τέτοιο σύμβολο εἶναι βέβαια
φυσικὸ νὰ κολάκευε τίς φιλοδοξίες
τοῦ Ἄλῃ. Ἀπὸ κεῖ ὅμως ἴσαμε τὸ
σημεῖο νὰ φέρουμε τοὺς θαλασσινοὺς
Βενετσιάνους στὰ Γιάννινα, τὸ πῆδη-
μα εἶναι μεγάλο.

Εἶναι ἄλλως τε γνωστὸ ἀπὸ πολ-

λές μεριές ότι το Κάστρο, στη μορφή που έχει σήμερα είναι ολόκληρο χτισμένο απ' τὸν Ἄλῃ.

Στὴ ΝΑ. πλευρά του, κάτω ἀπὸ τὸ Στράτ. Νοσοκομείο, σὲ μιὰ πύλη πού βλέπει κατὰ τὸ Νοτιά, εἶναι ἐντειχισμένη μιὰ ἄλλη πλάκα, ἀπάνου στὴν ὁποία ἔχει ἀνάγλυφα χαραχτεῖ μιὰ ἀναμνηστικὴ ἐπιγραφή γιὰ τὴ ριζικὴ ἀπὸ τὸν Ἄλῃ «ἀνακαινιστὴ» τοῦ Κάστρου καὶ τὴν ὁποία ἐπιγραφή, κατὰ τὴν ταπεινὴ μας πάντοτε γνώμη, ἔχει φιλοτεχνήσει σὲ στίχους κάποιος ἄλλος «Λογιώτατος» πολὺ περισσότερο «λογιώτατος» κι ἀπὸ τὸν Κ. Τζουκαλά.

Ἡ ἐπιγραφή αὐτὴ ἔχει δημοσιευτεῖ δυὸ φορές ἴσαμε τώρα (Ἡπ. Χρον. 1933) τὴν εἶχε ὅμως διαβάσει κάποτε κι' ὁ ὑποφαινόμενος μαζῆ με τὸ μακαρίτη Γεώργιο Γκουρτζῆ, ἀποστρατο συν)χη κι ἀργότερα Γεν. Αἰοικητὴ Ἡπείρου, με τὸν ὁποῖο τὸν καιρὸ ἐκεῖνο, (1929-1930), ἐκάναμε συχνὰ σεργιανίσματα μέσα καὶ γύρω ἀπὸ τὸ Κάστρο, ψαχουλεύοντας τὸ κάθε τι πού θὰ μπορούσε νὰ μᾶς μπάσει στὰ μυστικά του: στὴν ἱστορία του, τοὺς θρύλους καὶ τὶς παραδόσεις πού σὰν πέπλοι τὸ περιβάλλουν, τὶς δόξες καὶ τὰ μεγαλεῖα του τοὺς θυμοὺς καὶ τὰ δράματά του, σ' ὅλη τὴ μυστηριακὴ του ἀτμόσφαιρα.

Τὸ πρῶτο δεκάστιχο τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς εἶναι στὴν ἀρχὴ μισοχαλασμένο ἀπὸ κάποιον «γκιουλέ» (μπόμπα) τοῦ Χουρσίτ στὸν καιρὸ τῆς πολιορκίας· κι ἀπὸ τοὺς τελευταίους του στίχους φαίνεται καθαρὰ πὼς ὁ Ἄλῃς βρῆκε νὰ σώζωνται ἀκόμα τὰ τείχη τοῦ παλαιοῦ Κάστρου, σὲ κατάσταση ὅμως ἐρείπιων:

στίχ. 8

«...τὰ σαθρωμένα τείχη του πάλιν νὰ ἀνακτίσει
... πρῶην δέσποτας αὐτῶν ἐπροσκυνοῦσαν
καὶ δι' ἀνακαινισμόν πάντα παρακαλοῦσαν».
ἴσαμε τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ὅμως, ὁ

πὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ δεύτερο δεκάστιχο, κανένας ἀπὸ τοὺς «πρῶην δέσποτας» δὲ θέλησε ἢ δὲ μπόρεσε νὰ ξαναστήσει στὰ πόδια του τὸ φρούριο πού κατέρρευε:

« καὶ μόνον ὅπου πέρασαν διαφθοροὶ αἰῶνες
καὶ καθεξῆς πολλότατοι ὕπατοι κι ἡγεμόνες,
κανένας δὲν ἠμπόρεσε νὰ λάβει τὴν φροντίδα
καὶ εὐεργέτης νὰ δειχτεῖ εἰς τοὺς τὴν τὴν πατρίδα,
οὔτε εἰς τὴν παρέλευσιν τοσούτων πολλῶν χρόνων
ἠμπόρεσαν νὰ βάλλωσι καὶ ἕνα λίθον μόνον»

Ἄλῃς ὅμως εἶχε τὶς βλέψεις του καὶ τὶς φιλοδοξίες του· καὶ γι' αὐτὸ,

«Ὁ κραταῖος Ἄλῃ Πασσᾶς Βεζύρης τῆς Ἡπείρου
περίφημος ἀπόγονος τοῦ θαυμαστοῦ Πύργου
ὡς ἄλλο πῦρ θαυμάσιον τοῦτο τὸ ἀνασταίνει
καὶ πλέον ὠραιότερον τὸ ἀποκατασταίνει».
αἰε' (1815)

2.—

«Ἀνακαινιστὴ» λοιπὸν τοῦ Κάστρου εἶναι πῶς σωστὸ νὰ ὀνομάσουμε τὸν Ἄλῃ κι ὄχι κτίτορά του: Ὅσες φορές—ποῦ νὰ θυμᾶμαι τώρα πόσες;—ἐπαιρνα τὸ πρῶτο στενὸ πού, καθὼς μπαίνομε ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πύλη, ξανοίγεται ἔντονα ἀριστερὰ, ἀμέσως μόλις ξεμποικάρουμε στὸ ξέφωτο, καὶ προχωροῦσα ὕστερα σιγά-σιγά—πὺ νᾶνε τώρα τὸ κατακάθαρο γυαλιστερό καλντεριμι;—πρὸς τὰ κάτω, ἀριστερὰ μου παρακολουθοῦσα καθαρὰ, ὅπως αὐτὴ ἀνεβοκατεβαίνει, τὴν μεταβαλλόμενη καμπύλη τοῦ παλαιοῦ βυζαντινοῦ τείχους, ἀιάνου στὸ ὁποῖο, σὰν ἀπάνου σὲ παλῆθ θεμέλιο, ἔχτισε ὁ Ἄλῃ Πασσᾶς τὸ δικὸ του ἐσωτερικὸ. Αὐτὸς

ὅμως ἔχτισε ἀπὸ θεμέλιο ολόκληρο τὸ ἐξωτερικὸ τείχος· καὶ τὸ διάστημα πού ἔμεινε ἀνάμεσά τους, διαρρυθμίστηκε σὲ θαλάμους πού συγκοινωνοῦν, σὲ μακρὰ σειρὰ ὁ ἕνας με τὸν ἄλλο, καὶ πού εἶναι τὰ μπουτρούμια τοῦ Ἄλῃ.

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐνσωματώμενα διακρίνομε καθ' ἑκάστη κι ἄλλα δυὸ κομμάτια τοῦ παλαιοῦ Βυζαντινοῦ τείχους: Τὸ ἓνα εἶναι δεξιὰ καθὼς μπαίνομε ἀπὸ τὴν κεντρικὴ εἴσοδο, δίπλα σχεδὸν στὸ Ρολόι· σχετικὸ γιὰ τὸ κομμάτι αὐτὸ σημεῖωμα ἔγραψε ὁ καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου Ἄ. Ὀρλάνδος στὰ Ἡπ. Χρονικά τοῦ 1930 καὶ τὸ χαρακτηρίζει πύργο. Τὸ ἄλλο κομμάτι βρίσκεται στὸ ἀνατολικὸ τμήμα τῆς Ἀκρόπολης τοῦ Κάστρου, ἐκεῖ πού τώρα ὑψώνεται τὸ τζαμί τοῦ Ἀρσλάν Πασᾶ. Τὸ κομμάτι αὐτὸ εἶναι μιὰ ολόκληρη πύλη καὶ θὰ εἶναι, συλλογιζόμεστε, πύλη τοῦ παλαιότατου βυζαντινοῦ Κάστρου καὶ τῆς Ἀκρόπολης του.

Καθὼς ἀνεβαίνεις ἀπ' ἔξω πρὸς αὐτὴ ἀπὸ κάποιον ἀνηφορικὸ στενὸ δρομάκο, πλησιάζοντας, μπορεῖς νὰ διακρίνεις δεξιὰ κι ἀριστερὰ στὰ τοιχώματα τῆς, ἀπὸ τὸ κατῶφλι τῆς ἴσαμ' ἀπάνου στὰ τόξα, δυὸ ἐγκοπές, δυὸ ὑποδοχῆς μέσα στὶς ὁποῖες γλυτροῦσε, ἀνεβοκατεβαίνοντας με κατὰλληλο μάγγανο, βαρεῖα καὶ σίγουρη κινητὴ θύρα, πού σφαλοῦσε καὶ προστάτευε τὴν εἴσοδο· ἂν ἀνεβεῖς ἀπάνου στὶς ἐπάξεις, θὰ ἴδεις ἀρκετὰ σημάδια (ἐγκάρσιες κυλινδρικές ὀπές καὶ ἄλλα) ἀπ' τὰ ὁποῖα μπορεῖς νὰ συμπεράνετε γιὰ τὸ μηχανισμὸ πού ἀνεβοκατέβαζε τὴν κινητὴ θύρα.

Τὴν πύλη αὐτὴ ἔχει σημειώσει καὶ ὁ Ἐφορος Βυζ. Ἀρχαιοτήτων Ἄ. Σιγγόπουλος στὰ Ἡπ. Χρονικά τοῦ 1926.

Εἶναι πιθανὸ ὅτι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο «ἀνακτίστηκε» ἀπὸ τὸν Ἄλῃ καὶ τὸ ἐσωτερικὸ φρούριο, τὸ Ἴτε-Καλέ, αὐτὸ πού περικλείει τὸ ἀνατο-

λικὸ τμήμα τοῦ Βράχου πού εἰσχωρεῖ βαθειὰ στὴ λίμνη μας: Τὸ πλάτωμα δηλαδὴ, ἀπάνου στὸ ὁποῖο ἦταν χτισμένη ἡ Μητρόπολη τοῦ Κάστρου πρὶν ἀκόμα οἱ Τούρκοι διώξουν τοὺς Γιαννιώτες ἀπὸ κεῖ, ὅπου μετὰ τὸ διώξιμό τους χτίστηκε τὸ Φετιγιέ τζαμί, ἀργότερα τὰ παλάτια τοῦ Ἄλῃ, καὶ—ἀλλοίμονο!—λίγο ἀργότερα, ὁ τάφος του.

Στὸ πλάτωμα αὐτὸ, τὸν καιρὸ πού ἔχτισε ὁ Ἄλῃς τὰ σαράια του, βρέθηκε, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Λαμπρίδης, κι ὁ τάφος τοῦ Πρελοῦμπου, τοῦ Δυνάστη αὐτοῦ τῶν Γιαννίνων στὸ 14ο αἰῶνα. Καὶ δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ λησμονοῦμε ὅτι, ὅταν ὁ Βοημοῦνδος ἦλθε, στὰ 1082 στὰ Γιάννινα, δὲν περιορίστηκε μονάχα νὰ ἰσχυροποιήσει τὴ μιὰ Ἀκρόπολιν τους πού βρῆκε, ἀλλὰ καὶ δευτέρη, σὲ ἄλλο μέρος τῶν τειχῶν «ἐρυμνοτάτην ἀνφοδόμησε».

3.—

Εἶναι πιθανώτατο, τὸ πρῶτο ξεκίνημα τοῦ Κάστρου τῶν Γιαννίνων νὰ χρεωστεῖται σὲ στρατηγικοῦς λόγους. Ὅταν ὁ Αὐτοκράτορας Ἰουστινιανὸς ἐφκίανε τὰ ἱεράσια οχυρωματικὰ ἔργα του, πού σκοπὸ εἶχαν νὰ ἐμπόδισουν τὴν κάθοδο τῶν βαρβάρων—κάστρα μικρὰ καὶ μεγάλα, στρατιωτικὸς σταθμοὺς, περιχαρακωμένα στρατόπεδα, πύργους, ἀκροπόλεις—, ἔργα πού τὲ παράλληλες γραμμές, ἀπὸ τὸ Ἀδριατικὸ καὶ τὸν Εὐξείνο κατέβαιναν ἴσαμε τὶς Θῆβες καὶ τὴν Πελοπόννησο, δὲν εἶναι δυνατό οἱ στρατηγοὶ του νὰ μὴν ἐπρόσεξαν τὸ μοναχικὸ αὐτὸ καὶ κοφτὸ στὰ νεὰ βράχο, πού ἡ λίμνη τὸν τριγύριζε τότε ολόκληρο σὰ νησί καὶ πού ταυτόχρονα ἦταν τόσο κοντινὸς στὴν ξηρὰ, καὶ νὰ μὴ τὸν οχύρωσάν καὶ τὸν μετέβαλαν σὲ προφυλακτήρια. Γύρω- γύρω ἀπὸ τὸ μικρὸ αὐτὸ κάστρο θάρχησε νὰ σχηματίζεται σιγά-σιγά μιὰ μικρὴ πολιτεία πού στὰ τέλη τοῦ 10ου αἰῶνα τὴ

βρίσκουμε να κατέχεται από τους Βουλγάρους και νάναι ξδρα Ἐπισκόπου Ἰωαννίνων (Ἠπ. Χρον. 1938 σελ. 45 καὶ ἐπ.). Στὸ μεσοδιάστημα αὐτὸ, πέρασαν ἀπὸ τὸν πολυπαθὸ ἰοῦτο τόπο πολλοὶ κατκτητῆς· κι ἀργότερα στὰ 1082 κατέβηκε ἀπ' τὰ Δυρράχιο ὁ Ἰταλο-νορμανδὸς Βαημοῦνδος πού βρῆκε ἐδῶ τείχη κι Ἀκροπόλεις. Στις ἀρχές τοῦ 13ου αἰῶνα εἶναι πιθανώτατο ὅτι γιὰ πρώτη φορά τὸ φρούριο πῆρε τὴ σημερινή του ἔκταση ἀπὸ τὸν πρῶτο Δεσπότη τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου Μιχαήλ, ὁ ὁποῖος τὸ «πολλίδιον ἀνήγειρε εἰς μόρφωσιν κάστρου.»

Ἐπειτα πέρασαν κι ἄλλοι κατακτητῆς, Σέρβοι, Ἀρβανῆτες, Φράγκοι· καὶ στὰ 1430 τὸ Κάστρο τοῦ Γιαννίνου συνθηκολόγησε μὲ ὄλες τις τιμὲς μὲ τοὺς Τούρκους· ὕστερα ἀπὸ δυὸ αἰῶνες οἱ Καστρινοὶ κακῶς ἐδιώχτηκαν ἀπὸ τὴν προστασία του.

Ὁ Τοῦρκος τώρα ἀπλώνεται σ' ὅλη τὴ Βαλκανικὴ καὶ φτάνει ἴσαμε τῆς πύργης τῆς Βιέννας· τὸ Κάστρο δὲ χρειάζεται πιά κι ἀρχίζει νὰ καταρρεῖ: Ψυχομαχεῖ. Ὅμως δὲν πεθαίνει. Ὁ Ἀλῆ-Μπαρούτας τοῦ μεταγγίζει καινούργιο αἷμα, καὶ τὸ Κάστρο ἀρχίζει ξανά νὰ ἀπειλεῖ καὶ νὰ βρέμεται.

Ἀνήσυχτα μηνύματα ἔρχονται κατόπι ἀπ' ὄλες τις μεριές: οἱ ραγιαῖδες σαλεύουν ἀπειλητικὰ. Τὰ βράδια τώρα ξανακλείνουν ἀπὸ νωρὴς εἰς βαρεῖες, οἱ πύργες, οἱ φρουροὶ πληθαίνουν δῶθε-κεῖθε, οἱ ἐπάλληλοι εἶναι γεμάτοι στρατιώτες. Οἱ Χριστιανοὶ ἀνίσχυοι καὶ φοβισμένοι περπατοῦν στὰ καλντερίμια του καὶ τὶς νύχτες μανταλώνουν καλὰ τις πύργες· μὰ ὀνειρεύονται δόξες παληές.

Τὸ Γιαννιώτικο ὅμως Κάστρο ἔχει τώρα χάσει ὅλη τὴ μυστηριακὴ γοητεία του, τὴν τόσο γνωστὴ καὶ τόσο προσφιλεῖ σὲ μερικοὺς πού αἰσθανότανε τόσο θέλητρο νὰ γυρίζουν, ἐρημικοί, στὰ στενὰ του σκοκιά, στὰ κα-

τακάθαρα καλντερίμια του, στὴν τόσο ἔλκυστική γι' αὐτοὺς ἀτμόσφαιρά του.

Τὸ βαθὺ χαντάκι πού τὸ ἀπομόνωσε ἀπὸ τὴν πόλι, ἰσοπεδώθηκε· τὰ δυνατὰ, τ' ἀνίκητα στήθια του τὰ τραυμάτισαν οἰκτρὰ ἀνοίγοντας δῶθε-κεῖθε τρόπους γιὰ εὐκολώτερη συγκοινωνία τὸ Ρολόι του βουβάθηκα, ραγίστηκε, ριμμάχτηκε· στίς πολεμιστρες του φύτρωσαν ἀγριόχορτα· κι ὁ κασμάς τοῦ ἐργάτη ξερρίζωσε κάποτε (1938) τὸ καλντερίμι του, τὸ τελευταῖο καλντερίμι τῶν Γιαννίνων.

4.—

(Lacrimae regum)

Ὁ σωλῆνας τοῦ νεροῦ ἔπρεπε νὰ περάσει ἀπὸ παντοῦ. Τὸ καλντερίμι, τὸ τελευταῖο καλντερίμι τῶν Γιαννίνων ἔσβυσε τότε ὀριστικά! δὲ θὰ τὸ ξαναφκειάσει πιά κανεὶς!...

Ἐκεῖ πού προσεκτικὰ κι ὑπομονητικὰ ὁ παληὸς τεχνίτης κάρφωσε στέρεα μέσα στὴ γῆ τ' ἄσπρα μυτερά λιθάρια, ἔπρεπε τὸ συντριμμένο χαλίκι κι ἀπάνω του πέρασε ἀμείλικτος ὁ ὀδοστρωτήρας πού τὸ ζούλησε καὶ τὸ σύνθλιψε καὶ τὸ πολτοποιῆσε· καὶ τὴ λιθαρένια ζύμη τὴ σκέπασε ὕστερα μὲ λεία καὶ στρωτὴ ἄμμο.

Ἐκεῖ πού γυάλιζε καθρὸ καὶ στέρεο τὸ λιθάρι, ἔπρεπε τὸ γῶμα πού τὰ ἰσοπεδώνει ὄλα· μὰ πού ὕστερ' ἀπὸ λίγο γεμίζει λάκκους καὶ σκόνη, λάσπη καὶ παγίδες, γιὰ βάσανο καὶ γιὰ καύμους τῶν νοικοκυράδων πού θέλουν πάντα «λάμπινους καὶ φέγγι-νους» τοῦ ὀβορροῦ καὶ τὶς αὐλές.

Κι ἐκεῖ πού ἄλλοτε ἀντηχοῦσαν βαρεῖα τὰ γερὰ παπούτσια μὲ τὰ χοντρά καρφιά, γεμάτα εἰλικρίνεια καὶ παρρησία, μπορεῖ καὶ γλυστράει τώρα, ἀθόρυβο καὶ σιωπηλὸ καὶ ὑπουλο τὸ λεπτεπίλεπτο σκαρπίνι μὲ τὸ λαστιχένιο τακοῦνι, καὶ τὸ ψηλὸ γοβάκι πού φκιάνει τὸ ψεύτικο μπῶδι καὶ ξεγελάει καὶ πλαγεύει.

Περνοῦσα ἄλλοτε συχνὰ ἀπὸ γνωστοὺς στενόμακρους δρομάκους τοῦ

Κάστρου, ὅπου τὰ σπῖτια, ἀνήσυχτα θαρρεῖς ἀκόμα καὶ φοβισμένα, στριμώχνονται κάτου ἀπ' τὴν προστασία τῶν ἐπάλληλων, κοντὰ στὴ γερὴ καὶ πλατειὰ ἀγκαλιὰ τοῦ τείχους τοῦ Φρουρίου, πού, ἀνίκητο καὶ φοβερό, ὑψώνονταν περήφανο γιὰ νὰ προστατέψει τὸν κάθε καιροῦ ἐξουσιαστή του.

Ἀπ' τοὺς δρομάκους ἐκείνους τοῦ Κάστρου τοὺς τόσο στενοὺς, πού νομίζεις πῶς, ἂν ἀπλώσεις τὰ χέρια σίγουρα θ' ἀγγίξεις τὰ πλευρά τους· κι ὅπου ὁ ἀέρας θαρροῦσε πῶς ἔμεινε ἴσαμε τώρα ἀκίνητος κι ἀνάλλατος ἀπ' τὰ παληὰ ἀκόμα χρόνια. Τόσο τὸ κάθε βῆμα ξυπνοῦσε παληοὺς ἀντίλαλους καὶ ζωντάνευε λησμονημένες ἱστορίες!... Γιοβοβολητὰ ἀλόγων καὶ κλαγγές ἀπὸ σιδερένιες πανοπλίες. Βαριὰ βήματα Νορμανδῶν καὶ βούκινα Βυζαντινῶν κι ἄλλαλαγμούς Σλαῶν κι Ἀρβανητῶν καὶ Φράγκων καὶ Τούρκων—ἀγωνίες καὶ λαχτάρεις πολιορκημένων, προδοσίες καὶ σκοτεινὰ δράματα—πορφύρες καὶ κατάχρυσες κορώνες, φρίκες κι ἀπελπισίες μπουντρομιῶν· ματωμένα σύνεργα καὶ καταδίκες, δόξες καὶ μεγαλεῖα.

Δοῦκες καὶ Δεσπότες, Βασιλιάδες καὶ τυχοδιώκτες, Βεζύρηδες καὶ Τυράννοι. Μυρουδιές ἀπὸ θειάφι καὶ μαννούτη, ἀρώματα ἀπὸ θυμιάμα καὶ λιβάνι.

Μέσα στὰ στενὰ αὐτὰ, ὁ μοναχικὸς διαβάτης αἰσθανότανε τὸν ἑαυτὸ του σὰ βουτηγμένο ὀλότελα μέσα στοὺς καιροὺς πού πέρασαν· τόση ἐκεῖ σιγὴ καὶ τόσο ἡμίφως, τόση σκιά καὶ ψυχράδα κυριαρχοῦσε! Κι οἱ ὀμιλίες πού τὶς ἄκουγες νὰ βγαίνουν, μουντὲς κι ἀπόμακρες ἀπ' τὰ μαντζάτα καὶ τοὺς ὀβορροὺς καὶ τὰ χαγιατῖα τῶν σπιτιῶν, πού εἶναι ἔτοιμα θαρρεῖς νὰ σμίξουν μὲ τ' ἀντικρυνὰ τους, στὴν ἐρεθισμένη του φαντασία φαίνόντουσαν σὰ φωνές ἀπὸ τὰ περασμένα: πολεμικὲς ἰαχές κι οἰμωγὲς καταδίκων, ψαλμῶδες καὶ ὕμνοι, θυμοὶ κι ἀπελπισίες.

Μιὰ μυρουδιά ἀπὸ περγαμινὴ κι ἀπὸ κερὶ κι ἀπὸ θυμιάμα γέμιζε τὸν ἀέρα.

Καὶ μοναχὰ ὁ οὐρανὸς, στενὸ λουρίδι στίς στέγες τῶν σπιτιῶν, κατάρθωνε μὲ τὴν γαλάζια ἀπεραντώσωνη του νὰ σὲ πείσει πῶς δὲ ζοῦσες κι ὁ ἴδιος, σ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς πού πέρασαν, καὶ μὲ τὴ σκέψη τῆς γαλήνης καὶ τῆς ἐλπίδας πού συμβολίζει, στάλαζε στὴν ψυχὴ σου τὴν πρήγορη ἰδέα τῆς αἰωνιότητος καὶ τοῦ ἀπέιρου.

5.—

Οἱ πέπλοι πού ρίχνουν τὰ χρόνια καθὼς περνοῦν καὶ φεύγουν ἕνα-ἕνα, σ' ἐκεῖνα πῶχουν πιά περάσει, σκεπάζουν καὶ σβύνουν θαρρεῖς ἀπὸ πάνω τους κάθε τί τὸ πρόστυχο καὶ τὸ χυδαῖο, τὸ συνειθισμένο καὶ τὸ καθημερινὰ κουραστικό. Κι αὐτὰ ἀκόμα τὰ σκοτεινὰ κι ἄγρια δράματα τῆς ἱστορίας, ἀπὸ τὴν παλαιότητα παίρνουν κάτι τὸ θρυλικὸ κι ἀπόκοσμο κι ἀποκτοῦν μιὰν ἀκατανίκητη ἔλξη καὶ μιὰ παράξενη γοητεία.

Καὶ μεταβάλλονται ὄλα σὲ θρύλους καὶ παραδόσεις, πού κάθε μιὰ γενιά τοὺς φυλάει καὶ τοὺς παραδίδει ἀμετάβλητους στὴ γενιά πού τὴν ἀκολουθεῖ, σὰν κάτι τὸ πολύτιμο· σὰν πῶς παραδίδεται ἕνα πετράδι, ἕνα διαμάντι, ἕνα παληὸ χειρόγραφο, ἕνα παληὸ εἰκόνημα, κάποιον φοβερὸ μυστικὸ: ἀστεῖρευτες πηγὲς ἀναμνήσεων κι ἱστορίες πολλῶν αἰώνων.

Τὸ καλντερίμι ὅμως ἔσβυσε τώρα πιά ὀριστικά ἀπ' τὰ στενὰ τοῦ Κάστρου. Κι ὁ ἀντίλαλος τῶν βημάτων του, δὲν θὰ βοηθήσει πιά τὸ μοναχικὸ διαβάτη νὰ χάσει τὸν ἑαυτὸ του, νὰ σβύσει τὸ σῆμερα καὶ νὰ βουτηχτεῖ ὀλάκερος μέσα στὸ θρύλο καὶ τὴν παράδοση καὶ τὴν ἱστορία· δὲ θὰ τὸν βοηθήσει πιά νὰ μπορέσει νὰ ξαναζωντανέψει τὴν ψυχὴ τῶν περασμένων: τὸ παληὸ τραγοῦδι καὶ τὸν παληὸν ἀχὸ· τὸ θαυμαστὸ κεντίδι καὶ τὸ ὑφάδι τ' ἀργαλειοῦ· τὸ σκαλιστὸ

τό ξύλο και τό παληό τό τζιοβαίρι
και τό παληό εικόνημα.

Αυτά, πού ίσως νάτανε πραγματι-
κά πιό ώραία και πιό ζωντανά και
στερέα και πρωτότυπα κι άληθινά,
άπ' τά σημερινά παιδιά του δδοστρω-
τήρα πολιτισμεθ' μά πού ίσως και
νά φαίνωνται τέτοια στά μάτια του
νοσταλγοθ διαβάτη. Γιατί οι πέ-
πλοι πού ρίξαν άπάνου τους τά χρό-

νια πού πέρασαν, ίσως τά παρουσιά-
ζουν στά διψασμένα μάτια του σά
μέσα σέ θαυμαστό όνειρο : χωρίς τίς
μιζέριες τους, τίς μονοτονίες τους,
τίς άθλιότητές τους και κάποτε τίς
φρίκες τους :

'Ωραία, θρυλικά, παραμυθένια,
ήρωικά !...

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

ΝΟΣΤΑΛΓΙΕΣ

Γκρίζο τοπίο πού φεύγει
γλυκά μέσ' τή βραδυά,
τό σχέδιο σου έχει μείνει
σέ κάποιά άθωα καρδιά.

"Εφυγα άπ' τή γαλάζια
σου άχλω κι άπ' τό στενό
δωμάτιο πού εύωδοοσε
άρωμα έαρινό.

Τάχα θά μείνω πάλι
στον κήπο μου έτσι άπλά
ένώ θά ψιθυρίζουν
τά φύλλα χαμηλά.

Ριγοοσα όταν περνοοσα
τά πράσινα κλαδιά.
Ήταν τόσο γαλάζια,
τόσο χλωμή ή βραδυά.

Κύριε, νά κοιμηθοομε
στοθ κήπου τή φτελιά
μας όταν πλάϊ στο δρόμο
θά πέφτει άθωα βραδυά.

ΜΙΧ. ΓΑΚΗΣ

ΝΙΚΟΥ Β. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

ΟΙ ΓΑΜΟΙ ΣΤΑ ΣΟΥΛΙΩΤΟΧΩΡΙΑ

'Από τό το σέ τόπο τά ήθη και έθι-
μα διαφέρουν, ώς γνωστό, και με
τήν πρόοδο μάλιστα και τον ψευτο-
πολιτισμό της εποχής μας εξαφανί-
ζονται λαμπρές συνήθειες κι αλλοιώ-
νονται ώραία ήθη του παλιού καλού
καιρού. Στην περιφέρεια των Σουλιω-
τοχωριών όμως ακόμη διατηρούνται
άγνοί οι καλοί τρόποι, οι φρόνιμες
συνήθειες και τά χτριωμένα έθιμα
σ' όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής
ζωής και ιδιαίτερα στο γάμο. Αυτές,
λοιπόν, τις Σουλιώτικες συνήθειες θά
μεταφέρω έδω, γιατί μου φαίνεται
πώς αντικαθρεφτίζουν την άγνότητα
και την καλωσύνη των ανθρώπων
της παλιότερης εποχής, χωρίς έπι-
τήδευση και ήθοποιία και δίχως κάλ-
πικες φιλοφρονήσεις κι άνοστα κομ-
πλιμένα.

ΓΕΝΙΚΑ. 'Ο γάμος — πού λέγεται
και «χαρά», — παλιότερα στο Σουλι
(δέν έννοώ έδω μονάχα τά 4—5 χω-
ριά του Σουλιού, αλλά και τά γύρω-
γύρω μ' αντιπροσωπευτικώτερο τό
μεγαλύτερο άπ' όλα τό Πόποβο, δέν
ήταν διόλου υπόθεση γαμπρού και
νύφης αποκλειστικά. Τούναντίον. 'Ο-
λα ρυθμιζονταν άπ' τους γονείς των
μελλονόμφων. 'Ο πατέρας του γαμ-
πρού φρόντιζε νά βρει την κατάλλη-
λη νύφη για τό παιδί του, από «σδί»
καλό πρό παντός, πού ν' άντάπο-
κρίνεται πρός τό δικό του, κι όταν
συμφωνούσε με τό συμπεθερό κι έ-
διναν «τό λόγο», τότε πιά ανακοίνω-
νε και στο παιδί του την άπόφαση
και τ' άρραβώνιαζε μάλιστα καμιά
φορά χωρίς καν τό παιδί νά ρωτηθει.
Τό ίδιο συνέβαινε και με τή νύφη, π'
όταν τύχαινε νά ρωτηθει από τή μάν-
να, από σεμνότητα κι από ντροπή,
δέν άπαντούσε φανερά, αλλά με τό

στερεότυπο «ό,τι πεί ό πατέρας και
τ' άδέρφια μου».

Δέν ήταν άλλως τε αδύνατα τά
συμπεθεριά από πολύ μικρή ηλικία
των παιδιών κι άκόμα άπ' τον καιρό
πού οι γυναίκες δυό γνωστών ή δυό
φίλων ήταν. Έγκυες !, Στα γλέντια συ-
νήθως κι' άπάνω στα κέφια, έλεγεν
ό ένας στον άλλο : «Γενομέστε συμ-
πεθεροί άν κάμωμε παιδί ό ένας, κο-
ρίτσι ό άλλος;» «Και δέν γενομέστε»,
ήταν ή άπάντηση. «Τόκα, λοιπόν» και
τά χέρια των φίλων σφίγγονταν μ'
έγκαρδιότητα. "Αν τά πράγματα έρ-
χονταν κατ' εύχην, τό συμπεθεριό εί-
χε γίνει !!

Γάμοι από αίσθημα, μάλλον πρέ-
νά παραδεχτοομε ότι δέν γίνονταν.
Τ' αίσθητά ήθη στα χωριά αυτά κι
ή ιδιάζουσα προσοχή πού δίνουν στο
ζήτημα της τιμής καθός και τό στε-
νό περιβάλλον, απέκλειαν τή δημι-
ουργία αίσθηματος άνάμεσα στους
νέους και τις νέες. Σπάνια τύχαινε
ν' αγαπήσει κανένας καμιά και σέ
περίπτωση άρνήσεως των συγγενών
της, άν του τώλεγεν ή περδικούλα,
περιφρονοοσε τά έπακόλουθα και
τους κινδύνους και την άπήγαγε,
πολλές φορές μάλιστα και παρά τή
θέληση της νέας.

—'Οπως όταν ό άνταγωνισμός
στις φάρες του Σουλιού ήταν δέξς,
στην έκλογή της νύφης μεγάλο ρόλο
έπαιζε κι ό αριθμός των άρρένων συγ-
γενών από τό σδί της καθός κι ή
πόλεμικότητα κι άντρειοσύνη τους,
(έχει τόσα ντουφέκια τό σδί της—
έλεγαν) έτσι κι άργότερα με τις συγ-
κρούσεις τις διαρκείς και με τις προ-
στριβές εϊτε με τους Τούρκους της Τσα
μουργιάς εϊτε με τις άνταγωνιζόμε-
νες φάρες, πάντα έδιναν κάποια προ-

σοχή και σημασία στα «ντουφέκια» που διέθεταν οι συγγενείς της νύφης.

—Στό διάστημα της μνηστείας, που κατά μέσον όρο διαρκεί έξη ως δέκα μήνες, ή άρραβωνιασμένη κοπέλλα όχι μόνο δένδέχεται τήν επίσκεψη του μνηστήρα της, αλλά τούναντίον δέ μιλάει καν με τους πλησιέστερους συγγενείς του. "Αν τύχει κι έπισκεφτεί τό σπίτι της, σέ κανένα γιορτάσι, πατέρας ή ήλικιωμένος άδερφός του γαμπρού, ή άρραβωνιασμένη νέα δέ θά έμφανιστεί και θ' άποφύγει νά τους άντικρύσει. Στή στράτα άν τό φέρι ο διάβολος κι άπαντηθεί με τόν άρραβωνιαστικό της, σίγουρα θ' αλλάξει δρόμο!

—Προίκες σέ χρήμα, σέ ζωντανά ή σέ χτήματα στα Σουλιωτοχώρια δέν έδιναν κι ούτε δίνουν στίς κοπέλλες οι γονείς, πλην τών ειδών ρουχισμού, τά χοντρά και τά λιανά σκουτιά, όπως τά λέν (χοντρά είναι τά στρώματα, οι βελέντζες, οι χασιές κλπ. λιανά οι φορεσιές και τ' άλλα).

—Σ' όλο τό διάστημα που γίνεται όγάμος, —δηλαδή δλητήν Κυριακή, γιατί συνήθως Κυριακή παντρεύονται— ή νύφη που στέκετα μπροστά από τό «γοίκο» της, καμαρώνει, δηλ. κάνει, τιμής ένεκεν, ύποκλίσεις πρός τους παρισταμένους με μισόκλειστα πάντοτε τά μάτια! Τελευταία τό έθμο αὐτό τείνει νά καταργηθεῖ, κι' έτσι γλυτώνει άπ' τήν κουραστική όρθοστασία ή νύφη, άπ' τ' άδιάκοπο κεφαλοκούνημα και τό ύποχρεωτικό κλείσιμο τών ματιών της.

—Στό τέλος του γάμου οι καλεσμένοι, λίγο πριν φύγουν, όφείλουν νά εύχηθοῦν στή νύφη και νά τήν κεράσουν—χρήματα βέβαια—αὐτή δέ ύποχρεούται άπ' τή συνήθεια σέ χειροφίλημα όλων γενικώς, μικρών ή μεγάλων, που θά τή συγαροῦν.

—Μετά τό γάμο τά δώρα της νύφης πρός τους συγγενείς και φίλους του γαμπρού δίνονται άπ' τήν ίδια, που φιλεῖ κιόλας τό χέρι τους.

Στους άντρες συνήθως χαρίζονται

σακκούλια ή κάλτσες, σπανιότερα πουκάμισα, στίς γυναίκες μαντήλια ή κάλτσες (πατοδνες) και στα παιδιά που πηγαινουν σχολείο σάκκες για τά βιβλία τους (σακκούλες).

—Κυρίως ό γάμος αρχίζει από τό Σαββατόβραδο. Στα Σουλιωτοχώρια στό σπίτι της νύφης τό Σαββατόβραδο γίνεται τό καλλιέρν γλέντι, ενώ στό σπίτι του γαμπρού τό πιό άνοιχτό και θεαματικό γίνεται τήν Κυριακή τό βράδυ. "Αντίθετα σ' άλλα χωριά—στό Τσάμικο—τό σπίτι της νύφης γλεντάει τήν Κυριακή βράδυ. τότε που αὐτή θά έχει φύγει πειά, και τοῦτο από λόγους μάλλον ψυχολογικούς για νά διασκεδάσουν τή λύπη και τή στενοχώρια τών συγγενών της από τό χωρισμό,

—Παληότερα τήν Πέμπτη μεσημέρι, πρὸ της Κυριακής του γάμου, στό σπίτι του γαμπρού ό βλάμης έστηνε τό μπαϊράκι (σημαία) με τρία μήλα στον ξύλινο σταυρό, που είναι στήν άκρη του κονταριού, και με τρεις ντουφεκιές. Και τώρα ακόμα τό έθιμο διατηρεῖται.

* *

Ο πατέρας ή άλλος συγγενής του γαμπρού, συνεννοούμενος με τους συγγενείς της νύφης, «κόβει» (όρίζει) τήν ήμέρα του γάμου. Μιά βδομάδα πριν τό γάμο στό σπίτι του γαμπρού ψήνουν μικρές σταρένιες κουλουριές, που άντιπροσωπεύουν τίς προσκλήσεις τών πόλεων, και που θά σταλοῦν ως κάλεσμα στους συγγενείς και φίλους του γαμπρού «δξω χωρισού», ώστε οι ενδιαφερόμενοι νά έχουν ειδοποιηθεί έγκαίρως. Μέσα στο χωριό τά καλέσματα συνήθως δίνονται τήν Πέμπτη. Γίνονται όμως και γάμοι χωρίς καλέσματα και «κανίσκια», όποτε μπορεί νά πάει κανένας έλεύθερα και δίχως ύποχρέωση.

—Όλη τή βδομάδα πριν τό γάμο στα σπίτια τών μελλονύμφων περετώδης κίνηση. Γυναίκες και κοπέλλες τραγουδώντας κουβαλοῦν από

τό λόγγο ξύλα—που θά χρειαστοῦν στο γάμο—με χρωματιστά μαντήλια στα ζαλίκια, ή βοηθοῦν στίς προετοιμασίες και τίς τελευταίες φροντίδες της τή μελλονύφη.

—Τήν Πέμπτη από τό σπίτι του γαμπρού άδερφή ή άλλη στενή συγγενής του φέρνει από τήν Παραμυθιά τήν πολύχρωμη και περίτεχνα σκαλισμένη «κασσέλα» (στενόμακρο μπαούλο) και τά νυφιάτικα τσαρούχια ή παπούτσια της νύφης. Ο γάμος πίνεται από τήν Πέμπτη τό βράδυ. "Υστερα από φαγοπότι στό σπίτι του γαμπρού, π' αρχίζει με τίς εύχές στους γονείς του με τό «καλορρίζικα, καλά τελειώματα, νά προκόψουν και σ' άποδέλοιπα», ένας αριθμός τών πιό στενών συγγενών του, που κύμαίνεται από 11 ως 25 —πάντα μονοί— ξεκινάει μια δυό ώρες νύχτα για τό σπίτι της νύφης. Πάλι από τήν πιό στενή συγγενή του γαμπρού κουβαλιέται ή κασσέλα, ή κουλούρα (ψωμί άσπρο-πλαστάρι) τό νυφιάτικο φουστάνι, κεντημένο με ότράδες και μεταξωτές κλωστές, τά φουντωτά τσαρούχια ή τά λουστρινένια παπούτσια κι άλλα δώρα, μ' άφθονα ζαχαρωτά στήν κασσέλα. "Ισάριθμοι περίπου συγγενείς της νύφης ύποδέχονται στό σπίτι της τους συμπεθέρους, χαιρετιοῦνται, άλληλοευχιοῦνται και τό οὔζο καταπίνεται σά νεράκι. "Ακολουθεῖ γλέντι, που τίς περισσότερες φορές σβύνει με τά πρώτα χαμογέλια της χαραυγής. Περιττό νά σημειώσωμε πως στό γλέντι της Πέμπτης (στήν κουλούρα όπως λέν) οὔτε ό γαμπρός οὔτε ή νύφη μετέχει, ή δεύτερη μάλιστα οὔτε καν έμφανίζεται.

—Τό Σάββατο οι συγγενείς του γαμπρού και της νύφης δέχονται τά «κανίσκια» (δώρα), που είναι συνήθως κρέας, ψωμί άσπρο, πατάτες, φασόλια, ρύζι κλπ. ή και χρήματα ακόμα. Τά κανίσκια ποικίλλουν ανάλογα με τό βαθμό της συγγενείας, τό δεσμό της φιλίας και τήν οικονομική δυναμικότητα του κολεσμένου.

"Αποβραδύς, μαζεύονται για γλέντι οι στενότεροι συγγενείς στήν αρχή, που καμιά φορά βοηθοῦν ή αναπληρώνουν κιόλας τους πολυάσχολους γονείς κι άδέρφια του γαμπρού, και σιγά-σιγά οι άλλοι καλεσμένοι. Τό οὔζο, που σέ μεγάλη ποσότητα έχει αγοραστεί από τό αστικό κέντρο [μέσος όρος 30 ως 60 όκ.] κι ή έξασφάλισή του άποτελεῖ τό κυριώτερο ζήτημα για τό γάμο, έχει τήν τιμητική του. Οι μεζέδες είναι άφθονοι σέ κρέατα, που έχουν σφαγει τ' άπόγευμα, σέ τυριά, που τό κάθε σπίτι διαθέτει και σ' ό,τι άλλο έκλεκτό πρᾶγμα όρεχτεί ή δύστροπη παρέα, μιά που ή μέρα τό καλεῖ. Μ' ένα λόνο δάλα γίνονται θυσία. Και σαν τό οὔζο κι αρχίσεινά λύνει τίς γλώσσες, πάει κι ή συστολή στήν μπάντα ...

—"Αίντε τώρα, μωρέ παιδιά, πάρτε και κανένα τραγουδάκι, άκούγετ' ή φωνή του γεροντότερου.

Και κανένας βέβαια δέ βρίσκειται που νά θέλει νά χαλάσει τό χατήρι του γέροντα. Αρχίζουν τότε τά τραγούδια ή τό παίρνουν λίγο εκείνα τά έρμα τά λαλούμενα [τά βιολιά], έτσι «λίγο βαρεία και κοφτά» ή «σιγανά και ταπεινά», ανάλογα με τό τραγουδι, άν είναι της τάβλας ή του χορού. Πρωτεύουσα θέση έχουν τά παληκά τραγούδια, που έξυμούν τήν άντρεϊο σήνη και τήν πατριδολατρεία, τήν αγάπη για τή λευτεριά, και για τό ώραϊο και μετά τ' άλλα «στή νεολαίας».

Κορίτσια 'πό τά Γιάννενα—

Γρηά Τζαβέλλαινα,

Νυφάδες 'πό τό Σούλι.

Τά μαῦρα νά φορέσετε

στά μαῦρα νά ντυθῆτε.

Τό Σούλι θά χαρτσωθεί

χαράτσι θά πληρώσει.

Τζαβέλλαινα' σαν τάκουσε

βαρεία της κακοφάνη

Πέρνει και ζώνει τ' έρματα

κι άρπάζει τό ντουφέκι.....

"Η: Πως ήσουν, πως κατάντησες

καῦμένο Κακοσοῦλι ...

"Η: "Ο Κωσταντής κι' "Αλέξαντρος

κι ο μικροκωσταντάκης
τρείς χρόνους έγκιζέραγε
νά βρει καλή γυναίκα.
Ήδρε ψιλή, ηδρε λιανή,
ηδρε καγκελοφρύδα.

Τρείς χρόνους φκιάχνει τό προικίο
και τρείς τό πανωπροϊκι
και τὰ λιανά της τὰ σκουτιά
λογαριασμό δέν έχουν....

Κι άλλα πολλά : τοῦ Μπότσαρη,
Ἀνδρούτσου, τὴν Μπούλκω, τοῦ Με-
σολογγιοῦ ...

Ὅσο μεγαλώνει τό κέφι, τόσο τὰ
τραγουδία γίνονται ἀδιάκοπα, ὡς τὰ
ξημερώματα. Γλεντάν, τραγουδάν,
χορεύουν, πρὸ παντός πίνουν κι' εὐ-
χιοῦνται μεταξύ τους.

—«Βίβα και στὰ δικά σου», [σὲ ἀ-
νύπαντρο].

—«Βίβα και στῶν παιδιῶν σου νά
χαροῦμε», [σὲ πατέρα].

Κι οὔτε λείπει πάντα τό χιοῦμορ
και τὰ πειράγματα σ' αὐτὲς τίς ἐκ-
δηλώσεις.

—«Βίβα και στὸ γάμο τῆς... πεθε-
ρᾶς σου!»

«Βίβα και νά πεθάνης ἄρρωστος
και γκαβός!»

Τὸ γομπρὸ τὸν ξυρίζουν τὴν Κυ-
ριακὴ κατὰ τό μεσημέρι, ἐνῶ ὁ χορὸς
τῶν γυναικῶν τοῦ τραγουδαί λιγάκι
ἀνάμερά του.

Ξουράφι, Ξουραφάκι.
διάβα ποῦθε διαβαίνεις
και τρίχα μὴ μ' ἀφίνεις.
Γιὰ εἴντε γιῆ μου εἴντε
και σέλλωσέ μ' τὸ γρίβα,
βάλτοῦ ἀσημένια σέλλα
βάλτοῦ ζιντζιά χρυσᾶ ...

Ἡ φροντίδα γιὰ τό γρίβα εἶναι γι-
ατὶ παληότερα ὁ γαμπρὸς πήγαινε
καβάλλα σὲ ψάρο ἄλογο [γρίβας].

Στὸ στόλισμα τῆς νύφης οἱ γυναί-
κες τραγουδάν :

Γιὰ κοῦσε κυρὰ νύφη,
τί λέει τ' ἅγιο Βαγγέλιο.
Τι λέει τ' ἅγιο Βαγγέλιο,
τί μαλο γάει τό γράμμα.

Αὐτοῦ ποῦ πᾶς παιδί μου,
χρόνια πολλὰ νά ζήσεις,
ν' ἀσπρίσεις νά γεράσεις
ἄσπρα μαλλιά νά βγάλεις... (1)

—Τὴ νύφη τὴν πέρνουν τ' ἀπόγε-
μα. Ἄν ἡ στέψη γίνεϊ στὸ σπίτι της
ἢ στὴν Ἐκκλησίᾳ, τότε ἡ παρουσία
τοῦ Κομπάρου [νουνοῦ] εἶναι ἀπα-
ραίτητή. Γι' αὐτὸ ὁ βλάμης μὲ τό
μπαϊράκι, ὁ γαμπρὸς, οἱ γυναῖκες
και μερικοὶ ἄντρες ὑποδέχονται τό
νουνό, ποῦ κι' ἐκεῖνος ξεκινάει ἀπὸ
τό σπίτι του. Τὴ στιγμή τῆς συναντή-
σεως ὁ χορὸς τῶν γυναικῶν τραγου-
δαί :

Ἐ! κύριε Νουνέ—κι ἀειτιμημένε,
νά σοῦ ζοῦν τ' ἀναδεχτούρια,
νά σοῦ ζοῦν και νάπροκόβουν.

Τὰ στεφάνια τοῦ νουνοῦ μας
οὔτε δῶ οὔτε στὴν Πόλη.

Τὰ κεράκια τοῦ νουνοῦ μας
οὔτε δῶ οὔτε στὴν Πόλη...

Ἄφοῦ κεραστεῖ ὁ νουνὸς κι οἱ πα-
ρακοῦμπარი στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ,
τότε πιά ξεκινᾶν ὅλοι μαζί—[τὸ ψι-
κι=γαμήλιος πομπή] γιὰ νά πάρουν
τὴ νύφη. Προηγείται ὁ βλάμης μὲ τό
μπαϊράκι, ἀκολουθεῖ ὁ παπᾶς, ὁ
γαμπρὸς ποῦ περιστοιχίζεται ἀπὸ
τοὺς συγγενεῖς του, κι ἀμέσως ὁ χο-
ρὸς τῶν γυναικῶν ποῦ τραγουδαί :

Ποῦ πᾶς περιστεράκι μου
Ποῦ πᾶς αὐτὴ τὴν ὥρα;
Πάω γι' ἀθάνατο νερό,
Νά πιῶ νά μὴ πεθάνω....

(ἀκολουθεῖ)

1) Στὸ κεφάλι ἡ νύφη φορεῖ «τὸ μαχα-
μά», ἄσπρο πέπλο κεντημένο ὀλόγωνα μὲ
χρωματιστὲς και χρυσὲς πούλιες.

Παληότερα φορεῖτε και «τὴ φέστα» κάτω
ἀπὸ τὸ μαχαμά. Ἡ φέστα εἶναι ἕνα εἶδος
καπέλλου και σκούφου, ἀπ' ὅπου ἦταν κρεμα-
σμένα χρυσᾶ νομίσματα, ποῦ σκέπαζαν τό
μισὸ μτωπο και τὰ πλάτος, ἐνῶ στὸ μήκος ἐ-
φαιναν οἱ ὄχι χροιάσεις.

Στὸ στήθος τῆς ἡ νύφη φέρει τὴ χανάκα
τῆς τοκάδες, τὰ γαρύσια, τὰ κλεισοζώναρα κι'
ἄλλα ἀσημικά λαϊκῆς τέχνης.—

Ἀπὸ μῆνα σὲ μῆνα

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

ΤΑ ΘΑΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Ὁ φίλος συνεργάτης τῆς στήλης αὐτῆς, ποῦ
κάθουνα μαζί του στὸ ἐξοχικό καφενοδάκι,
μοῦ πρόσφερε τὴν ἐφημερίδα προστάζοντας
μὲ νά διαβάσω ἕνα κομμάτι στὴν παρילογο-
τεχνικὴ στήλη, ποῦ τὸ σημάδεψε μὲ τό δά-
χτυλό του.

—Διάβασε σὲ παρακαλῶ, αὐτὸν τὸν ἐπικη-
δειο...

—Ἄξιζε, τάχα, τὸν κόπο νάφήκει κανεῖς
τό γάμο γιὰ νάσοληθεῖ μὲ τὰ θλιβερά μι-
κροπράματα τῆς ζωῆς...

Γιατὶ γάμος, σωστὸ πανηγύρι γίνεταν στὸν
οὐρανὸ τὸ ἀνοιξιὰτικο ἐξέγιο δειλινοῦ. Στὸ
μυθρὸ μάκρος χρυσὲς γομῆδες σταύρωναν τό
διάστημα και τὰ ποδοβολητὰ τῶν ἄλλογων κι
οἰήχοιτῶν σαλιγγῶν, ποῦ ἀκολουθοῦσαν τοὺς
μαύρους καρβαλλάρηδες, καβάλλα σιάτια, τρῶν
ταζαν τὴ γῆς...

—Διάβασε σὲ παρακαλῶ...

Διάβασα. Ἦταν ἕνας λόγος, ποῦ εἶχε ἐκ-
φωνήσει κάποιος στὴν κηδεῖα γνωστοῦ συμ-
πολίτη.

Ὁ φίλος συνεργάτης τῆς στήλης αὐτῆς, ποῦ
μὲ προσκοινοῦσε μὲ προσοχὴ ὅλη τὴν ὥρα
ποῦ διάβαζα, μοῦ ἀπέτεινε μιὰ ξοφνικὴ και
κάπως ἀνεπάντητη ἐρώτηση :

—Λοιπὸν, ἡ ἐντύπωσή σου;

—Γιὰ τί πράμα ; Γιὰ τὸ ὕψος, γιὰ τὴ μὲρ
φή, γιὰ τὸ περιεχόμενο;

—Ὅχι. Πῆς μου εἰλικρινῶς, ἂν μπόρεσες
νάναγνωρίσεις τὸ πρόσωπο, ποῦ σκιαγραφεί-
ται.

—Γιὰ νά εἶμαι εἰλικρινῆς, πρέπει νάπαν-
τήσω ἀρνητικῶς.

—Γιατὶ, ἀγαπητέ μου, νά μὴ μπορεῖς ; Ὁ
ἐπικηδεῖος εἶναι γενᾶτος ἀπὸ λεπτομέρειες
καὶ προσμοιώσεις. Ἀκόμα και σκέψεις γιὰ
τὸν ἀνθρώπινο προσορισμὸ ἔχει. Ποτές ζω-
γράφος δὲ ζωγράφος τοῖο μὲ φανταχτιό-
ρα χρώματα και κομμάτι φορὸ λογοτέχνης δὲ
σκηνοθέτης πρόσωπο μὲ μεγαλύτερη ἀκριβεία.
Τὶ συμβαίνει λοιπὸν;

Μήπως ἦσονται ἀσηχημένους ; Γιὰ ξαναδιάβα-
σε, σὲ παρακαλῶ, και κῦτταξε νά συγκεντρώ-
σεις τὴν προσοχὴ σου.

Ξαναδιάβασα και συγκέντρωσα, ὅσο μπο-
ροῦσα, τὴν προσοχὴ μου. Ὁ ἐπικηδεῖος ἦταν
πραγματικῶς πλούσιότατος, μὰ ἀπὸ τὸ ξανα-
διάβασμά του δὲ μοῦ δόθηκε ἡ εἰκόνα τοῦ
γνωστοῦ μου προσώπου.

—Λοιπὸν ; μὲ ερώτησε ἀνοπόμενα ὁ καλὸς
φίλος.

—Μάταια πύσισσ. Δὲ μπορῶ νάναγνω-
ρίσω στὰ λόγια του τὸν πολὺ γνωστὸ μου
νεκρὸ. Στοιχηματίζω, μάλιστα, πὸς κι ὁ ἴ-
διος ἂν σηκωνόταν ἀπὸ τὸ φέρετρό του, δὲ
θα θεωροῦσε ὑποχρέωσή του νά εὐχαριστή-
σει τὸν ἄνωγό του, γιατί ἀλλοστὰτα, δὲ θα
ἐμποτευόταν κἄν, πὸς ἐγκομιάζει αὐτὸν...

—Ἔτσι εἶναι, χωρὶς καμμιάν ἀμφιβολία...
ἀναστενάξε ὁ φίλος συνεργάτης τῆς στήλης
αὐτῆς. Λοιπὸν, ἀγαπητέ μου, οἱ ἐπικηδεῖοι—
κι αὐτὸ εἶναι τὸ συμπέρασμά μου—εἶναι τὸ
μεγαλύτερο κακὸ τοῦ προφορικοῦ μας λόγου.
Ὅλοι βγάζουν ἐπικηδεῖους. Ὅλοι θεωροῦ-
νε ὑποχρέωσή τους νά νεκρολογοῦνε. Φαντά-
ζονται, πὸς ἡ ἐκδήλωση τοῦ πένθους και
τῆς θλίψης τους εἶναι ὀλόγος. Καίτιποτα πέρισ-
σότερο ἀπὸ λόγος. Κοι λένε, λένε, λένε...

Ἄν μᾶς ἔλεγαν τέλος πάντων, πὸς προκά-
ται γιὰ ἕναν γιὰτὸ ἢ γιὰ ἕναν δάσκαλο ποῦ
πρόσφερε πολλὰς υπηρεσίας στὸν τόπο του,
θα εἶχαμε προστά μας ὀπωσδήποτε μιὰ σε-
μνὴ εἰκόνα. Μὰ τοῦτοι ἐδῶ πύζουνε τὸ ὄ-
λο τῆς μακροῦνης θανατηφόρου ἀρρώστιας. Ὅ-
πως ἐκείνη ἀλλοιώνει βαθιά τὴν χαρακτηρι-
στικὰ τοῦ προσώπου, ἔτσι και τοῦτοι παραμορ-
φώνουνε σὲ τέτοια βαθμὸς εἰς ἰδιότητες τοῦ
χαρακτῆρα, ποῦ μᾶς παρουσιάζουνε στὸ τέ-
λος ἕναν ἄνθρωπο ὄχι καλύτερο ἀπὸ τὸν
πραγματικὸ—οὐδὲ ἐπὶ τέλους ὡς ἕνα σημεῖ-
ο θα μποροῦσε νά δικαιολογηθεῖ ἀπὸ τὴ
στιγμὴ, τὸ περιβάλλον— μὰ ὀλότελα ἀλλα-
μένο, ποῦ τὰ ἐλαττώματά του γίνονται προτα-
ρηματα. Ἔτσι, δέν ἔχουμε καμμιάν ἀπολύ-
τως εἰκόνα προστά μας. Γιὰ ποῦ σκοπὸ,
λοιπὸν, σὲ παρακαλῶ, ὁ ἐπικηδεῖος;

—Γενικεύεις και φεβροῦμαι, πὸς αὐθαιρε-
τεῖς.

—Δέν αὐθαιρετῶ καθόλου. Ὁ ἐπικηδεῖος
ποῦ διάβασες προηγήτερα, δέν εἶναι μοναδι-
κὴ περίπτωση. Δυστυχῶς ποῦ δέν ἔχω πρόχει-
ρο τὸ βιβλιογράφι ὅπου ἔχω σημειώσσει μερι-
κοὺς τέτοιους λόγους ἀπὸ τὰ καθημερινὰ μου
διαβάσματα. Τὰ φριχτότερα και ἀντικοινωνι-
κότερα ἐλαττώματα, χωρὶς ἐξαγωγασμὸ, χω-
ρὶς καμμιάν ὑποχρέωση, μᾶς ἐξαγοσιάζονται
μεταμφιεσμένα εἰς τὴν ὑψηλότερη, κι ὀφελιμὸ-
τερη ἀρετῆ. Κάποτε, ἔξαφνα εἶχε πεθάνει
ἕνας ἄνθρωπος ποῦ δὲ φημιζόταν γιὰ τὴν
τιμιότητά κι εὐσυνειδησίᾳ του. Τοῦ εἶχαν
ἐμπιστευθεῖ τὴ διαχείριση ἐνὸς «κοινοφελούς»
ταμείου, κι ἐκεῖ ἐξακολουθητικῶς, γιὰ με-
γάλο διάστημα τῆς ζωῆς του, ἔκλεβε οὐ τῆ

χειρί αλλά τῷ θυλάκῳ». Καί μία φορά, πού τὸν γάντζωσε ἡ ἀρπάγη τῆς δικαιοσύνης κατάρφε νὰ ἐξυλοστρήσει, γιατί ἦταν ὀπλισμένος μετὰ ἐφόδια τῆς καζουιτοτικῆς ἠθικῆς, τῆς ἐπιστήμης, πού ξέρει νὰ φκιάνει τὸ μαῦρο ἄσπρο καί νὰ βαφτίζει τὴν κακία σὲ ἀρετῆ. Αἱ ἀγαπητέ μου, τὰ φριχτά κι ἀντικοινωνικά αὐτὸ ἐλαττώματα ξέρεις πῶς μεταφρασθῆκα νε σὴν κηδεία του; Ὁ Νεοέλληνας Βοσσοῦτος, σάν θαυματοποιός, πού βγάξε ἀπὸ τὸ στόμα του κόκκινα κορδελλάκια, τὸν ἀποκάλεσε «δραστήριον» «ζωτικὸν» «ἀπαστράπτουσαν εὐφυΐαν». Κι ἄλλη φορά, πού πέθαιε ἓνας σιχαμένος κουτσομπόλης, ὁ ὕμνωδός του, δηλ. ὁ θαυματοποιός μὲ τὰ κόκκινα κορδελλάκια, δὲ στάθηκε ἱκανὸς νὰ τοῦ ὕμνησει κομμιά του ἀρετῆ. Μονάχα τὴν τάση του γιὰ κακολογία βράθηκε νὰ δοξολογήσει. Τὸ προστυχο κουτσομπολιὸ τὸ μετέφρασε σὲ κοινωνικὴ κοινική. Καί τὴν ξετσιπωσιά του νὰ ξεμπλιάξει τὸν κάθε διαβάτη, τὴ μεταμόρφωσε σὲ χιούμορ, ἔτσι πού ὁ ἀνήξερος ἀκουστής, ἀκούοντας τον, μὲ τὸ δίκχο του θὰ θλιβοῖται, πού δὲν ἀξιώθηκε νὰπολάψει τὸ λεπτὸ σκάμμα καί τὴν ἀκακὴ εἰρωνεία ἐνὸς πρίγκηπα τοῦ πνεύματος, πού θὰ μπορούσε, δίχως ἄλλο, νὰ συγγωνισθεῖ τὸ Σουίφτ, τὸν Μπέρναρδ-Σδου ἢ τὸν Μάρκ Τουαίν... Τί φταίει λοιπὸν, σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, οἱ πνευματικὲς χίμαρες κι ἀρετὲς νὰ τὶς χρησιμοποιοῦνε σὰ μάσκες γιὰ νὰ σκεπαζοῦνε πρόσωπα πρόσωπα καί τὶς τοὺς χωροῦσιν ἢ ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια κι ἡ κοινωνικὴ ἠθικὴ νὰ τὶς κακομεταχειρίζονται μὲ τὸ χειρότερο αὐτὸν τρόπο;

— Εἶσαι, λοιπὸν, γενικά ἐχθρὸς τῶν ἐπικληθῶν;

— Ὅπως θὰ ἤμωνα ἐχθρὸς τῆς ζωγραφικῆς καί τῆς λογοτεχνίας ὅταν θάβλεπα ὅλους τοὺς ζωγράφους νὰ φκιάνοῦνε ἔργα ζωγραφικῆς, χωρὶς σχέδιο καί προοπτικὴ, κι ὅταν θάβλεπα ὅλους τοὺς λογοτέχνες νὰραδιάζοῦνε στο χαρτὶ ἀκατολοβιστικὲς περιγραφὰς καί τραυτῶδες παρομοιώσεις. Γιατί τί τὰ θέλεις, τί τὰ γυρεύεις ἀγαπητέ μου; Τὸ κάθε τι, πού τὸ φκιάνει ὁ χρωστήρας ἢ ἡ ομίλη καί πού τὸ δημιουργεῖ ὁ λόγος, πρέπει νὰ εἶναι ζωντανὸ κι ὁμορφο. Μὰ ζωντανὸ κι ὁμορφο δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ ἀνακάτωμα πραγμάτων, πού δὲν τὰ ἐμφυώνουν καμμιά ἀνοή ζωῆς κι ἀληθείας. Κι ἀλλοίμονο στοὺς ἀνθρώπους, πού τρώνε ἀπὸ τὰ χαλασμένα αὐτὰ φαγητά, χρήσιμα μονάχα γιὰ χαλασμένα στομάχια.

Κι ὁ καλὸς φίλος πῆρε μετ'ἀνάγκησιν τὴν ἐφημερίδα, ἄναψε ἓνα σιγῆρο καί μὲ χαρούμεν ἡ κακία ἔβλεπε τὶς κόκκινες γλωσσίδες νὰ κατοβροχθίζοῦνε λαίμαργα τὰ κόκκινα κορδελλάκια τοῦ θαυματοποιοῦ.

— Ἄν εἶχα ἐξουσία, εἶπε σὲ μιά στιγμή ἀναστενάζοντας, θ' ἀπαγόρευα τοὺς λόγους σὲς κηδείες. Καί δὲ θὰ φοβόμουν τιποτα. Δὲ θὰ αἰσθανόμουν καμμιά τύψη σὲ συνειδησὴ μου πού θάμεναν ἀνόμνητοι οἱ λίγοι, οἱ

διαλεχτοί, πού ἡ μνήμη τους θάξιζε νὰ μείνει ζωντανὴ σὴν ἱστορία. Μὰκριὰ ἀπὸ τὴ συγκίνηση, τὸ θόρυβο καί τὴν ὑπερβολὴ ὁ ἱστορικός τους θὸ τοὺς τοποθετοῦσε ἐκεῖ πού ἔπεπε σάν πραγματικὸς βιογράφος κι ὄχι σὰ θερμοκέφαλος ρήτορας. Ὅσο γιὰ τοὺς ἄλλους, τοὺς πολλοὺς, πού πεθαίνοντας παίρνουνε, καθὼς λέει κι ὁ ψαλμοδός, τὸ μνημόσυνο τους μαζί τους, τί λόγος... Ἐθιποφυγόταν ἓνα θέαμα, πού προκαλεῖ τὴ ναυτία... Καί μὲ τὴ χιμαιρικὴ ἱκανοποίησιν τῶν ἀνθρώπων, πού ἀγωνίζονται γιὰ τὴν ἐμπέδωση κάποιας ἠθικῆς τάξης στὸν κόσμο, στήλωσε τὸ βλέμμα του στὴ δύση, ὅπου τὰ μάθρα σύννεφα εἶχανε ξεφτίσει τόσο π' ἀνάμεσα τους ἔβγαινε ὀλοκάθαρος ὁ χρυσόφωτος ἥλιος, δίνοντας μὲ τὸ χαρούμενο πρόσωπό του, τὴν ὑπόσχεση γιὰ μιά καθάρια καί γαλήνια ἀφρικανὴν ἡμέρα...

Π. Φ.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΗΜΗ ΕΠΙΔΟΚΙΜΑΣΙΑ

Ἡ ἐκδοσὴ τῶν Ἑπειρωτικῶν Γράμματων ἀπὸ τὸν ἐγγινε δεκτὴ μὲ ἐνθουσιασμό καί ἱκανοποίησιν ἀπὸ ὅλους τοὺς λογίους Ἑπειρωτῆς καί μὴ καί ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πού εἶναι σὲ θέσιν νὰ καταλάβουν τοὺς σκοποὺς τῶν καί τὶς ἐπιδιώξεις τῶν, γιατί δὲν εἶναι ἐπιχειρήσιν ὀργυρολογίας καί κούφιας ἐπίδειξης, ἀλλὰ μιά ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη γιὰ τὸν τόπου μας, πού ἄλλοτε πρωτοστάτησε στὰ γράμματα καί σὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ Ἑθνους μας.

Τοὺς σκοποὺς μας αὐτοὺς ἄριστα κατάλαβε πρῶτο τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας. Τὴ Διευθύνσιν τῶν Γραμμάτων καί Τεχνῶν κατέχει ὁ κ. Μ. Μαντούδης, ἀνθρώπος πού εἶναι σὲ θέσιν νὰ καταλάβει τὶς πνευματικὲς ἀνάγκες τοῦ τόπου μας, πού εἶδειξε ἐξαιρετικὲς ἱκανότητες καί θερμουργὸ ζῆλο γιὰ τὴ λογοτεχνικὴ καί καλλιτεχνικὴ ζωὴ τῆς χώρας στὴ μεγάλη μας αὐτὴ ἔθνικὴ περιπέτεια.

Στὴ ραδιοφωνικὴ ἐκπομπὴ τοῦ Σταθμοῦ Ἀθηνῶν στίς 9 Ἰουνίου ὁ κ. Στ. Χιλιαδάκης σὴν τοχικὴ ἑβδομαδιαία ὁμιλία πού κάνει ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας γιὰ τὴν πνευματικὴ κίνησιν τῆς χώρας μίλησε πολὺ ἐπαινετικά γιὰ τὴν προσπάθεια τῶν Ἑπειρωτικῶν Γράμματων.

Τοῦ κ. Χιλιαδάκη εἶναι γνωστὸ τὸ ἐνδιαφέρον καί ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν Ἑπειρὸν ἀκόμα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἔπου ἦταν Διευθυντῆς τοῦ Τουρισμοῦ, στὸν Ὀργανισμὸ Τουρισμοῦ πρῶτα καί στὸ Ὑπουργεῖο Τύπου καί Τουρισμοῦ ὀργότερα, εἶδειξε μιά φατεινὴ δρᾶσιν καί εὐλικρινὴ ἀγάπη γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ ἑπαρχία. Τὴν ἐπισκέφθηκε πολλὰς φορές καί τὴν γνώρισεν ἀπὸ κοντὰ ὅσο λίγοι. Στὰ 1940 ἐπισκέφτηκε τὴν Ἑπειρὸν πάλι καί μίλησε γιὰ

τὸ ταξίδι του ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ Ἀθηνῶν μὲ πολλὴ ἀγάπη καί θερμὴ συγκίνηση γιὰ τὴν πατρίδα μας. Τὶς ἐντυπώσεις του ἐκείνες τὶς δημοσίευσε, ὅταν ἄρχισε ὁ πόλεμος στὰ Ἑπειρωτικὰ βουνά, ἡ Ἑπειρωτικὴ Ἑταιρεία Ἀθηνῶν μὲ τὸν τίτλο Ταξίδια σὴν Ἑπειρὸν καί ἔβλεπε τότε μεγάλη ἐπιτυχία τὸ πρῶτο ἐκείνο βιβλιαράκι, γιατί εἶχε βγεῖ σὲ ἐποχὴ δύσκολη γιὰ τὴν Ἑπειρὸν. Γι' αὐτὰ ἡμεῖς οἱ Ἑπειρωτῆς εὐχαριστοῦμε θερμὰ τὸν κ. Χιλιαδάκη.

Ἀμμοσιεύουμε παρακάτω τὴν ὁμιλία πού ἔκαμε ἀπὸ τὸ Ραδιόφωνο γιὰ τὰ Ἑπειρωτικὰ Γράμματα.

Ὑπουργεῖον Παιδείας καί Θεοσημεριῶν
Διευθυνσις Γραμμάτων καί Τεχνῶν

Τὸ Χρονικὸ τῆς πνευματικῆς κίνησιν
τοῦ κ. Στέλιου Χιλιαδάκη

Μέσα στὰ ἐξαιρετικὰ δύσκολα χρόνια πού περνᾶμε, εἶναι ἰδιαίτερα εὐχάριστο τὸ γεγονός ὅτι ἡ πνευματικὴ κίνησιν δὲν συγκεντρώνεται μονάχα σὴν Ἀθήνα, οὔτε διοχετεύεται μόνον ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα πρὸς τὶς ἑπαρχίες.

Τὸ ὅτι καί οἱ ἀπομακρῆς αὐτὲς γωνιὲς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔχουν τὶς πνευματικὲς τοὺς ἀνησυχίες καί αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκη νὰ τὶς ἐξωτερικέψουν, καί ὅτι βοῦσκουν τὸν καιρὸ καί τὰ μέσα νὰ τὸ ἐπιτύχουν, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐνθαρρυντικὰ σημεῖα γιὰ τὴ φυλὴ, καί μιά ἀπόδειξις γιὰ τὸ ὅτι οἱ πνευματικοὶ ἀνθρώποι, ἄεργα μὲ τὰ ὑλιστικὰ ζήτηματα πού μᾶς βασανίζουν, ἐξακολουθοῦν νὰ τραβᾶνε τὸ δρομὸ τῶν καί νὰ δουλεύουν γιὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ τόπου τους.

Αὐτὸ τέτοια εὐχάριστα συμπτώματα ἐσημειώθηκαν κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνες, σὲ διὸ μεγάλες ἐπαρχιακὲς πόλεις, τὰ Γιάννινα καί τὴ Θεσσαλονίκη.

Καί στίς δύο αὐτὲς πόλεις ἄρχισαν νὰ ἐκδίδονται φιλολογικὰ περιοδικὰ, στὰ ὅποια συγκεντρώνεται ἡ σπουδαιότερη πνευματικὴ ζωὴ τῆς πόλης καί ἐξετάζονται τὰ προβλήματα τοῦ ἀνδιαφέροντος τοὺς πνευματικὸς ἐργασίας.

Στὰ Γιάννινα, πού παρ' ὅλο τὸ μικρὸ σχετικά πληθυσμὸν τους, ἦταν πάντοτε κέντρο πνευματικῆς κίνησιν. Ἑπειρωτῆς λογίους καί ποιητῆς ἐτύπωναν συχνὰ ἢ ἐκεῖ ἢ ἐδῶ ἐργα τους. Ἀπὸ τὴν ἀποψη μάλιστα τῆς ἱστορικῆς ἐρευνας μὲ θέματα σχετικὰ μὲ τὴν Ἑπειρὸν, τὰ Γιάννινα ἔχουν νὰ παρουσιάσουν μιά ὀγκώδη καί πολυτιμὴ ἐργασίαν μὲ τὰ πολυτιμὰ τους «Ἑπειρωτικὰ Χρονικά», πού χρόνια τώρα συνεχίζονται τὴν ἐκδοσὴ τους, ἀπὸ τὸν Μητροπολιτὴ Ἰωαννίνων τὸν κ. Στυριδῶνα Βλάχο. Ἑπειρωτῆς λογίους καί ποιητῆς ζοῦνε

στὰ Γιάννινα καί κάθε τόσο φτάνει ὃ; ἐμᾶ; καί κάποια καινούργια καί σχεδὸν πάντα ἀξίω σημεῖωτὴ ἐμφάνισιν.

Τελευταία ὁ Γερμανολόγος τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων, ὁ κ. Χρηστος Σούλης, ὁ πολυτίμος ἐρευνητῆς τῆς Ἑπειρωτικῆς ἱστορίας, πού ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα καί τὸ κέντρο κάθε ἀξιόλογου πνευματικῆς κίνησιν πού γίνεται σὴν ἰδιαίτερὴ του πατρίδα, εἶχε τὴν κηλοσύνη νὰ μοῦ στείλει τὰ πρῶτα τεύχη ἀπὸ τὰ «Ἑπειρωτικὰ Γράμματα», τὸ φιλολογικὸ περιοδικὸ πού ἄρχισε νὰ ἐκδίδεται ἐκεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιον καί ἄλλους λογίους καί λογοτέχνες Ἑπειρωτῆς.

Πρόκειται γιὰ μιά ἀξιόλογη ἐργασίαν καί προσπάθειαν ὄχι μόνον συγκέντρωσιν ἐκλεκτῶν λογοτεχνικῶν ἐργῶν γραμμένων σπὸ Ἑπειρωτῆς λογίους, ἀλλὰ καί ἐμφάνισιν νεωτέρων ρωμαλέων στοιχείων, πού κινούνται μέσα στὰ σύνορα τῆς ἄδολης Τέχνης.

Καί εὐχομαι ὁ χαιρετισμὸς μου αὐτὸς πρὸς τὴν ἀξίωτὴν αὐτὴν προσπάθειαν νὰ εἶναι τὸ περιόδιο ὄχι μόνον σὲ ζωὴ, ἀλλὰ καί σὲ ἀνθισιν γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἀποτελέσει τὸν πυρῆνα πού γύρω του θὰ συγκεντρωθεῖ ἡ πνευματικὴ νσότητα τῆς Ἑπειρωτικῆς πρωτεύουσας καί θὰ καθοδηγηθεῖ γιὰ νὰ τραβήξει τοὺς δρόμους τῆς τέχνης.

**

Ἀπὸ τὶς κρίσεις τοῦ τύπου σχετικὰ μὲ τὴν ἐκδοσὴ μας, παραθέτουμε μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ μιά κοινικὴ πού δημοσιεύτηκε στὴ λογοτεχνικὴ στήλῃ τῆς ἐφημερίδας «Νέα Εὐρώπη» Θεσσαλονίκης στίς 29 Ἰουνίου:

«...Οἱ συντάχτες τῶν «Ἑπειρωτικῶν Γραμμάτων» κατανόησαν τὸ σκοπὸ πού πρέπει νὰ ἐπιδιώκει ἓνα ἐπαρχιακὸ περιοδικὸν καί βάλθηκαν νὰ μελετήσουν καί νὰ ἐξθάψουν φέροντάς τον στὸ φῶς κάθε κρυμμένο θησαυρὸ πού σχετίζεται μὲ τὴν Ἑπειρὸν. Μὰ παράλληλα στίς σελίδες τῶν «Ἡ. Γ.» ὑπάρχουν καί ἐργασίες καθαρὰ λογοτεχνικῆς νέων Ἑπειρωτικῶν λογοτεχνῶν πού—τ' ὀμολογοῦμε—σάν τὶς διαβάσαμε μείναμε κατάπληκτοι, γιατί δὲν περιμέναμε νὰ ὑπάρχουν τόσο πλοῦσια τελέντα...»

Ἐ ἀρθρογράφος δίνει ὑστερα μιά σύντομη περίληψιν τῶν περιεχομένων τῶν τευχῶν πού εἶχε ἔπ' ὄψει καί συνεχίζει:

«Ἡ ἐμφάνισιν τῶν «Ἡ. Γ.» ἱκανοποιεῖ καί τὸν πιὸ ἀπαιτητικὸν... Δὲν πρόκειται ἀπ' τὴ στήλῃ αὐτὴ νὰ ἐξάρουμε τὴ μεγάλη συμβολὴ τῶν «Ἡ. Γ.» σὴν πνευματικὴ κίνησιν τῆς Ἑπειροῦ, μὰ καί δὲν μπορούμε νὰ μὴν ἀπειθύνουμε τὰ πιὸ θερμὰ μας συγχαρητήρια—βέβαιον πῶς ἐκφράζουμε τὴ γνώμη ὄχι μονάχα τῶν Ἑπειρωτικῶν μὰ κάθε πνευματικὸς ἀνθρώπου—στὰ μέλη τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς...»

Ἡ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ εὐχαριστεῖ τὸν ἀρ-

θρογοφόρο της «Νέας Εξόφτης» για τὰ καλά του λόγια, καθώς κι ὄλους ἐκείνους πού εἶχαν τὴν καλοσύνη νὰ μᾶς γράψουν, ἐπαινώντας τὴν προσπάθειά μας.

Παραθέτομε ἔδω καὶ μερικά ἀποσπάσματα ἀπὸ ἐπιστολὲς πού εἶχαν τὴν καλοσύνη νὰ μᾶς στείλουν πολλοὶ διαγνοόμενοι πού ἔφυγε νὰ διαβάσουν τὰ «*Η. Γ.*»

«...Θὰ ἤθελα νὰ μοῦ στείλετε τὰ τεύχη τῶν «*Ἡπειρωτικῶν Γραμμάτων*» πού ἔχουν ἐκδοθεῖ, γὰρ παρακολουθεῖ τὴν κίνηση τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, καὶ βρίσκω τὸ περιοδικό σας ἀξιόλογο».

Ν. Τουαδάκης

«Μιά ὥραία ἐκτέλεση τὰ «*Ἡπειρωτικά Γράμματα*». Κατόρθωμα, ὅστεο' ἀπὸ τὰ πενήχρα φιλολογικά καὶ τεχνικά βοηθήματα πού θὰ διαθέτετε αὐτοῦ...»

Γεώργιος Σημειωτής

«...Ἡ ἔκδοση ἑνὸς τέτοιου περιοδικοῦ ἀποτελεῖ ἔργο προόδου γενικά καὶ μιὰ ἀξιόλογη πνευματικὴ κατάκτηση γὰρ τὴν «*Ἡπειρο...*»

Ἐλ. Δαληγιάννης

Θεωροῦμε ἐπίσης καθήκον μας νὰ ἐκφράσουμε ἀπὸ τὴ στήλη αὐτῆς τῆς θεμελιῆς μας εὐχαριστίες σὲν Διευθυντῇ τοῦ «*Πρακτοεῖου Πνευματικῆς Συνεργασίας*» στὴν Ἀθήνα, τὸν φίλο κ. Μάριο Βαϊάνο, γιὰ τὴν τόσο πρόθυμη συνδρομὴ πού δέχτηκε νὰ προσφέρει στὸ περιοδικό, μὲ ἀποστολὴ ἐκλεκτῆς συνεργασίας, διάδοσης τῶν «*Η. Γ.*» στὴν Ἀθήνα, ἀνταποκρίσεις κλπ.

Τὰ «*Η. Γ.*» ἐλαίζον, παρ' ὅλας τῆς σοβαρῆς δυσκολίαι πού ἀντιμετωπίζουν σήμερον, νὰ βελτιωθῶσιν ἀκόμα περισσότερο τὴν ἐμφάνισή καὶ τὸ περιεχόμενό του, γιὰ νὰ ἀνταποκριθῶσιν ὅσο τὸ δυνατόν πληροτέρας πρὸς τῆς πολλαπλῆς ἀπαιτήσεως τῶν ἀντιγνωστῶν τους.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Ι. Βασιλείου. Ἡ λαϊκὴ κατωικία, Κοινωνικῆς, τεχνικῆς καὶ οικονομικῆς ἀπόψεως. Ἡ λαϊκὴ κατωικία ὡς διάφορες ξένες χῶρες καὶ στὴν Ἑλλάδα. Ἀθήναι 1943.

Ἐπὶ τὴν ὄρισμα βιβλία ἀπὸ τὴ ἐπίσημονικά πού πρέπει νὰ κριθῶσιν καὶ ἀπὸ τὰ φιλολογικά περιοδικά. Τέτοιο εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ι. Βασιλείου, πού κυκλοφόρησε τελευταία. Καὶ οἱ λόγοι δὲν εἶναι λίγοι. Τὸ θέμα πού καταπνέεται ὁ συγγραφεὺς δὲν εἶναι μόνο «μιὰ μεγάλη Ἑθνικὴ ὑπόθεση», ὅπως λέει καὶ ὁ ἴδιος, ἕνα δὲ πλατύτερον φιλολογικὸν περιοδικὸν δὲ μπορεῖ νὰ βροῖσκαται

ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τῶν μεγάλων ἐθνικῶν προβλημάτων, ἀλλὰ ταυτόχρονα ὡς ἕνα σημείο θίγει καὶ τὰ ὅρια τῆς τέχνης. Τὸ βιβλίον οὖν παρορσιάζει καὶ εἰδικὰ προσόντα γραμμῆν στὴ δημοτικῇ, πού ἔκανε μὲ τοῦτο μιὰ ἀκόμα κατάκτηση, παρουσιάζει ἀπορποιημένο, ἀπλό, τέτοιο, ὅστε νὰ μὴ μιλάει μόνο στὸ λογικὸν τοῦ τεχνικοῦ, ἀλλὰ καὶ στὴν ψυχὴν τοῦ, πού ἀνίδεου τῶν τεχνικῶν προβλημάτων.

Οἱ ὑπότιτλοι δείχνουν τὴ «*Διόρθωση τοῦ βιβλίου*» στὴν ἀρχὴ ὁ συγγραφεὺς κινεῖ μιὰ ἱστορικὴ ἐπισκόπηση τοῦ ζητήματος τῆς λαϊκῆς κατοικίας, ἔπειτα ἐξετάζει τῆς σχετικῆς προσπάθειαι, πού ἔγιναν στὰ σπουδαιότερα κράτη τῆς Ἑθνώτης μὲ μιὰ εὐρύστη ἀνάλυση τῶν ἀπειρωτῶν πού ἔγιναν στὴν Ἑλλάδα πρὶν ἀπὸ τὸν σημερινὸν πόλεμον, καὶ μάλιστα γιὰ τῆς προσφυγικῆς συνουσιαι, ὅστερα ἐξετάζει εἰδικὰ τὸ πρόβλημα τῆς κατοικίας, τὴν κατασκευὴν αὐτῆς καὶ τῆς δυνατότητες γιὰ τὴν πραγματοποιήσῃ τῆς. Περισσότεροι ἀπὸ 280 πίνακες, σχήματα καὶ εἰκόνες πλουτίζουν τὸ βιβλίον καὶ καθιστῶσιν τοῦτο κατανοητό, ἂν καὶ εἶναι γεγραμμένο μὲ πολλὴ σαφήνεια.

Μιὰ παρατήρηση θὰ μπορούσαμε νὰ κάνουμε στὸ γράμμα αὐτὸ βιβλίον, ὅτι δὲν ἐξετάζεται πλατὰ τὸ ζήτημα τῆς μορφῆς τῆς κατοικίας, πού εἶναι πολὺ βασικὸ καὶ πρέπει ἀπὸ τῶρα νὰ ἔχουν καταλήξει σὲ συμπεράσματα οἱ εἰδικοί, ὅστε κατὰ τὸν χρόνον ἐφαρμογῆς, νὰ μὴ δευθῶναι ἢ βίαια ἢ ἄμεση ἀνάγκη, πού, ὅπως εἶναι εὐλογο, θὰ γίνεαι. Εἶναι παρήγορο ὅτι οἱ τεχνικοὶ τῶρα τελευταία βάλθησαν νὰ ἐνδιαφεροῦσιν πραγματικὰ γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς λαϊκῆς κατοικίας, ὅστε ἐργάσαν πολλὰ ἄρθρα ὁ ἐφημερίδας καὶ σὲ περιοδικὰ καὶ ἰδιαίτερα στὸ ὄργανον τους, στὴν «*Τεχνικῇ*». Καλὸ εἶναι νὰ μὴ μιλάμε γιὰ μορφὴν ἀλλὰ γιὰ μορφῆς τῆς λαϊκῆς κατοικίας, ἀπὸ ὑπόχουν πολλοὶ τῶτοι λαϊκῆς κατοικίας, ὁ κάθε τόπος ἔχει τὸ δικὸν του, δημιουργημένο ἀπὸ τὴν παράδοση καὶ ἀπὸ τῆς τεχνικῆς συνθέσεως. Στὸ σημείο τοῦτο καλοῦνται οἱ δημοσουργοὶ ἀρχιτέκτονες νὰ πείθουν τὸν ἀξιόλογον καὶ ἱστορικόν τους ῥόλον, ἀπὸ τὸσο πληθωρικὸν θὰ παρουσιασθεῖ τὸ ζήτημα τῆς λαϊκῆς κατοικίας μετὰ τὸν πόλεμον, ὅστε νὰ ἀποφευχθῶσιν οἱ προεξρήσεις, οἱ ποστωρότητες, πού γεννοῦσιν ἐξαιβλώματα, ἀντιγραφῆς, κατοικίας δηλαδή ἔξω τῶτου καὶ χρόνου. Εἶναι ἀπαραίτητη ἡ σπουδὴ τοῦ τύπου τοῦ μακεδονικοῦ στυλῆ, τοῦ κρητικοῦ, τοῦ νησιωτικοῦ καὶ ἄλλων, πού παίρνοντας τὰ στοιχεία τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀπαιτήσεως τῆς σημερινῆς ζωῆς θὰ προκύβουν ὡς νέοι τύποι στυλῶν ἀνάλογοι καὶ τὸν τόπον, τὴν παράδοση καὶ τῆς τῶρινδῆς ἀνάγκης.

Πρὸς τοῦτο, τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ι. Βασιλείου, γεγραμμένο μὲ ἐπιστημονικὴ σοβαρότητα καὶ πρωτοτυπία, ἐπιτελεῖ ὑπόδειγμα γιὰ ἄλλας ἐργασίας.
Κ. Δ. Σ.

TIAMH APX. 1.000.000